الجزء ٢٠

أَمَّنْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضَ وَأَنْزَلَ لَكُمْ مِّنَ السَّمَاءِ
يا اهو جنهن آسمان ۽ زمين کي پيدا ڪيو وف١٠٣ ۽ توهان جي واسطي آسمان مان پاڻي لاٿائين پوءِ اسان
مَاءً ۚ فَأَنْبَتْنَا بِهِ حَدَائِقَ ذَاتَ بَهْجَةٍ ۚ مَا كَانَ لَكُمْ أَنْ
ان سان رونق وارا باغ ڄمايا توهان کي طاقت نه هئي جو انجا وڻ ڄمايو ها وف١٠٤
تُنْبِتُوا شَجَرَهَا ۗ ءَإِلٰهٌ مَّعَ اللّٰهِ ۚ بَلْ هُمْ قَوْمٌ يَّعْدِلُوْنَ ﴿٦٠﴾ أَمَّنْ
ڇا الله سان گڏ ڪو ٻيو خدا آهي وف١٠٥ بلڪ اهي ماڻهو سڌي وات کان پاسو ڪن ٿا وف١٠٦ يا اهو جنهن زمين کي پيدا
جَعَلَ الْأَرْضَ قَرَارًا وَّجَعَلَ خِلٰلَهَا أَنْهٰرًا وَّجَعَلَ لَهَا رَوَاسِيَ
ڪيو رهڻ جي واسطي ۽ ان جي وچ ۾ نهرون ڪڍيائين ۽ ان جي واسطي لنگر پيدا ڪيائين وف١٠٧ ۽ ٻن سمنڊن جي وچ ۾
وَجَعَلَ بَيْنَ الْبَحْرَيْنِ حَاجِزًا ۗ ءَإِلٰهٌ مَّعَ اللّٰهِ ۚ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا
آڙ پيدا فرمايائين وف١٠٨ ڇا الله سان گڏ ڪو ٻيو خدا آهي بلڪ انهن جا گهڻا جاهل آهن وف١٠٩
يَعْلَمُوْنَ ﴿٦١﴾ أَمَّنْ يُّجِيْبُ الْمُضْطَرَّ إِذَا دَعَاهُ وَيَكْشِفُ السُّوْٓءَ
يا اهو جيڪو پريشان دل جي ٻڌي ٿو وف١١٠ جڏهن اهو کيس پڪاري ۽ تڪليف ٽاري ٿو ۽ توهان کي زمين جو
وَيَجْعَلُكُمْ خُلَفَاءَ الْأَرْضِ ۗ ءَإِلٰهٌ مَّعَ اللّٰهِ ۚ قَلِيْلًا مَّا تَذَكَّرُوْنَ ﴿٦٢﴾
وارث ڪري ٿو وف١١١ ڇا الله سان گڏ ڪو ٻيو خدا آهي توهان تمام ٿورو ڌيان ٿا ڌيو.
أَمَّنْ يَّهْدِيْكُمْ فِيْ ظُلُمٰتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَنْ يُّرْسِلُ الرِّيٰحَ
يا اهو جيڪو توهان کي راهه ڏيکاري ٿو وف١١٢ خشڪي ۽ سمنڊ جي اونداهين ۾ وف١١٣ ۽ اهو جيڪو هوائون موڪلي ٿو
بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهٖ ۗ ءَإِلٰهٌ مَّعَ اللّٰهِ ۚ تَعٰلَى اللّٰهُ عَمَّا
پنهنجي رحمت جي اڳيان خوشخبري ٻڌائيندڙ ڪري وف١١٤ ڇا الله سان گڏ ڪو ٻيو خدا آهي بلند آهي الله انهن جي
يُشْرِكُوْنَ ﴿٦٣﴾ أَمَّنْ يَّبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيْدُهٗ وَمَنْ يَّرْزُقُكُمْ
شرڪ کان. يا اهو جيڪو خلق جي ابتدا فرمائي ٿو پوءِ ان کي ٻيهر ٺاهيندو وف١١٥ ۽ اهو جيڪو توهان کي آسمانن ۽
مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ ۗ ءَإِلٰهٌ مَّعَ اللّٰهِ ۚ قُلْ هَاتُوْا بُرْهَانَكُمْ
زمين مان روزي ڏي ٿو وف١١٦ ڇا الله سان گڏ ڪو ٻيو خدا آهي تون فرماءِ ته پنهنجو دليل پيش ڪريو
إِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴿٦٤﴾ قُلْ لَّا يَعْلَمُ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ
جيڪڏهن توهان سچا آهيو وف١١٧ تون فرماءِ غيب نه ٿا ڄاڻن خود جيڪي به آسمانن ۽ زمين ۾ آهن

منزل ٥

وف١٠٣ تمام وڏيون شيون جيڪي مشاهدي ۾ اچن ٿيون ۽ الله تعاليٰ جي عظيم قدرت تي دلالت ڪن ٿيون، انهن جو ذڪر فرمايائين معنيٰ هي آهي ته ٻڌايو ڀلا آهن يا اهو جنهن آسمان ۽ زمين جهڙي عظيم ۽ عجيب مخلوق ٺاهي. وف١٠٤ هي توهان جي قدرت ۾ نه هو. وف١٠٥ ڇا اهي قدرت جا دليل ڏسي ايئن چئي سگهجي ٿو؟ هرگز نه، اهو واحد آهي، ان کان سواءِ ڪو به معبود نه آهي. وف١٠٦ جيڪي ان جي لاءِ شريڪ ٺاهن ٿا. وف١٠٧ وزني جبل جيڪي ان کي جنبش کان روڪن ٿا. وف١٠٨ ته جيئن کارو ۽ مٺو ملي نه سگهن. وف١٠٩ جيڪي پنهنجي رب جي توحيد ۽ ان جي قدرت ۽ اختيار کي نه ٿا ڄاڻن ۽ ان تي ايمان نه ٿا آڻين. وف١١٠ ۽ حاجت پوري فرمائي ٿو. وف١١١ ته جيئن توهان ان ۾ رهائش اختيار ڪريو ۽ صديون ان ۾ متصرف رهو. وف١١٢ توهان جي منزلن ۽ مقصدن جي. وف١١٣ ستارن ۽ نشانين سان. وف١١٤ هتي رحمت مان برسات مراد آهي. وف١١٥ اُن جي موت کان پوءِ جيتوڻيڪ مرڻ کان پوءِ ڪافر زنده ٿيڻ جا اقرار ۽ اعترافي نه هئا، پر جڏهن ان تي چٽا دليل قائم آهن ته پوءِ انهن جو اقرار نه ڪرڻ ڪنهن به لحاظ سان قبول نه آهي، بلڪ جڏهن اهي شروعاتي پيدائش جا قائل ته آهن نه پوءِ انهن کي موتائڻ جو قائل ٿيڻو پوندو جو ته شروعات موٽائڻ تي قوي دلالت ڪري ٿي. پوءِ هاڻ انهن جي لاءِ عذر ۽ انڪار جي ڪا جاءِ باقي نه رهي. وف١١٦ آسمان مان برسات ۽ زمين مان وڻ. وف١١٧ پنهنجي ان دعويٰ ۾ ته الله تعاليٰ کان سواءِ ٻيا به معبود آهن. پوءِ ٻڌايو ته جيڪي جيڪي صفتون ۽ ڪمالات مٿي ذڪر ڪيا ويا، سي ڪنهن ۾ آهن ۽ جڏهن الله تعاليٰ کان سواءِ اهڙو ڪو به نه آهي ته پوءِ ڪنهن ٻئي کي ڪنهن به طرح معبود نه ٺاهيو ٿا. هتي هَاتُوْا بُرْهَانَكُمْ فرمائي انهن جي عجز ۽ بطلان جو اظهار منظور آهي.

الْغَيْبَ اِلَّا اللّٰهُ ؕ وَمَا يَشْعُرُوْنَ اَيَّانَ يُبْعَثُوْنَ ﴿٦٥﴾ بَلِ ادّٰرَكَ
مگر الله ف١١٨ ۽ انهن کي خبر نہ آهي تہ ڪڏهن اٿاريا ويندا. ڇا انهن جو علم آخرت جي
عِلْمُهُمْ فِى الْاٰخِرَةِ قف بَلْ هُمْ فِىْ شَكٍّ مِّنْهَا ٘ بَلْ هُمْ مِّنْهَا
ڄاڻڻ تائين پهچي ويو ف١١٩ ڪجهہ بہ نہ اهي ان جي طرف کان شڪ ۾ آهن ف١٢٠ بلڪہ اهي ان کان
عَمُوْنَ ﴿٦٦﴾ ع وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا ءَاِذَا كُنَّا تُرٰبًا وَّاٰبَآؤُنَآ اَئِنَّا ع ۵ ۸ ١
انڌا آهن. ۽ ڪافرن چيو ڇا جڏهن اسان ۽ اسان جا ابا ڏاڏا مٽي ٿي وينداسين ڇا اسان کي ورئي
لَمُخْرَجُوْنَ ﴿٦٧﴾ لَقَدْ وُعِدْنَا هٰذَا نَحْنُ وَاٰبَآؤُنَا مِنْ قَبْلُ ۙ اِنْ
ڪڍيو ويندو ف١٢١ بيشڪ ان جو واعدو ڏنو ويو اسان کي ۽ اسان کان اڳي اسان جي ابن ڏاڏن کي هي تہ نہ آهي
هٰذَآ اِلَّآ اَسَاطِيْرُ الْاَوَّلِيْنَ ﴿٦٨﴾ قُلْ سِيْرُوْا فِى الْاَرْضِ فَانْظُرُوْا
مگر اڳين جون ڪهاڻيون ف١٢٢. تون فرماءِ زمين ۾ گهمي ڪري ڏسو
كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِيْنَ ﴿٦٩﴾ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا
تہ مجرمن جو انجام ڪيئن ٿيو ف١٢٣ ۽ تون انهن تي ڏک نہ ڪر ف١٢٤ ۽ انهن جي مڪر کان
تَكُنْ فِىْ ضَيْقٍ مِّمَّا يَمْكُرُوْنَ ﴿٧٠﴾ وَيَقُوْلُوْنَ مَتٰى هٰذَا الْوَعْدُ
تنگ دل نہ ٿيءُ ف١٢٥. ۽ چون ٿا ڪڏهن ايندو اهو واعدو ف١٢٦ جيڪڏهن
اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴿٧١﴾ قُلْ عَسٰٓى اَنْ يَّكُوْنَ رَدِفَ لَكُمْ
توهان سچا آهيو. تون فرماءِ قريب آهي جو توهان جي پٺيان اچي لڳو هجي انهيءَ شيءِ جو ڪجهہ حصو جنهن جي توهان
بَعْضُ الَّذِىْ تَسْتَعْجِلُوْنَ ﴿٧٢﴾ وَاِنَّ رَبَّكَ لَذُوْ فَضْلٍ عَلَى
جلدي مچائي رهيا آهيو ف١٢٧ ۽ بيشڪ تنهنجو رب فضل وارو آهي ماڻهن تي ف١٢٨ پر
النَّاسِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَشْكُرُوْنَ ﴿٧٣﴾ وَاِنَّ رَبَّكَ لَيَعْلَمُ مَا
اڪثر ماڻهو حق نہ ٿا مڃن ف١٢٩ ۽ بيشڪ تنهنجو رب ڄاڻي ٿو جو ڪجهہ انهن جي سينن ۾ لڪل آهي
تُكِنُّ صُدُوْرُهُمْ وَمَا يُعْلِنُوْنَ ﴿٧٤﴾ وَمَا مِنْ غَآئِبَةٍ فِى السَّمَآءِ
۽ جو ڪجهہ اهي ظاهر ڪن ٿا ف١٣٠ ۽ آسمان ۽ زمين ۾ ڪوبہ غيب نہ آهي مگر سمورو هڪ بيان
وَالْاَرْضِ اِلَّا فِىْ كِتٰبٍ مُّبِيْنٍ ﴿٧٥﴾ اِنَّ هٰذَا الْقُرْاٰنَ يَقُصُّ عَلٰى
ڪندڙ ڪتاب ۾ آهي ف١٣١ بيشڪ هيءُ قرآن ذڪر فرمائي ٿو

ف١١٨ اهوئي غيب جو ڄاڻندڙ آهي. ان کي اختيار آهي، جنهن کي گهري ٻڌائي. اهڙي طرح پنهنجن پيارن نبين سڳورن کي ٻڌائي ٿو. جهڙي طرح سورة آل عمران ۾ آهي وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُطْلِعَكُمْ عَلَى الْغَيْبِ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَجْتَبِىْ مِنْ رُّسُلِهٖ مَنْ يَّشَآءُ يعني الله تعالىٰ جو شان نہ آهي جو توهان کي غيب جو علم ڏئي، مگر الله تعالىٰ چونڊي ليندو آهي پنهنجن رسولن مان جنهن کي گهري ۽ گهڻين آيتن ۾ پنهنجن پيارن رسولن کي غيبي علم عطا فرمائڻ جو ذڪر فرمايو ويو ۽ خود هن ئي پاري جي هن ڪان ايندڙ رڪوع ۾ وارد آهي وَمَا مِنْ غَآئِبَةٍ فِى السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ اِلَّا فِىْ كِتٰبٍ مُّبِيْنٍ يعني جيترا غيب آهن آسمان ۽ زمين جا سي هڪ ٻڌائڻ واري ڪتاب ۾ آهن. شان نزول:- هيءَ آيت مشرڪن جي حق ۾ نازل ٿي، جن حضرت محبوب رسول ڪريم صلى الله تعالىٰ عليه واٰله وسلم جن کان قيامت جي اچڻ جو وقت معلوم ڪيو هو. ف١١٩ ۽ انهن کي قيامت قائم ٿيڻ جو علم ۽ يقين حاصل ٿي وڃي جو اهي ان جو وقت معلوم ڪن ٿا. ف١٢٠ انهن کي اڃان تائين قيامت جي اچڻ جو يقين نہ آهي. ف١٢١ پنهنجن قبرن مان جيئرا. ف١٢٢ يعني (معاذ الله) ڪوڙيون ڳالهيون. ف١٢٣ جو اهي انڪار جي ڪري عذاب سان هلاڪ ڪيا ويا. ف١٢٤ انهن جي منهن موڙڻ ۽ تڪذيب ڪرڻ ۽ اسلام کان محروم رهڻ جي سبب. ف١٢٥ ڇو تہ الله تعالىٰ توهان جو نگهبان ۽ مددگار آهي. ف١٢٦ يعني اهو عذاب جو واعدو ڪڏهن پورو ٿيندو. ف١٢٧ يعني عذاب الاهي. اهڙي طرح اهو عذاب بدر جي ڏينهن انهن تي اچي ويو ۽ باقي کي اهي مرت کان پوءِ لهندا. ف١٢٨ انهيءَ ڪري عذاب ۾ تاخير فرمائي ٿو. ف١٢٩ ۽ شڪرگذاري نہ ٿا ڪن ۽ پنهنجي جهالت کان عذاب جي جلدي ڪن ٿا. ف١٣٠ يعني محبوب رسول ڪريم صلى الله تعالىٰ عليه واٰله وسلم جن سان دشمني رکڻ ۽ سندن مخالفت ۾ مڪر ڪرڻ سڀ ڪجهہ الله تعالىٰ کي معلوم آهي، اهو ان جي سزا ڏيندو. ف١٣١ يعني لوح محفوظ ۾ تحرير آهن، جن کي انهن جو ڏسڻ الله تعالىٰ جي فضل سان حاصل آهي، انهن جي لاءِ ظاهر آهن.

بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ اَكْثَرَ الَّذِيْ هُمْ فِيْهِ يَخْتَلِفُوْنَ ۝٧٦ وَ اِنَّهٗ
بني اسرائيل کي اڪثر اهي ڳالهيون جن ۾ اهي اختلاف ڪندا آهن ف١٣٢ ۽ بيشڪ اهو
لَهُدًى وَّرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِيْنَ ۝٧٧ اِنَّ رَبَّكَ يَقْضِيْ بَيْنَهُمْ
هدايت ۽ رحمت آهي مسلمانن جي واسطي. بيشڪ تنهنجو رب انهن جا باهمي فيصلا فرمائي ٿو
بِحُكْمِهٖ ۚ وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْعَلِيْمُ ۝٧٨ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ ۭ اِنَّكَ عَلَى
پنهنجي حڪم سان ۽ اهوئي آهي عزت وارو ۽ علم وارو. پوءِ تون الله تي ڀروسو ڪر بيشڪ تون
الْحَقِّ الْمُبِيْنِ ۝٧٩ اِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتٰى وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَآءَ
روشن حق تي آهين. بيشڪ تون نٿو ٻڌائي مُئل کي ف١٣٣ ۽ نڪي تنهنجي ٻڌائڻ سان ٻوڙا سڏ ٻڌن
اِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِيْنَ ۝٨٠ وَمَآ اَنْتَ بِهٰدِي الْعُمْيِ عَنْ ضَلٰلَتِهِمْ ۭ
جڏهن ڦرن پُٺي ڏيئي ڪري ف١٣٤ ۽ انڌن کي ف١٣٥ گمراهي کان تون هدايت ڪرڻ وارو نه آهين تنهنجي ٻُڌائڻ کي
اِنْ تُسْمِعُ اِلَّا مَنْ يُّؤْمِنُ بِاٰيٰتِنَا فَهُمْ مُّسْلِمُوْنَ ۝٨١ وَاِذَا وَقَعَ
اهي ٻڌندا آهن جيڪي اسان جي آيتن تي ايمان آڻن ٿا ف١٣٦ ۽ اهي مسلمان آهن. ۽ جڏهن ڳالهه اچي انهن تي پوندي
الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ اَخْرَجْنَا لَهُمْ دَآبَّةً مِّنَ الْاَرْضِ تُكَلِّمُهُمْ ۙ اَنَّ
ف١٣٧ اسان زمين مان انهن جي واسطي هڪ چوپايو ڪڍنداسي ف١٣٨ جيڪو ماڻهن سان ڳالهائيندو ف١٣٩ ان لاءِ
ع ١٦ / ٦ / ٢
النَّاسَ كَانُوْا بِاٰيٰتِنَا لَا يُوْقِنُوْنَ ۝٨٢ وَيَوْمَ نَحْشُرُ مِنْ كُلِّ اُمَّةٍ
ته ماڻهو اسان جي آيتن تي يقين نه ڪندا هئا ف١٤٠ ۽ جنهن ڏينهن اٿارينداسي اسان هر امت مان هڪ فوج
فَوْجًا مِّمَّنْ يُّكَذِّبُ بِاٰيٰتِنَا فَهُمْ يُوْزَعُوْنَ ۝٨٣ حَتّٰٓى اِذَا جَآءُوْ
جيڪا اسان جي آيتن کي ڪوڙو چوي ٿي ف١٤١ پوءِ انهن جا اڳيان روڪيا ويندا جيئن پويان انهن سان اچي ملن. ايتري تائين جو جڏهن سڀ حاضر
قَالَ اَكَذَّبْتُمْ بِاٰيٰتِيْ وَلَمْ تُحِيْطُوْا بِهَا عِلْمًا اَمَّاذَا كُنْتُمْ
ٿي ويندا ف١٤٢ فرمائيندو ڇا توهان منهنجي آيتن کي ڪوڙو چيو حالانڪ توهان جو علم ان تائين نه پهتو هو ف١٤٣ يا ڪهڙو
تَعْمَلُوْنَ ۝٨٤ وَوَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ بِمَا ظَلَمُوْا فَهُمْ لَا يَنْطِقُوْنَ ۝٨٥
ڪم ڪندا هئا ف١٤٤ ۽ ڳالهه واقع ٿي چڪي ف١٤٥ انهن تي انهن جي ظلم سبب پوءِ هاڻي اهي ڪجهه نٿا ڳالهائن ف١٤٦
اَلَمْ يَرَوْا اَنَّا جَعَلْنَا الَّيْلَ لِيَسْكُنُوْا فِيْهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا ۭ
ڇا انهن نه ڏٺو اسان رات پيدا ڪئي جوان ۾ آرام ڪن ۽ ڏينهن کي بنايو سڀ ڏيکاريندڙ ڪري

ف١٣٢ ديني ڪمن ۾ ڪتابين پاڻ ۾ اختلاف ڪيو انهن جا گهڻا فرقا ٿي ويا ۽ پاڻ ۾ لعنت ۽ طعنا ڪرڻ لڳا. پوءِ قرآن ڪريم ان جو بيان فرمايو. اهڙو بيان ڪيو، جو جيڪڏهن اهي انصاف ڪن ۽ ان کي قبول ڪن ۽ اسلام آڻن ته پوءِ انهن ۾ هي باهمي اختلاف باقي نه رهي.

ف١٣٣ مُئلن مان هتي مُراد ڪافر آهن، جن جون دليون مُئل آهن. اهڙي طرح هن آيت ۾ انهن جي مقابلي ۾ ايمان وارن جو ذڪر فرمايائين. اِنْ تُسْمِعُ اِلَّا مَنْ يُّؤْمِنُ بِاٰيٰتِنَا. جيڪي ماڻهو هن آيت مان مُئلن جي نه ٻڌڻ تي دليل وٺن ٿا انهن جو دليل وٺڻ غلط آهي. جڏهن ته هتي مُئل ڪافرن کي فرمايو ويو ۽ انهن کان به مطلقاً هر ڪلام جي ٻُڌڻ جي نفي مُراد نه آهي، بلڪ نصيحت، وعظ ۽ هدايت جي ڪلام کي قبوليت جي ڪنن سان ٻُڌڻ جي نفي آهي ۽ مُراد هي آهي ته ڪافر مُئل دل آهن جو نصيحت سان نفعي وارا نه ٿا ٿين. هن آيت جي معنىٰ هي ٻڌائڻ ته مُئل نه ٿا ٻُڌن، محض غلط آهي. صحيح حديثن مبارڪن مان مُئلن جو ٻُڌڻ ثابت آهي. ف١٣٤ معنىٰ هي آهي ته ڪافر انتهائي اعراض ۽ مُنهن موڙڻ سان مُئل ۽ ٻوڙن جي مثل ٿي ويا آهن جو انهن کي پڪارڻ ۽ حق جي دعوت ڏيڻ ڪنهن طرح نفعي وارو نٿو ٿئي.

ف١٣٥ جن جي بصيرت ويندي رهي ۽ دليون انڌيون ٿي ويون.

ف١٣٦ جن ۾ سمجهڻ واريون دليون آهن ۽ جيڪي علمِ الاهي ۾ ايمان جي سعادت سان حصو ۽ نصيب وٺڻ وارا آهن (بيضاوي، ڪبير، ابوالسعود ۽ مدارڪ).

ف١٣٧ يعني انهن تي غضب الاهي ٿيندو ۽ عذاب واجب ٿي ويندو ۽ حُجت پوري ٿي چُڪندي هن طرح ته ماڻهو امر بالمعروف ۽ نهي عن المنڪر ڇڏي ڏيندا ۽ انهن جي درستي جي ڪا اميد باقي نه رهندي يعني قيامت ويجهي ٿي ويندي ۽ ان جون نشانيون ظاهر ٿيڻ لڳنديون ۽ ان وقت توبهه نفعو نه ڏيندي.

ف١٣٨ ان چوپائي کي دابة الارض چوندا آهن. اهو عجيب شڪل جو جانور هوندو جيڪو صفا جبل مان ظاهر ٿي سڀني شهرن ۾ تمام جلد ڦرندو، فصاحت سان ڪلام ڪندو، هر هڪ شخص جي پيشاني تي هڪ نشان لڳائيندو. ايمان وارن جي پيشاني تي حضرت موسىٰ عليه السلام جي عصا سان نوراني ليڪ ڪڍندو، ڪافر جي پيشاني تي حضرت سليمان عليه السلام جي منڊيءَ سان ڪاري مُهر هڻندو.

ف١٣٩ فصيح زبان سان چوندو هٰذَا مُؤْمِنٌ وَّهٰذَا كَافِرٌ يعني هي مؤمن ۽ هي ڪافر آهي.

ف١٤٠ يعني قرآن ڪريم تي ايمان نه آڻيندا هئا، جنهن ۾ بعث، حساب، عذاب ۽ دابة الارض جي خروج جو بيان آهي. هن ڪانئون پوءِ واري آيت ۾ قيامت جو بيان فرمايو وڃي ٿو. ف١٤١ جيڪي اسان پنهنجن نبين سڳورن تي نازل فرمايون. فوج مان مراد وڏي جماعت آهي. ف١٤٢ قيامت جي ڏينهن حساب جي جاءِ ۾. ف١٤٣ ۽ توهان انهن جي معرفت حاصل نه ڪئي هئي. سوچڻ سمجهڻ کان سواءِ ئي توهان انهن آيتن جو انڪار ڪري ڇڏيو. ف١٤٤ جڏهن توهان انهن آيتن کي به نه سوچيو توهان بيڪار نه پيدا ڪيا ويا هئو. ف١٤٥ عذاب ثابت ٿي چڪو. ف١٤٦ جو انهن جي لاءِ ڪا حُجت ۽ ڪا گفتگو باقي نه آهي. هڪ قول هي به آهي ته عذاب انهن تي اهڙي طرح ڇانئجي ويندو جو اهي ڳالهائي نه سگهندا.

اِنَّ فِیْ ذٰلِكَ لَاٰیٰتٍ لِّقَوْمٍ یُّؤْمِنُوْنَ ﴿۸۶﴾ وَیَوْمَ یُنْفَخُ فِی الصُّوْرِ
بيشڪ ان ۾ ضرور نشانيون آهن ايمان وارن ماڻهن جي واسطي ف۱۴۷ ۽ جنهن ڏينهن صور ڦوڪيو ويندو

فَفَزِعَ مَنْ فِی السَّمٰوٰتِ وَمَنْ فِی الْاَرْضِ اِلَّا مَنْ شَآءَ اللّٰهُ ؕ
ف۱۴۸ پوءِ گهبرائجي ويندا جيترا آسمان ۾ آهن ۽ جيترا زمين ۾ آهن ف۱۴۹ مگر جنهن کي

وَكُلٌّ اَتَوْهُ دٰخِرِیْنَ ﴿۸۷﴾ وَتَرَی الْجِبَالَ تَحْسَبُهَا جَامِدَةً وَّهِیَ
خدا گهري ف۱۵۰ ۽ سمورا ان جي حضور حاضر ٿيا عاجزي ڪندي ف۱۵۱ ۽ تون ڏسندين جبلن کي خيال ڪندين ته اهي جميل

تَمُرُّ مَرَّ السَّحَابِ ؕ صُنْعَ اللّٰهِ الَّذِیْۤ اَتْقَنَ كُلَّ شَیْءٍ ؕ اِنَّهٗ خَبِیْرٌۢ
آهن حالانڪ اهي هلندڙ هوندا ڪڪرن وانگر هلڻ ف۱۵۲ اهي ڪم آهي الله جو جنهن حڪمت سان ناهي هر شيءِ

بِمَا تَفْعَلُوْنَ ﴿۸۸﴾ مَنْ جَآءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهٗ خَیْرٌ مِّنْهَا ۚ وَهُمْ
بيشڪ ان کي خبر آهي توهان جي ڪمن جي. جنهن نيڪي ڪئي ف۱۵۳ ان جي واسطي ان کان بهتر انعام آهي ف۱۵۴

مِّنْ فَزَعٍ یَّوْمَىِٕذٍ اٰمِنُوْنَ ﴿۸۹﴾ وَمَنْ جَآءَ بِالسَّیِّئَةِ فَكُبَّتْ
۽ اهي ان ڏينهن جي گهبراهٽ کان امن ۾ هوندا ف۱۵۵ ۽ جنهن برائي ڪئي ف۱۵۶ پوءِ انهن جا منهن اونڌا

وُجُوْهُهُمْ فِی النَّارِ ؕ هَلْ تُجْزَوْنَ اِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴿۹۰﴾
ڪيا ويا باهه ۾ ف۱۵۷ توهان کي ڇا بدلو ملندو مگر انهيءَ جو جيڪو ڪندا هئا ف۱۵۸

اِنَّمَاۤ اُمِرْتُ اَنْ اَعْبُدَ رَبَّ هٰذِهِ الْبَلْدَةِ الَّذِیْ حَرَّمَهَا وَلَهٗ
مون کي ته اهوئي حڪم ٿيو آهي جو عبادت ڪريان هن شهر جي رب جي ف۱۵۹ جنهن ان کي حرمت وارو ڪيو آهي

كُلُّ شَیْءٍ ؗ وَّاُمِرْتُ اَنْ اَكُوْنَ مِنَ الْمُسْلِمِیْنَ ﴿۹۱﴾ وَاَنْ اَتْلُوَا
ف۱۶۰ سڀ ڪا شيءِ انهيءَ جي آهي ۽ مون کي حڪم ٿيو آهي ته مان فرمانبردارن ۾ هجان. ۽ هيءَ ته قرآن

الْقُرْاٰنَ ۚ فَمَنِ اهْتَدٰی فَاِنَّمَا یَهْتَدِیْ لِنَفْسِهٖ ۚ وَمَنْ ضَلَّ
جي تلاوت ڪريان ف۱۶۱ پوءِ جنهن هدايت اختيار ڪئي انهيءَ پنهنجي فائدي جي واٽ ورتي ف۱۶۲ ۽ جيڪو گمراهه ٿيو ف۱۶۳

فَقُلْ اِنَّمَاۤ اَنَا مِنَ الْمُنْذِرِیْنَ ﴿۹۲﴾ وَقُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ سَیُرِیْكُمْ
ته فرماءِ ته مان فقط ڊيڄاريندڙ آهيان ف۱۶۴ ۽ تون فرماءِ سڀ تعريفون الله جي واسطي آهن عنقريب اهو توهان کي پنهنجون نشانيون ڏيکاريندو

اٰیٰتِهٖ فَتَعْرِفُوْنَهَا ؕ وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُوْنَ ﴿۹۳﴾ ع
پوءِ توهان ان کي سڃاڻيندؤ ف۱۶۵ ۽ اي محبوب تنهنجو رب غافل نه آهي اي انسانو توهان جي عملن کان.

ف۱۴۷ ۽ آيت ۾ موت کان پوءِ زنده ٿيڻ تي دليل آهي. هن ڪري ته جيڪو ڏينهن جي روشني کي رات جي اونداهي سان ۽ رات جي اونداهي کي ڏينهن جي روشني سان تبديل ڪرڻ تي قادر آهي، اهو مُئل کي زنده ڪرڻ تي به قادر آهي. رات ۽ ڏينهن جي انقلاب مان پڻ هي به معلوم ٿيئي ٿو ته هن ۾ انهن جي دنيوي زندگي جو انتظام آهي: پوءِ اهو بيڪار نه ڪيو ويو، بلڪ ان زندگي جي عملن تي عذاب ۽ ثواب جو د رست ۽ نيڪ هجڻ حڪمت جي تقاضا آهي ۽ جڏهن دُنيا دارالعمل (عمل جو گهر) آهي ته پوءِ ضروري آهي ته هڪ دارالآخرة به هجي. اُتان جي حياتي ۾ هتان جي عملن جي جزا ملي.

ف۱۴۸ ۽ ان جي ڦوڪڻ وارو حضرت اسرافيل عليه السلام هوندو.

ف۱۴۹ اهڙو گهبرائڻ، جيڪو موت جو سبب ٿيندو.

ف۱۵۰ ۽ جنهن جي دل کي الله تعالیٰ سڪون عطا فرمائي. حضرت ابوهريره رضی الله تعالیٰ عنه کان روايت ٿيل آهي ته اهي شهيد آهن، جيڪي پنهنجون تلوارون ڪلهن ۾ لٽڪائي عرش جي چوڌاري حاضر ٿيندا. حضرت ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنهما فرمايو ته اهي شهيد آهن، هن ڪري ته اهي پنهنجي پالڻهار وٽ زنده آهن. انهن کي گهبراهٽ نه پهچندي. هڪ قول هي آهي ته ڦوڪ کان پوءِ حضرت جبرئيل، ميڪائيل، اسرافيل ۽ عزرائيل عليهم السلام باقي رهندا.

ف۱۵۱ يعني قيامت جي ڏينهن سڀ ماڻهو موت کان پوءِ جيئرا ڪيا ويندا ۽ ميدان ۾ الله تعالیٰ جي حضور ۾ عاجزي ڪندي حاضر ٿيندا. ماضي جي صيغي سان تعبير فرمائڻ واقع ٿيڻ جي ثابت هجڻ جي لاءِ آهي.

ف۱۵۲ معنیٰ هي آهي ته ڦوڪ جي وقت ته جبل ڏسڻ ۾ پنهنجي جاءِ تي ثابت ۽ قائم معلوم ٿيندا ۽ حقيقت ۾ اهي ڪڪرن وانگر تيز هلندا هوندا. جيئن ڪي وغيره وڏا جسم هلندا آهن، متحرڪ معلوم نه ٿيندا آهن ايستائين جو اهي جبل زمين تي ڪِري ان جي برابر ٿي ويندا. پوءِ ذرا ذرا ٿي ڪري پکڙجي ويندا.

ف۱۵۳ نيڪي مان مُراد ڪلمهٔ توحيد جي شاهدي آهي. ڪِن مفسرن فرمايو ته خلوصِ عمل ۽ ڪن چيو ته هر طاعت، جيڪا الله تعالیٰ جي لاءِ ڪيل هجي.

ف۱۵۴ جنت ۽ ثواب.

ف۱۵۵ جيڪا عذاب جي خوف کان ٿيندي پهرين گهبراهٽ، جنهن جو ڪر مٿين آيت ۾ ٿيل آهي، اها هن کان سواءِ آهي.

ع ۱۱
۳

ف۱۵۶ يعني شرڪ.

ف۱۵۷ يعني اهي اونڌا باهه ۾ اڇلايا ويندا ۽ جهنم جو خازن انهن کي چوندو. ف۱۵۸ يعني شرڪ ۽ گناهه ۽ الله تعالیٰ پنهنجي رسول مقبول کي فرمائيندو ته توهان فرمايو ته. ف۱۵۹ يعني مڪه مڪرمه جي ۽ پنهنجي عبادت ان رب سان خاص ڪريان. مڪي شريف جو ذڪر هن ڪري آهي ته اهو محبوب نبي ڪريم صلی الله تعالیٰ عليه وآله وسلم جن جو وطن مبارڪ ۽ وحي جي نزول جي جاءِ آهي. ف۱۶۰ جو اتي نه ڪنهن انسان جو خون وهايو وڃي، نه ڪو شڪار ماريو وڃي، نه اتان جو گاهه ڪٽيو وڃي. ف۱۶۱ خدا جي مخلوق کي ايمان جي دعوت ڏيڻ جي لاءِ. ف۱۶۲ ان جو نفعو ۽ ثواب اُهو لهندو. ف۱۶۳ ۽ خدا جي پياري رسول جي اطاعت نه ڪري ۽ ايمان نه آڻي. ف۱۶۴ منهنجي ذمي پيغام پهچائڻ هو. اهو مان پورو ڪيو (هي حڪم جهاد جي آيت سان منسوخ آهي) ف۱۶۵ انهن نشانين مان مُراد چنڊ جو چيرجڻ وغيره معجزا آهن ۽ اهي سزائون جيڪي دُنيا ۾ آيون جيئن بدر ۾ ڪافرن جو قتل ۽ قيد ٿيڻ ۽ ملائڪن جو انهن کي مارڻ ∴ ∴ ∴

سورة قصص مڪي آهي ۽ هن ۾ اٺاسي آيتون ۽ نو رڪوع آهن

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

الله نهايت مهربان ٻاجهاري جي نالي سان (شروع) ف١

طٰسٓمّٓ ۝١ تِلْكَ اٰيٰتُ الْكِتٰبِ الْمُبِيْنِ ۝٢ نَتْلُوْا عَلَيْكَ مِنْ

هي آيتون آهن روشن ڪتاب جون ف٢. اسان تنهنجي مٿان پڙهون ٿا

نَّبَاِ مُوْسٰى وَفِرْعَوْنَ بِالْحَقِّ لِقَوْمٍ يُّؤْمِنُوْنَ ۝٣ اِنَّ

موسىٰ ۽ فرعون جي سچي خبر انهن ماڻهن جي واسطي جيڪي ايمان رکن ٿا. بيشڪ فرعون

فِرْعَوْنَ عَلَا فِي الْاَرْضِ وَجَعَلَ اَهْلَهَا شِيَعًا يَّسْتَضْعِفُ

زمين ۾ ڏاڍو سان هليو ف٣ ۽ اتي جي ماڻهن کي پنهنجو تابع بنايا ۽ انهن ماڻهن مان هڪڙي ٽولي کي ف٤ ڪمزور ڪري رکيائين

طَآئِفَةً مِّنْهُمْ يُذَبِّحُ اَبْنَآءَهُمْ وَيَسْتَحْيٖ نِسَآءَهُمْ ؕ اِنَّهٗ كَانَ

انهن جي پٽن کي ذبح ڪندو هو ۽ انهن جي عورتن کي زنده ڇڏيندو هو ف٥ بيشڪ اهو

مِنَ الْمُفْسِدِيْنَ ۝٤ وَنُرِيْدُ اَنْ نَّمُنَّ عَلَى الَّذِيْنَ اسْتُضْعِفُوْا

فسادي هو. اسان گهريو پئي ته انهن ڪمزورن تي احسان فرمايون

فِي الْاَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ اَئِمَّةً وَّنَجْعَلَهُمُ الْوٰرِثِيْنَ ۝٥ وَ

۽ انهن کي پيشوا بنايون ف٦ ۽ انهن کي (جن جي) مال ۽ ملڪ جو وارث بنايون ف٧. ۽

نُمَكِّنَ لَهُمْ فِي الْاَرْضِ وَنُرِيَ فِرْعَوْنَ وَهَامٰنَ وَجُنُوْدَهُمَا

انهن کي ف٨ زمين ۾ قبضو ڏيون ۽ فرعون ۽ هامان ۽ انهن جي لشڪرن کي اهوئي ڏيکاريون جنهن جو

مِنْهُمْ مَّا كَانُوْا يَحْذَرُوْنَ ۝٦ وَاَوْحَيْنَآ اِلٰٓى اُمِّ مُوْسٰٓى اَنْ

کين انهن جي طرف کان خطرو هو. ف٩ ۽ اسان موسىٰ جي ماءُ کي الهام فرمايو ف١٠ ته انکي کير پيار

اَرْضِعِيْهِ ۚ فَاِذَا خِفْتِ عَلَيْهِ فَاَلْقِيْهِ فِي الْيَمِّ وَلَا تَخَافِيْ

ف١١ پوءِ جڏهن توکي ان بابت ڊپ ٿئي ف١٢ ته پوءِ ان کي درياءَ ۾ وجهي ڇڏ ۽ خوف نه ڪر ف١٣

وَلَا تَحْزَنِيْ ۚ اِنَّا رَآدُّوْهُ اِلَيْكِ وَجَاعِلُوْهُ مِنَ الْمُرْسَلِيْنَ ۝٧

۽ نه ئي غم ڪر ف١٤ بيشڪ اسان ان کي تنهنجي طرف موٽائي آڻينداسين ۽ ان کي رسول بنائينداسين. ف١٥

ف١ سورة قصص مڪي آهي ڇهن آيتن کان سواءِ، جيڪي اَلَّذِيْنَ اٰتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ کان شروع ٿي لَا نَبْتَغِي الْجَاهِلِيْنَ تي پوريون ٿين ٿيون ۽ هن سورة ۾ هڪ آيت اِنَّ الَّذِيْ فَرَضَ اهڙي آهي، جيڪا مڪي مڪرم ۽ مديني معظم جي وچ ۾ نازل ٿي. هن سورة ۾ نو رڪوع، اٺاسي آيتون، چار سوء ايڪيتاليهه ڪلما ۽ پنج هزارات سو حرف آهن.

ف٢ جيڪي حق کي باطل کان جدا ڪن ٿيون.

ف٣ يعني سرزمين مصر ۾ ان جو تسلط هو ۽ اهو ظلم ۽ تڪبر ۾ انتها کي پهچي چڪو هو، ايستائين جو ان پنهنجي عبديت ۽ ٻانهو هجڻ ب وساري ڇڏيو هو.

ف٤ يعني بني اسرائيلن کي.

ف٥ يعني ڇوڪرين کي پنهنجي خدمت لاءِ جيئرو ڇڏي ڏيندو هو ۽ ڇوڪرن کي ذبح ڪرڻ جو سبب هي هو ته ڪاهنن ان کي چئي ڇڏيو هو ته بني اسرائيلن ۾ هڪ ٻار پيدا ٿيندو، جيڪو تنهنجي ملڪ جي زوال جو سبب ٿيندو. تنهن ڪري اهو ايئن ڪندو هو ۽ اها ان جي نهايت بيوقوفي هئي؛ ڇو ته اهو جيڪڏهن پنهنجي خيال ۾ ڪاهنن کي سچو سمجهندو هو ته اها ڳالهه ڪنهن به صورت ٽرڻ ئي هئي، پوءِ ڇوڪرن کي قتل ڪرڻ سان ڇا حاصل؛ ۽ اگر سچو نه ڄاڻندو هو ته، پوءِ اهڙي اجائي ڳالهه جو ڪهڙو لحاظ هو ۽ قتل ڪرڻ جا معنيٰ رکندو هو.

ف٦ ۽ اهي ماڻهن کي نيڪي جي واٽ ٻڌائن ۽ ماڻهو نيڪي ۾ انهن جي تابعداري ڪن.

ف٧ يعني فرعون ۽ سندس قوم جا مال ۽ ملڪيتون انهن ضعيف بني اسرائيلن کي ڏيئي ڇڏيون.

ف٨ مصر ۽ شام جي.

ف٩ ته بني اسرائيلن جي هڪ فرزند جي هٿان انهن جي ملڪ جو زوال ۽ انهن جي هلاڪت ٿئي. ف١٠ حضرت موسىٰ عليه السلام جي والده جو نالو يوحانذ آهي. ياڻلاوي بن يعقوب جي نسل مان آهي. الله تعاليٰ ان کي خواب ۾ يا ملائڪن جي ذريعي يا سندس دل ۾ الهام فرمايو. ف١١ اهڙي طرح اهي چند ڏينهن کيس کير پياريندي رهي. ان عرصي ۾ نه ٻار رئو، نه ان جي گود ۾ ڪا حرڪت ڪيائين نه ئي سندس ڀيڻ کان سواءِ ڪنهن ٻئي کي سندس ولادت جي خبر هئي. ف١٢ ته پاڙيسري واقف ٿي ويا آهن ۽ اهي چغلي هڻندا ۽ فرعون لعين ان فرزند ارجمند جي قتل جي پٺيان لڳندو. ف١٣ يعني نيل مصر ۾ خوف ۽ خطري کان سواءِ اڇلائي ڇڏ ۽ ان جي ٻڏڻ ۽ هلاڪت جو خوف نه ڪر. ف١٤ ان جي جدائي جو. ف١٥ پوءِ ان حضرت موسىٰ عليه السلام کي ٽي مهينا کير پياريو ۽ جڏهن کيس فرعون جي طرف کان انديشو ٿيو ته آهن هڪ صندوق ۾ (جيڪا خاص طور تي ان مقصد لاءِ ناهي وئي هئي) رکي رات جي وقت نيل درياءَ ۾ لوڙهي ڇڏيائين.

فَالْتَقَطَهٗۤ اٰلُ فِرْعَوْنَ لِیَكُوْنَ لَهُمْ عَدُوًّا وَّحَزَنًا ؕ اِنَّ فِرْعَوْنَ 30

پوءِ کڻي ورتو ان کي فرعون جي گهر وارن ف١٦ جو اهو ٿي پوي انهن جو دشمن ۽ انهن جي غم جو سبب ف١٧ بيشڪ

وَهَامٰنَ وَجُنُوْدَهُمَا كَانُوْا خٰطِـئِیْنَ ﴿۸﴾ وَقَالَتِ امْرَاَتُ فِرْعَوْنَ

فرعون ۽ هامان ف١٨ ۽ انهن جا لشڪر خطاڪار هئا ف١٩ ۽ فرعون جي بيبي چيو

قُرَّتُ عَیْنٍ لِّیْ وَلَكَ ؕ لَا تَقْتُلُوْهُ ۖۗ عَسٰۤى اَنْ یَّنْفَعَنَاۤ

ف٢٠ هي ٻار منهنجي ۽ تنهنجي اکين جو ٺار آهي هن کي قتل نه ڪيو شايد هي اسان کي نفعو ڏي

اَوْ نَتَّخِذَهٗ وَلَدًا وَّهُمْ لَا یَشْعُرُوْنَ ﴿۹﴾ وَاَصْبَحَ فُؤَادُ اُمِّ

يا اسان ان کي پٽ ڪري وٺون ف٢١ ۽ اهي بي خبر هئا. ف٢٢ ۽ صبح جو موسىٰ جي ماءُ جي دل

مُوْسٰى فٰرِغًا ؕ اِنْ كَادَتْ لَتُبْدِیْ بِهٖ لَوْلَاۤ اَنْ رَّبَطْنَا عَلٰى

بيقرار ٿي پئي ف٢٣ بيشڪ قريب هو جو اها هن جو حال ظاهر ڪري وجهي ف٢٤ جيڪڏهن اسان ان جي دل کي مضبوط ڪريون ها.

قَلْبِهَا لِتَكُوْنَ مِنَ الْمُؤْمِنِیْنَ ﴿۱۰﴾ وَقَالَتْ لِاُخْتِهٖ قُصِّیْهِ

جو ان کي اسان جي واعدي جو يقين رهي ف٢٥ ۽ ان جي ماءُ ان جي ڀيڻ کي چيو ف٢٦ ان جي پٺيان وڃ

فَبَصُرَتْ بِهٖ عَنْ جُنُبٍ وَّهُمْ لَا یَشْعُرُوْنَ ﴿۱۱﴾ وَحَرَّمْنَا عَلَیْهِ

پوءِ ان کي پري کان ڏسندي رهي ۽ انهن کي ڪا خبر ڪانه هئي. ف٢٧ ۽ اسان اڳيئي سموريون

الْمَرَاضِعَ مِنْ قَبْلُ فَقَالَتْ هَلْ اَدُلُّكُمْ عَلٰۤى اَهْلِ بَیْتٍ

دايون ان تي حرام ڪري ڇڏيون هيون ف٢٨ پوءِ چيائين ڇا مان توهان کي ڏس ڏيان اهڙن گهر وارن جي جيڪي توهان جي

یَّكْفُلُوْنَهٗ لَكُمْ وَهُمْ لَهٗ نٰصِحُوْنَ ﴿۱۲﴾ فَرَدَدْنٰهُ اِلٰۤى اُمِّهٖ كَیْ

هن ٻار کي پالي ڏين ۽ اهي ان جا خير خواه هجن ف٢٩ پوءِ اسان ان کي سندس ماءُ جي طرف موٽايو جيئن ماءُ جون اکيون

تَقَرَّ عَیْنُهَا وَلَا تَحْزَنَ وَلِتَعْلَمَ اَنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ وَّلٰكِنَّ

ٺرن ۽ غمگين نه ٿئي ۽ يقين ڪري ته الله جو واعدو سچو آهي پر

ع ١٣ اَكْثَرَهُمْ لَا یَعْلَمُوْنَ ﴿۱۳﴾ وَلَمَّا بَلَغَ اَشُدَّهٗ وَاسْتَوٰۤى اٰتَیْنٰهُ

اڪثر ماڻهو نٿا ڄاڻن ف٣٠ جڏهن پنهنجي جواني کي پهتو ۽ پورو نروار ٿيو ف٣١ اسان ان کي حڪم

حُكْمًا وَّعِلْمًا ؕ وَكَذٰلِكَ نَجْزِی الْمُحْسِنِیْنَ ﴿۱۴﴾ وَدَخَلَ

۽ علم عطا ڪيو ف٣٢ ۽ اسان اهڙو ئي انعام ڏيندا آهيون چڱن کي ۽ ان شهر ۾ داخل ٿيو

ف١٦ ان رات جي صبح جو ۽ ان صندوق کي فرعون جي اڳيان رکيائون ۽ اها کولي وئي ته حضرت موسىٰ عليه السلام برآمد ٿيو ۽ پنهنجي آڱوٺي مان کير چوسي پيو. ف١٧ آخرڪار ف١٨ جيڪو ان جو وزير هو. ف١٩ يعني نافرمان. الله تعالىٰ انهن کي هي سزا ڏني جو سندن هلاڪ ڪرڻ واري دشمن جي پرورش ڪرائي. ف٢٠ جڏهن فرعون پنهنجي قوم جي ماڻهن جي برغلائڻ سان حضرت موسىٰ عليه السلام جي قتل جو ارادو ڪيو. ف٢١ ڇوته اهو ان جي قابل آهي. فرعون جي گهر واري آسيه تمام نيڪ بيبي هئي. نبين سڳورن جي نسل مان هئي. غريبن ۽ مسڪينن تي رحم ڪرم ڪندي هئي. تنهن فرعون کي چيو ته هي ٻار سال کان وڌيڪ عمر جو معلوم ٿئي ٿو ۽ تون هن سال ۾ پيدا ٿيندڙ ٻارن جي قتل جو حڪم ڏنو آهي: ان کان سواءِ هي به معلوم نه آهي ته هي ٻار درياءَ ۾ ڪهڙي سرزمين کان آيو آهي. جڏهن ته توکي جنهن ٻار جو انديشو آهي، سو هن ئي ملڪ جي بني اسرائيلن مان ٻڌايو ويو آهي. آسيه سڳوري جي اها ڳالهه انهن ماڻهن مڃي. ف٢٢ ان کان، جيڪو انجام ٿيڻ وارو هو. ف٢٣ جڏهن ان ٻڌو ته سندس فرزند فرعون جي هٿ ۾ پهچي ويو آهي. ف٢٤ ۽ مادري محبت جي جوش ۾ واابناه وابناه (هاءِ پٽ هاءِ پٽ) پڪاري ويهي ها. ف٢٥ جيڪو واعدو اسان ڪري چڪا آهيون ته تنهنجي ان فرزند کي تنهنجي طرف موٽائيندا اسون. ف٢٦ جنهن جو نالو مريم هو ته حال معلوم ڪري لاءِ. ف٢٧ ته هيءَ ان ٻار جي ڀيڻ آهي ۽ اُن جي نگراني ڪري ٿي. ف٢٨ اهڙي طرح جيتري قدر دايون حاضر ڪيون ويون، مگر ٻار انهن مان ڪنهن جي ڇاتي کي وات مبارڪ نه لاتو. سو انهن ماڻهن کي گهڻو فڪر ٿيو ته اهڙي دائي ڪٿان حاصل ڪجي، جنهن جو کير ٻار پيئي. دائين سان گڏ سندس ڀيڻ به اهو حال ڏسڻ وئي هئي، هاڻي ان موقعو لڌو. ف٢٩ اهڙي طرح اُن اُنهن جي خواهش تي پنهنجي والده کي انهن وٽ آندو. حضرت موسىٰ عليه السلام فرعون جي گود ۾ هو ۽ کير جي لاءِ روئي پيو. فرعون کيس شفقت منجهان ماڪرائي ۾ مصروف هو. جڏهن سندس والده آئي ۽ ان جي خوشبو لڌائين ته کيس قرار آيو ۽ ٻار ان جو کير پيئڻ لڳا. فرعون چيو تون ٻار جي ڇا لڳين جو هن تنهنجي کير کان سواءِ ٻي ڪنهن جي به کير کي وات نه لاتو. انچيو مان هڪ عورت آهيان، پاڪ صاف رهندي آهيان، منهنجو کير خوشگوار آهي، جسم خوشبودار آهي: ان ڪري جن ٻارن جي طبيعت ۾ نفاست ٿئي ٿي، سي ٻين عورتن جو کير نٿا پيئن، مگر منهنجو کير پيئن ٿا. فرعون کير پيارڻ لاءِ کيس مقرر ڪري ٻار حوالي ڪيو ۽ کيس گهر وڃڻ جي اجازت ڏني. اهڙي طرح ٻار پنهنجي لخت جگر کي پنهنجي گهر ڪٺي آئي ۽ الله تبارڪ وتعالىٰ جو سچو واعدو پورو ٿيو ۽ کيس ڪامل اطمينان ٿي ويو ته هي فرزند ارجمند ضرور نبي ٿيندو. الله تعالىٰ ان واعدي جو ذڪر فرمائي ٿو. ف٣٠ ۽ شڪ ۾ رهن ٿا. حضرت موسىٰ عليه السلام پنهنجي والده وٽ کير پيئڻ جي زماني تائين رهيو ۽ ان زماني ۾ فرعون ان کي هڪ اشرفي روز انو ڏيندو رهيو. کير ڇڏائڻ کان پوءِ ٻار حضرت موسىٰ عليه السلام کي فرعون وٽ وٺي آئي ۽ ٻار اتي پرورش پائڻ لڳو. ف٣١ عمر شريف ٽيهن سالن کان وڌيڪ ٿي وئي. ف٣٢ يعني دين ۽ دنيا جي مصلحتن جو علم.

الْمَدِيْنَةَ عَلٰى حِيْنِ غَفْلَةٍ مِّنْ اَهْلِهَا فَوَجَدَ فِيْهَا رَجُلَيْنِ

ف٣٣ جنهن وقت شهر وارا ٻن پهرن جي ننڊ ۾ بي خبر هئا ف٣٤ پوءِ اتي ٻه ماڻهو وڙهندي

يَقْتَتِلٰنِ ۫ هٰذَا مِنْ شِيْعَتِهٖ وَهٰذَا مِنْ عَدُوِّهٖ ۚ فَاسْتَغَاثَهُ

ڏٺائين هڪڙو موسىٰ جي جماعت مان هو ف٣٥ ٻيو ان جي دشمنن جي ٽولي مان ف٣٦ پوءِ جيڪو سندس

الَّذِيْ مِنْ شِيْعَتِهٖ عَلَى الَّذِيْ مِنْ عَدُوِّهٖ ۙ فَوَكَزَهٗ مُوْسٰى

ٽولي مان هو ف٣٧ ان موسىٰ کان مدد گهري ان جي خلاف ان جيڪو ان جي دشمنن مان هو پوءِ موسىٰ ان کي مُڪ هڻي

فَقَضٰى عَلَيْهِ ۫ قَالَ هٰذَا مِنْ عَمَلِ الشَّيْطٰنِ ؕ اِنَّهٗ عَدُوٌّ مُّضِلٌّ

ف٣٨ پوءِ ان کي پورو ڪري ڇڏيائين ف٣٩ چيائين هي ڪم ته شيطان جو ٿي پيو ف٤٠ بيشڪ اهو دشمن آهي کليو گمراهه ڪرڻ وارو

مُّبِيْنٌ ﴿١٥﴾ قَالَ رَبِّ اِنِّيْ ظَلَمْتُ نَفْسِيْ فَاغْفِرْ لِيْ فَغَفَرَ لَهٗ ؕ

عرض ڪيائين اي منهنجا رب مون پنهنجي پاڻ تي زيادتي ڪئي ف٤١ پوءِ مون کي بخشي ڇڏ پوءِ رب ان کي بخشي ڇڏيو

اِنَّهٗ هُوَ الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ ﴿١٦﴾ قَالَ رَبِّ بِمَاۤ اَنْعَمْتَ عَلَيَّ فَلَنْ

بيشڪ اهو بخشڻهار مهربان آهي. عرض ڪيائين اي منهنجا رب جيئن تو مون تي احسان ڪيو پوءِ هاڻي ف٤٢

اَكُوْنَ ظَهِيْرًا لِّلْمُجْرِمِيْنَ ﴿١٧﴾ فَاَصْبَحَ فِي الْمَدِيْنَةِ خَآئِفًا

مان ڪڏهن به مجرمن جو مددگار نه ٿيندس. پوءِ صبح ڪيائين ان شهر ۾ ڊڄندي ان انتظار ۾ ته

يَّتَرَقَّبُ فَاِذَا الَّذِي اسْتَنْصَرَهٗ بِالْاَمْسِ يَسْتَصْرِخُهٗ ؕ قَالَ

ڇا ٿو ٿئي ف٤٣ تڏهن ڏسي ته اهو جنهن ڪالهه ان کان مدد گهري هئي فرياد ڪري رهيو آهي ف٤٤ موسىٰ ان کي فرمايو

لَهٗ مُوْسٰۤى اِنَّكَ لَغَوِيٌّ مُّبِيْنٌ ﴿١٨﴾ فَلَمَّاۤ اَنْ اَرَادَ اَنْ يَّبْطِشَ

بيشڪ تون کليو گمراهه آهين ف٤٥ پوءِ جڏهن موسىٰ گهريو ته ان کي پڪڙي جيڪو انهن ٻنهي جو دشمن

بِالَّذِيْ هُوَ عَدُوٌّ لَّهُمَا ۙ قَالَ يٰمُوْسٰۤى اَتُرِيْدُ اَنْ تَقْتُلَنِيْ

آهي ف٤٦ ان چيو اي موسىٰ ڇا تون مون کي ائين ئي قتل ڪرڻ چاهين ٿو جيئن تو ڪالهه هڪ شخص

كَمَا قَتَلْتَ نَفْسًۢا بِالْاَمْسِ ۖۗ اِنْ تُرِيْدُ اِلَّاۤ اَنْ تَكُوْنَ جَبَّارًا

قتل ڪري ڇڏيو تون ته اهوئي ٿو گهرين ته زمين ۾ سختگير بڻجين

فِي الْاَرْضِ وَمَا تُرِيْدُ اَنْ تَكُوْنَ مِنَ الْمُصْلِحِيْنَ ﴿١٩﴾ وَ

۽ اصلاح ڪرڻ گهرين ئي نه ٿو ف٤٧ ۽

ف٣٣ اهو شهر يا ته منف هو، جيڪو مصر جي حد ۾ آهي، ان جو اصل نالو ماف آهي، قبطي زبان ۾ ان لفظ جي معنىٰ آهي ٽيهه. هي پهريون شهر آهي، جيڪو حضرت نوح عليه السلام جي طوفان کان پوءِ آباد ٿيو. ان سرزمين ۾ مصر بن حام اقامت ڪئي. اهي اقامت وارا ڪل ٽيهه هئا تنهن ڪري ان جو نالو ماف ٿيو. پوءِ ان جي عربي منف ٿي يا اهو شهر حابين هو جيڪو مصر کان ٻن فرسنگن جي مفاصلي تي هو. هڪ قول هي به آهي ته اهو شهر عين شمس هو (جمل ۽ خازن). ف٣٤ ۽ حضرت موسىٰ عليه السلام جو پوشيده طور تي داخل ٿيڻ جو سبب هي هو ته جڏهن حضرت موسىٰ عليه السلام جوان ٿيو ته پاڻ حق جو بيان ۽ فرعون ۽ فرعونين جي گمراهي جو رد شروع ڪيائين. بني اسرائيلن جا ماڻهو سندس ڳالهه ٻڌندا هئا ۽ سندس تابعداري ڪندا هئا. پاڻ فرعونين جي دين جي منع فرمائيندا هئا. آهستي آهستي ان جو چرچو متو ۽ فرعوني ڳولا ۾ هئا. ان ڪري پاڻ جنهن ڳوٺ ۾ داخل ٿيندا هئا ته اهڙي وقت ۾ داخل ٿيندا هئا، جڏهن اتان جا ماڻهو غفلت ۾ هوندا هئا. حضرت علي المرتضىٰ رضي الله تعاليٰ عنه کان روايت ٿيل آهي ته اهو ڏينهن عيد جو هو، ماڻهو راند ۽ روند ۾ مشغول هئا (مدارڪ ۽ خازن). ف٣٥ بني اسرائيلن مان. ف٣٦ يعني قبطي فرعون جي قوم مان. اهو اسرائيلي تي ظلم ڪري رهيو هو ته جيئن ان تي ڪاٺين جو ڍير لڏي فرعون جي بورچي خاني ۾ کڻي وڃي. ف٣٧ يعني حضرت موسىٰ عليه السلام جي. ف٣٨ پهريائين پاڻ قبطي کي چيائين ته اسرائيلي تي ظلم نه ڪر، ان کي ڇڏي ڏي، پر اهو باز نه آيو ۽ بد زباني ڪرڻ لڳو ته حضرت موسىٰ عليه السلام ان کي ان ظلم کان روڪڻ لاءِ ڪليل هنيو. ف٣٩ يعني اهو مري ويو ۽ پاڻ ان کي واري ۾ دفن ڪري ڇڏيائين. سندس ارادو قتل ڪرڻ جو نه هو. ف٤٠ يعني ان قبطي جو اسرائيلي تي ظلم ڪرڻ، جيڪو ان جي هلاڪت جو سبب ٿيو (خازن). ف٤١ هي ڪلام حضرت موسىٰ عليه السلام جو نوڙت جي طريقي سان آهي، ڇو ته ڪا نشرڪا نافرماني سرزد نه ٿي ۽ نبي سڀ معصوم آهن، انهن کان گناه نه ٿا ٿين. قبطي کي مارڻ سندس ظلم جي دفع ڪرڻ ۽ مظلوم جي مدد ڪرڻ لاءِ هو اهو ڪنهن به ملت ۾ گناهه نه آهي، پوءِ به پنهنجي طرف تقصير جي نسبت ڪرڻ ۽ استغفار گهرڻ اهو مقربن جو دستور آهي ڪي مفسرن فرمايو ته هن ۾ افضل کي ڇڏي ڏنو ويو هو ان ڪري حضرت موسىٰ عليه السلام ترڪِ اوليٰ کي زيادتي فرمايو ۽ ان ۾ الله تعاليٰ کان بخشش طلب ڪيائين. ف٤٢ هي ڪرم به ڪر جو مونکي فرعون جي صحبت ۽ ان وٽ رهڻ کان به بچاءِ جو ان ٽولي ۾ شمار ڪيو وڃڻ به هڪ قسم جو مددگار ثابت ٿيڻ آهي. ف٤٣ ته خبر اچي ان قبطي جي مارڻ جو ڪهڙو نتيجو نڪري ۽ ان جي قوم جا ماڻهو ڇا ڪن. ف٤٤ حضرت ابن عباس رضي الله تعاليٰ عنهما فرمايو ته فرعون جي قوم جي ماڻهن فرعون کي اطلاع ڏنو ته ڪنهن بني اسرائيل اسان جي هڪ ماڻهو کي ماري ڇڏيو آهي. ان تي فرعون چيو ته قاتل ۽ شاهدن کي ڳوليو. فرعوني گشت ڪندا رهيا ۽ انهن کي ڪو به ثبوت نه مليو. ٻئي ڏينهن جڏهن حضرت موسىٰ عليه السلام کي وري اهڙو اتفاق پيش آيو ته اهو ئي بني اسرائيل، جنهن هڪ ڏينهن اڳ مدد گهري هئي اڄ وري هڪ فرعوني سان وڙهي رهيو آهي ۽ حضرت موسىٰ عليه السلام کي ڏسي ان کي فرياد ڪرڻ لڳو، تڏهن حضرت. ف٤٥ مراد هي آهي ته روزانو ماڻهن سان وڙهين ٿو ۽ پاڻ کي به مصيبت ۽ پريشاني ۾ رجهين ٿو ۽ پنهنجي مددگارن کي به، ڇو اهڙن موقعن کان نٿو بچين ۽ احتياط ڇو نٿو ڪرين؟ وري حضرت موسىٰ عليه السلام کي رحم آيو ۽ پاڻ گهريائين ته ان کي فرعوني جي ظلم کان ڇوٽڪارو ڏيارين. ف٤٦ يعني فرعوني کي بني اسرائيلي غلطي کان هي سمجهيو ته حضرت موسىٰ عليه السلام مون کان خفا آهي، مون کي پڪڙڻ گهري ٿو. اهو سمجهي. ف٤٧ فرعوني اها ڳالهه ٻڌي وڃي فرعون کي ٻڌايو ته ڪالهوڪي فرعوني مقتول جو قاتل حضرت موسىٰ عليه السلام آهي. اهو ٻڌي فرعون حضرت موسىٰ عليه السلام جي قتل جو حڪم ڏنو ۽ ماڻهو حضرت موسىٰ عليه السلام کي ڳولڻ لاءِ نڪتا.

جَآءَ رَجُلٌ مِّنْ اَقْصَا الْمَدِیْنَةِ یَسْعٰی قَالَ یٰمُوْسٰۤی اِنَّ
شهر جي پرئين ڇيڙي کان هڪ شخص ڊڪندو آيو چيائين اي موسىٰ بيشڪ درٻار وارا ٤٩ تنهنجي قتل جو مشورو ڪري

الْمَلَاَ یَاْتَمِرُوْنَ بِكَ لِیَقْتُلُوْكَ فَاخْرُجْ اِنِّیْ لَكَ مِنَ
رهيا آهن پوءِ نڪري وڃ ٥٠ مان تنهنجو خير خواهه آهيان

النّٰصِحِیْنَ ﴿٢٠﴾ فَخَرَجَ مِنْهَا خَآئِفًا یَّتَرَقَّبُ٘ قَالَ رَبِّ نَجِّنِیْ مِنَ
٥١ پوءِ ان شهر مان نڪتو ڊڄندي هن انتظار ۾ ته هاڻي ڇا ٿو ٿئي عرض ڪيائين اي منهنجا رب مونکي ظالمن کان بچاءِ

الْقَوْمِ الظّٰلِمِیْنَ ﴿٢١﴾ وَ لَمَّا تَوَجَّهَ تِلْقَآءَ مَدْیَنَ قَالَ عَسٰی
٥٢ ۽ جڏهن مدين جي طرف متوجه ٿيو ٥٣ چيائين قريب آهي جو منهنجو

رَبِّیْۤ اَنْ یَّهْدِیَنِیْ سَوَآءَ السَّبِیْلِ ﴿٢٢﴾ وَ لَمَّا وَرَدَ مَآءَ مَدْیَنَ
رب مونکي سڌي واٽ ٻڌائي ٥٤ ۽ جڏهن مدين جي پاڻي (رکوه) ٥٥

وَجَدَ عَلَیْهِ اُمَّةً مِّنَ النَّاسِ یَسْقُوْنَ٘ وَ وَجَدَ مِنْ دُوْنِهِمُ
تي آيو اتي ماڻهن جي هڪ ٽولي ڪي ڏٺائين جو پنهنجي مال کي پاڻي پياري رهيا آهن ۽ انهن کان هڪ طرف ٥٦

امْرَاَتَیْنِ تَذُوْدٰنِ١ۚ قَالَ مَا خَطْبُكُمَا١ؕ قَالَتَا لَا نَسْقِیْ حَتّٰی
ٻه عورتون ڏٺائين جي پنهنجي مال کي روڪي بيٺيون هيون ٥٧ موسىٰ فرمايو توهان ٻنهي جو ڪهڙو حال ٥٨ آهي انهن چيو اسان پاڻي نه پياريندي يون آهيون ايتري

یُصْدِرَ الرِّعَآءُ ٚ وَ اَبُوْنَا شَیْخٌ كَبِیْرٌ ﴿٢٣﴾ فَسَقٰی لَهُمَا ثُمَّ تَوَلّٰۤی اِلَی
تائين جو سمورا ڌنار مال پياري موٽائي نه وڃن ٥٩ ۽ اسان جو پيءُ نهايت پوڙهو آهي ٦٠ موسىٰ انهن ٻنهي جي مال کي پاڻي پياريو پوءِ

الظِّلِّ فَقَالَ رَبِّ اِنِّیْ لِمَاۤ اَنْزَلْتَ اِلَیَّ مِنْ خَیْرٍ فَقِیْرٌ ﴿٢٤﴾
ڇانوَ جي طرف ڦريو ٦١ عرض ڪيائين اي منهنجا رب مان ان طعام جو جيڪو تون منهنجي طرف لاهين محتاج آهيان ٦٢

فَجَآءَتْهُ اِحْدٰىهُمَا تَمْشِیْ عَلَی اسْتِحْیَآءٍ١٘ قَالَتْ اِنَّ اَبِیْ یَدْعُوْكَ
پوءِ انهن مان هڪڙي ان وٽ آئي شرم سان هلندي ٦٣ چيائين منهنجو پيءُ توکي سڏي ٿو جو توکي مزدوري ڏي

لِیَجْزِیَكَ اَجْرَ مَا سَقَیْتَ لَنَا١ؕ فَلَمَّا جَآءَهٗ وَ قَصَّ عَلَیْهِ
اسان جي مال کي پاڻي پيارڻ جي ٦٤ جڏهن موسىٰ ان وٽ آيو ۽ ان کي سڄو سڄو واقعو ٻڌائي ڪري ٻڌايائين

الْقَصَصَ١ۙ قَالَ لَا تَخَفْ١ٙ۫ نَجَوْتَ مِنَ الْقَوْمِ الظّٰلِمِیْنَ ﴿٢٥﴾
٦٥ چيائين ڊڄ نه تون بچي وئين ظالمن کان ٦٦

٤٨ جنهن کي مؤمن آل فرعون چون ٿا. اها خبر ٻڌي ويجهي رستي کان. ٤٩ فرعون جا. ٥٠ شهر مان. ٥١ اها ڳالهه خيرخواهي ۽ مصلحت انديشي کان چوان ٿو. ٥٢ يعني فرعون جي قوم کان. ٥٣ مدين اهو مقام آهي، جتي حضرت شُعيب عليه السلام تشريف رکندو هو. ان کي مدين ابن ابراهيم چوندا آهن. مصر کان ايستائين اٺن ڏينهن جو مفاصلو آهي. هي شهر فرعون جي حڪومت جي حد کان باهر هو. حضرت موسىٰ عليه السلام ان جو نه رستو ڏٺو هو، نه ڪا ونٿس سواري هئي، نه سفر جو سامان، نه ڪو ساٿي، رستي ۾ وڻن جي پنن ۽ زمين جي ساوڪ کان سواءِ خوراڪ جي ڪا به شيءِ نه ملندي هئي. ٥٤ اهڙي طرح الله تعالىٰ هڪ ملائڪ موڪليو، جيڪو کيس مدين تائين وٺي ويو. ٥٥ يعني کوهه تي. جنهن مان اتان جا ماڻهو پاڻي ڪيندا هئا ۽ پنهنجن جانورن کي پياريندا هئا. اهو کوهه شهر جي پرسان هو. ٥٦ يعني مردن کان جدا. ٥٧ هن انتظار ۾ ته ماڻهو فارغ ٿين ۽ کوهه خالي ٿئي؛ ڇو ته کوهه کي ڏاڍن ۽ طاقتور ماڻهن گهيري ۾ رکيو هو، انهن جي هجوم ۾ عورتن کان ممڪن نه هو جو پنهنجن جانورن کي پاڻي پياري سگهن. ٥٨ يعني پنهنجي جانورن کي پاڻي ڇو نه ٿيون پياريو؟ ٥٩ ڇو ته نه اسان مردن جي هجوم ۾ وڃي سگهون ٿيون، نه ئي پاڻي ڪڍي سگهون ٿيون. جڏهن اهي ماڻهو پنهنجن جانورن کي پاڻي پياري موٽي ويندا آهن، تڏهن حوض ۾ جيڪو پاڻي بچندو آهي، سو اسان پنهنجن جانورن کي پياريندي يون آهيون. ٦٠ ضعيف آهي، خود اهو ڪم نه ٿو ڪري سگهي؛ ان ڪري جانورن کي پاڻي پيارڻ جي ضرورت اسان کي پيش آئي. جڏهن حضرت موسىٰ عليه السلام انهن جون ڳالهيون ٻڌيون، تڏهن کيس رقت آئي ۽ رحم آيو ۽ اتي ئي ٻيو کوهه، جيڪو ان جي پرسان هو ۽ هڪ تمام ڳرو پٿر مٿس رکيل هو، جنهن کي گهڻا ماڻهو گڏجي هٽائي سگهندا هئا؛ تنهن کي پاڻ اڪيلي سر هٽائي ڇڏيو. ٦١ اس ۽ گرمي جي سختي هئي ۽ پاڻ ڪيترن ڏينهن کان کاڌو نه واپرايو هئائين، بُک جو مٿن غلبو هو، تنهن ڪري آرام حاصل ڪرڻ لاءِ هڪ وڻ جي ڇانوَ ۾ ويهي رهيو ۽ بارگاهه رب العزت ۾. ٦٢ حضرت موسىٰ عليه السلام کي کاڌو واپرائي پورو هفتو ٿيو هو، ان وچ ۾ هڪ گرهه نه واپرايو هئائين. پيٽ مبارڪ پُٺي اقدس سان ملي ويو هو. ان حالت ۾ پنهنجي ڪريم رب کان طعام جي طلب ڪيائين ۽ بارگاهِ خداوند قدوس ۾ نهايت قرب ۽ منزلت رکڻ جي باوجود ان عاجزي ۽ انڪساري سان ماني جو گرهو طلب ڪيائين. جڏهن اهي صاحبزاديون ان ڏينهن تمام جلد پنهنجي گهر موٽي آيون ته سندن والد ماجد فرمايو ته اڄ ايترو جلد اچڻ جو سبب؟ عرض گذاريائون ته، اسان هڪ نيڪ مرد ڏٺو سي، ان اسان تي رحم ڪيو ۽ اسان جي جانورن کي پاڻي پياريائين. ان تي سندن بزرگوار والد هڪ صاحبزادي کي فرمايو ته وڃ ۽ ان صالح مرد کي مون وٽ وٺي اچ. ٦٣ مُنهن ٻانهن سان ڍڪي، جسم لڪائي. هي وڏي صاحبزادي هئي، جنهن جو نالو صفورا آهي ۽ هڪ قول هي آهي ته ننڍي هئي. ٦٤ حضرت موسىٰ عليه السلام اجرت وٺڻ تي راضي نه ٿيو، پر حضرت شعيب عليه السلام جي زيارت ۽ ان جي ملاقات جي ارادي سان هليو ۽ ان صاحبزادي کي فرمايائين ته تون منهنجي پويان ٿي رستو ٻڌائيندي هل. اهو پاڻ پرده رهڻ جي خيال سان فرمايائين ۽ اهڙي طرح تشريف آندائين. جڏهن حضرت موسىٰ عليه السلام حضرت شعيب عليه السلام وٽ پهتو ته کاڌو موجود هو؛ حضرت شعيب عليه السلام کيس فرمايو ته کاڌو کائو. حضرت موسىٰ عليه السلام منظور نه ڪيو ۽ اعوذ بالله فرمايائين. حضرت شعيب عليه السلام فرمايو کاڌو نه کائڻ جو ڪهڙو سبب؟ ڇا اوهان کي بک نه آهي؟ پاڻ فرمايائين ته مون کي خوف آهي ته متان اهو کاڌو منهنجي هن عمل جو عيوض نه ٿي وڃي، جيڪو آءٌ توهان جي جانورن کي پاڻي پياري انجام ڏنو آهي؛ ڇو ته اسان اهي ماڻهو آهيون، جي ڪنهن عمل تي عيوض وٺڻ قبول نه ٿا ڪريون. حضرت شعيب عليه السلام فرمايو اي جوان! ايئن نه آهي، هي کاڌو تنهنجي عمل جو عيوض نه آهي، بلڪ منهنجي ۽ منهنجي ابن ڏاڏن جي عادت آهي ته اسان مهمان نوازي ڪندا آهيون ۽ کاڌو کارائيندا آهيون. پوءِ پاڻ ويٺا ۽ کاڌو تناول فرمايائون. ٦٥ ۽ سمورو واقعو ۽ احوال، جيڪي فرعون سان گڏ گذريو هو، پنهنجي ولادت باسعادت کان وٺي قبطي جي قتل ۽ فرعونين جو کين قتل جي ارادي سان پويان لڳڻ تائين جو سڀ حضرت شعيب عليه السلام کي ٻڌايائين. ٦٦ يعني فرعون ۽ فرعونين کان؛ ڇو ته هتي مدين ۾ فرعون جي حڪومت ۽ سلطنت نه آهي. مسئلو:- هن مان ثابت ٿيو ته هڪ شخص جي خبر تي عمل ڪرڻ جائز آهي، توڙي اهو غلام هجي يا عورت، ۽ هي به ثابت ٿيو ته ڌاريءَ سان پرهيزگاري ۽ احتياط سان هلڻ جائز آهي. (مدارڪ)

ع ٨ ٥

قَالَتْ اِحْدٰىهُمَا يٰۤاَبَتِ اسْتَاْجِرْهُ ۚ اِنَّ خَيْرَ مَنِ اسْتَاْجَرْتَ الْقَوِيُّ
انهن مان هڪڙي چيو ف٦٧ اي منهنجا پيءُ هن کي نوڪر ڪري رک ف٦٨ بيشڪ ڀلو نوڪر اهو آهي جيڪو طاقتور
الْاَمِيْنُ ﴿٢٦﴾ قَالَ اِنِّيْۤ اُرِيْدُ اَنْ اُنْكِحَكَ اِحْدَى ابْنَتَيَّ هٰتَيْنِ
امانت دار هجي. ف٦٩ چيائين مان چاهيان ٿو ته پنهنجي هنن ٻن نياڻين مان هڪڙي توکي پرڻايان ف٧٠ هن مهر تي جو تون
عَلٰۤى اَنْ تَاْجُرَنِيْ ثَمٰنِيَ حِجَجٍ ۚ فَاِنْ اَتْمَمْتَ عَشْرًا فَمِنْ عِنْدِكَ ۚ
اٺ سال منهنجي نوڪري ڪرين ف٧١ پوءِ جيڪڏهن ڏهه سال پورا ڪرين ته اها تنهنجي طرف کان ف٧٢ آهي
وَمَاۤ اُرِيْدُ اَنْ اَشُقَّ عَلَيْكَ ۚ سَتَجِدُنِيْۤ اِنْ شَآءَ اللّٰهُ مِنَ الصّٰلِحِيْنَ ﴿٢٧﴾
۽ مان توکي تڪليف ۾ وجهڻ نه ٿو چاهيان ف٧٣ عنقريب الله گهريو ته تون مون کي نيڪن مان ڏسندين
قَالَ ذٰلِكَ بَيْنِيْ وَبَيْنَكَ ۚ اَيَّمَا الْاَجَلَيْنِ قَضَيْتُ فَلَا عُدْوَانَ
ف٧٤ موسىٰ چيو منهنجي ۽ تنهنجي وچ ۾ اهو طئي ٿي چڪو ته انهن ٻنهي مان جيڪا به مدت پوري ڪريان ف٧٥ پوءِ مون تي
عَلَيَّ ۚ وَاللّٰهُ عَلٰى مَا نَقُوْلُ وَكِيْلٌ ﴿٢٨﴾ ع فَلَمَّا قَضٰى مُوْسَى الْاَجَلَ
ڪو مطالبو ضروري نه هوندو ۽ الله جو ڏنو آهي اسان جي هن قول تي ف٧٦ . پوءِ جڏهن موسىٰ پنهنجو مدو پورو ڪيو ف٧٧
وَسَارَ بِاَهْلِهٖۤ اٰنَسَ مِنْ جَانِبِ الطُّوْرِ نَارًا ۚ قَالَ لِاَهْلِهِ امْكُثُوْۤا
۽ پنهنجي ٻيبي کي وٺي هليو ف٧٨ طور جي طرف هڪڙي باه ڏٺائين ف٧٩ پنهنجي گهر واري کي چيائين
اِنِّيْۤ اٰنَسْتُ نَارًا لَّعَلِّيْۤ اٰتِيْكُمْ مِّنْهَا بِخَبَرٍ اَوْ جَذْوَةٍ مِّنَ النَّارِ
توهان ترسو مان هڪ باه ڏٺي آهي شايد مان اتان ڪا خبر آڻيان ف٨٠ يا
لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُوْنَ ﴿٢٩﴾ فَلَمَّاۤ اَتٰىهَا نُوْدِيَ مِنْ شَاطِئِ الْوَادِ
توهان جي واسطي باه جو ڪو ٽانڊو آڻيان جو توهان سيڪيو. پوءِ جڏهن باه وٽ پهتو ته ڪيس آواز آيو
الْاَيْمَنِ فِي الْبُقْعَةِ الْمُبٰرَكَةِ مِنَ الشَّجَرَةِ اَنْ يّٰمُوْسٰۤى اِنِّيْۤ
ميدان جي سڄي ڪناري کان ف٨١ برڪت واري جاءِ ۾ وڻ مان ف٨٢ ته اي موسىٰ
اَنَا اللّٰهُ رَبُّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿٣٠﴾ وَاَنْ اَلْقِ عَصَاكَ ۚ فَلَمَّا رَاٰهَا تَهْتَزُّ
بيشڪ مان ئي آهيان الله سموري جهان جو رب. ف٨٣ ۽ هي ته ڦٽي ڪر پنهنجي لٺ ف٨٤ پوءِ جڏهن موسىٰ
كَاَنَّهَا جَآنٌّ وَّلّٰى مُدْبِرًا وَّلَمْ يُعَقِّبْ ۚ يٰمُوْسٰۤى اَقْبِلْ
ان کي چُرندي ڏٺو جڻ ته نانگ آهي پٺي ڦيري هليو ۽ مڙي نه ڏٺائين ف٨٥ اي موسىٰ اڳتي اچ

منزل ٥

ف٦٧ جيڪا حضرت موسىٰ عليه السلام کي سڏڻ لاءِ موڪلي وئي هئي وڏي يا ننڍي. ف٦٨ ته هي اسان جون ٻڪريون چاريندو رهي ۽ اسان کي نه ڪرڻو پوي .
ف٦٩ حضرت شعيب عليه السلام صاحبزادي کان معلوم ڪيو ته توکي ان جي قوت ۽ امانت جو ڪهڙو علم آهي؟ ان عرض ڪيو ته قوت ته ان مان ظاهر آهي جو اُن اڪيلي کوهه تان اهو پٿر لاٿو، جنهن کي ڏهن کان گهٽ ماڻهو نه ٿا کڻي سگهن ۽ امانت هن مان ظاهر آهي ته ان اسان کي ڏسندي ئي سر جهڪايو ۽ نظر نه کنيائين ۽ اسان کي چيائين ته توهان پويان هلو، ايئن نه ٿئي جو هوا سان توهان جا ڪپڙا اڏامن ۽ بدن جو ڪو حصو ظاهر ٿئي. اهو ٻڌي حضرت شعيب عليه السلام، حضرت موسىٰ عليه السلام کي. ف٧٠ اهو واعدو نڪاح هو، عقد جا لفظ نه هُئا، چوڻ. مسئلو: عقد جي لاءِ ماضي جو صيغو ضروري آهي. مسئلو: ۽ ايئن ئي منڪوحه جي تعيين به ضروري آهي. ف٧١ مسئلو: آزاد مرد جو آزاد عورت سان نڪاح ڪنهن ٻئي آزاد شخص جي خدمت ڪرڻ يا ٻڪرين چارڻ کي مهر قرار ڏئي ڪري جائز آهي. مسئلو: ۽ جيڪڏهن آزاد مرد ڪنهن مدت تائين عورت جي
ع ٣ ٧ ٦
خدمت ڪرڻ يا قرآن ڪريم جي تعليم کي مهر قرار ڏيئي نڪاح ڪيو ته نڪاح جائز آهي ۽ اهي شيون مهر نه ٿي سگهنديون بلڪ ان صورت ۾ مهر مثل لازم ٿيندو (هدايه ۽ احمدي). ف٧٢ يعني اها تنهنجي مهرباني ٿيندي ۽ توتي واجب نه ٿيندو. ف٧٣ جو توتي پورا ڏهه سال لازم ڪريان .
ف٧٤ پوءِ منهنجي طرف کان سهڻو معاملو ۽ واعده وفائي ئي ٿيندي ۽ انشاء الله تعالىٰ پاڻ الله تعالىٰ جي توفيق ۽ مدد تي ڀروسي ڪرڻ جي لاءِ فرمايائين. ف٧٥ تو ڏي ڏهن سالن جو يا اٺن سالن جو. ف٧٦ پوءِ جڏهن سندس عقد ٿي چڪو، تڏهن حضرت شعيب عليه السلام پنهنجي صاحبزادي کي حڪم ڏنو ته حضرت موسىٰ عليه السلام کي لٺ ڏي، جنهن سان ٻڪرين جي نگهباني ڪري ۽ چيريندڙ جانورن کي دفع ڪري. حضرت شعيب عليه السلام وٽ نبين سڳورن جون ڪيتريون ئي لٺيون هيون. صاحبزادي جو هٿ وجهي حضرت آدم عليه السلام جي لٺ مبارڪ تي پيو، جيڪا پاڻ جنت مان آندي هُئائين ۽ نبي سڳوراان جا وارث ٿيندا هلندا اچي آيا ۽ اها حضرت شعيب عليه السلام وٽ پهتي هُئي. حضرت شعيب عليه السلام اها لٺ حضرت موسىٰ عليه السلام کي ڏني. ف٧٧ حضرت ابن عباس رضي الله تعالىٰ عنهما کان روايت ٿيل آهي ته پاڻ وڏو وقت يعني ڏهه سال پورا ڪيائين. پوءِ حضرت شعيب عليه السلام کان مصر جي طرف واپس وڃڻ جي اجازت گهريائين. پاڻ اجازت ڏنائينس. ف٧٨ سندس والد جي اجازت سان مصر ڏانهن. ف٧٩ جڏهن ته پاڻ جهنگ ۾ هو، اونداهي
رات هئي، سخت سردي هئي، رستو گم ٿي ويو هو، ان وقت پاڻ باه ڏسي ڪري. ف٨٠ رستي جي ته ڪهڙي طرف آهي. ف٨١ جيڪو حضرت موسىٰ عليه السلام جي ساڄي پاسي جي طرف هو. ف٨٢ اهو وڻ عناب جو هو يا عوسج جو (عوسج هڪ ڪنڊي دار وڻ آهي جيڪو جهنگ ۾ ٿيندو آهي). ف٨٣ جڏهن حضرت موسىٰ عليه السلام سائي وڻ ۾ باه ڏٺي ته ڄاڻي ورتائين ته الله تعالىٰ کان سواءِ هيءَ ڪنهن جي قدرت نه آهي ۽ بيشڪ ان ڪلام جو الله تعالىٰ ئي ڳالهائيندڙ آهي. هي به منقول آهي ته هي ڪلام حضرت موسىٰ عليه السلام صرف ڪنن مبارڪن سان ئي نه پر پنهنجي جسم مبارڪ جي هر جزي سان ٻڌو. ف٨٤ اهڙي طرح پاڻ لٺ اڇلايائين ته اها نانگ ٿي وئي. ف٨٥ تڏهن ندا ڪئي وئي.

وَلَا تَخَفْ قف اِنَّكَ مِنَ الْاٰمِنِيْنَ ﴿٣١﴾ اُسْلُكْ يَدَكَ فِيْ جَيْبِكَ

۽ ڊڄ نہ بيشڪ تون امن وارن مان آهين . ﴿٨٦﴾ پنهنجو هٿ ﴿٨٧﴾ گريبان ۾ وجھ

تَخْرُجْ بَيْضَآءَ مِنْ غَيْرِ سُوْٓءٍ ز وَّاضْمُمْ اِلَيْكَ جَنَاحَكَ مِنَ

تہ نڪرندو سفيد چمڪدار بي عيب ﴿٨٨﴾ ۽ پنهنجو هٿ پنهنجي سيني تي رک خوف پري ڪرڻ جي واسطي

الرَّهْبِ فَذٰنِكَ بُرْهَانٰنِ مِنْ رَّبِّكَ اِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَا۟ئِهٖ ط

﴿٨٩﴾ پوءِ ٻہ دليل آهن تنهنجي رب وٽان ﴿٩٠﴾ فرعون ۽ ان جي درٻارين جي طرف

اِنَّهُمْ كَانُوْا قَوْمًا فٰسِقِيْنَ ﴿٣٢﴾ قَالَ رَبِّ اِنِّيْ قَتَلْتُ مِنْهُمْ

بيشڪ اهي نافرمان ماڻهو آهن . عرض ڪيائين اي منهنجا رب مان انهن مان هڪڙي جان کي قتل ڪيو آهي

نَفْسًا فَاَخَافُ اَنْ يَّقْتُلُوْنِ ﴿٣٣﴾ وَاَخِيْ هٰرُوْنُ هُوَ اَفْصَحُ مِنِّيْ

﴿٩١﴾ پوءِ مان ڊڄان ٿو تہ متان مون کي قتل ڪن . ۽ منهنجو ڀاءُ هارون ان جي زبان مون کان وڌيڪ صاف آهي

لِسَانًا فَاَرْسِلْهُ مَعِيَ رِدْاً يُّصَدِّقُنِيْٓ اِنِّيْٓ اَخَافُ اَنْ يُّكَذِّبُوْنِ ﴿٣٤﴾

پوءِ ان کي منهنجي مدد جي واسطي رسول بڻاءِ تہ منهنجي تصديق ڪري مون کي خوف آهي تہ اهي ﴿٩٢﴾ مون کي ڪوڙو چوندا .

قَالَ سَنَشُدُّ عَضُدَكَ بِاَخِيْكَ وَنَجْعَلُ لَكُمَا سُلْطٰنًا فَلَا

فرمايائين جلدي اسان تنهنجي ٻانهن کي تنهنجي ڀاءُ سان طاقت ڏينداسين ۽ توهان ٻنهي کي غلبو عطا فرمائينداسين پوءِ اهي

يَصِلُوْنَ اِلَيْكُمَا ۚ بِاٰيٰتِنَآ ۚ اَنْتُمَا وَمَنِ اتَّبَعَكُمَا الْغٰلِبُوْنَ ﴿٣٥﴾ معانقة

توهان جو ڪو نقصان نہ ڪري سگهندا اسان جي نشانين سبب توهان ٻئي ۽ توهان جا تابعدار غالب ايندؤ . ﴿٩٣﴾

فَلَمَّا جَآءَهُمْ مُّوْسٰى بِاٰيٰتِنَا بَيِّنٰتٍ قَالُوْا مَا هٰذَآ اِلَّا سِحْرٌ

پوءِ جڏهن موسىٰ انهن وٽ آيو اسان جون روشن آيتون کڻي ، چيائون هي تہ نہ آهي مگر گهڙيل جادو

مُّفْتَرًى وَّمَا سَمِعْنَا بِهٰذَا فِيْٓ اٰبَآئِنَا الْاَوَّلِيْنَ ﴿٣٦﴾ وَقَالَ

﴿٩٤﴾ ۽ اسان پنهنجن اڳين ابن ڏاڏن ۾ اهڙي ڳالهہ نہ ٻڌي . ﴿٩٥﴾ ۽ موسىٰ فرمايو

مُوْسٰى رَبِّيْٓ اَعْلَمُ بِمَنْ جَآءَ بِالْهُدٰى مِنْ عِنْدِهٖ وَمَنْ

منهنجو رب خوب ڄاڻي ٿو جيڪو ان وٽان هدايت کڻي آيو ﴿٩٦﴾ ۽ جنهن جي واسطي

تَكُوْنُ لَهٗ عَاقِبَةُ الدَّارِ ط اِنَّهٗ لَا يُفْلِحُ الظّٰلِمُوْنَ ﴿٣٧﴾ وَقَالَ

آخرت جو گهر هوندو ﴿٩٧﴾ بيشڪ ظالم مراد کي نہ پهچندا . ﴿٩٨﴾ ۽ فرعون چيو

﴿٨٦﴾ ڪو خطرو نہ آهي . ﴿٨٧﴾ پنهنجي قميص جي . ﴿٨٨﴾ سج جي ڪرڻ وانگر . پوءِ حضرت موسىٰ عليه السلام پنهنجو هٿ مبارڪ گريبان ۾ وجهي ڪري ڪڍيو تہ ان ۾ ايتري تہ تيز چمڪ هئي ، جو جنهن تي نظر ٽڪي نہ سگهي . ﴿٨٩﴾ تہ جيئن هٿ پنهنجي اصلي حالت تي اچي ۽ خوف ختم ٿي وڃي . حضرت ابن عباس رضى الله تعالىٰ عنهما فرمايو تہ الله تعالىٰ حضرت موسىٰ عليه السلام کي سيني تي هٿ رکڻ جو حڪم ڏنو تہ جيئن جيڪو خوف نانگ ڏسڻ جي وقت پيدا ٿيو هو سو ختم ٿي وڃي ۽ حضرت موسىٰ عليه السلام کان پوءِ جيڪو خوفزده هٿ پنهنجو سيني تي رکندو ان جو خوف ختم ٿي ويندو . ﴿٩٠﴾ يعني عصا (لٺ) ۽ يد بيضا (اڇو هٿ) تنهنجي رسالت جا چٽا دليل آهن . ﴿٩١﴾ يعني قبطي منهنجي هٿان ماريو ويو آهي . ﴿٩٢﴾ يعني فرعون ۽ سندس قوم . ﴿٩٣﴾ فرعون ۽ ان جي قوم تي . ﴿٩٤﴾ انهن بدنصيبن معجزن جو انڪار ڪيو ۽ انهن کي جادو ٻڌايائون . مطلب هي هو تہ جهڙي طرح جادو جا سمورا قسم باطل ٿين ٿا اهڙي طرح معاذالله هي بہ آهي . ﴿٩٥﴾ يعني ڪا نئين اڳ ايئن ڪڏهن بہ نہ ڪيو ويو هو معنىٰ آهي تہ جيڪا دعوت توهان اسان کي ڏيو ٿا ، سا اهڙي نئين نہ آهي جو اسان جي ابن ڏاڏن ۾ بہ اهڙي نہ ٻڌي وئي هجي . ﴿٩٦﴾ يعني جيڪو حق تي آهي ۽ جنهن کي الله تعالىٰ نبوت سان سرفراز فرمايو . ﴿٩٧﴾ ۽ اهو ان جي نعمتن ۽ رحمتن سان نوازيو ويندو . ﴿٩٨﴾ يعني ڪافرن کي آخرت جو چڱو نتيجو حاصل نہ آهي ⁂

فِرْعَوْنُ يٰۤاَيُّهَا الْمَلَاُ مَا عَلِمْتُ لَكُمْ مِّنْ اِلٰهٍ غَيْرِيْ ۚ
اي درٻاريو! مان توهان جي لاءِ پاڻ کان سواءِ ڪو ٻه خدا نه ٿو ڄاڻان پوءِ اي هامان منهنجي واسطي
فَاَوْقِدْ لِيْ يٰهَامٰنُ عَلَى الطِّيْنِ فَاجْعَلْ لِّيْ صَرْحًا لَّعَلِّيْۤ
سرون پچاءِ ف٩٩ پوءِ هڪ محل ٺاهه ف١٠٠ شايد مان موسىٰ جي خدا کي جهاتي پائي ڏسي اچان
اَطَّلِعُ اِلٰۤى اِلٰهِ مُوْسٰى ۙ وَاِنِّيْ لَاَظُنُّهٗ مِنَ الْكٰذِبِيْنَ ﴿٣٨﴾ وَ
ف١٠١ ۽ بيشڪ منهنجي گمان ۾ ته اهو ف١٠٢ ڪوڙو آهي. ف١٠٣ ۽ ان ۽ سندس لشڪرين
اسْتَكْبَرَ هُوَ وَجُنُوْدُهٗ فِي الْاَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَظَنُّوْۤا اَنَّهُمْ اِلَيْنَا
زمين ۾ اجائي وڏائي اختيار ڪئي ف١٠٤ ۽ سمجهيائون ته ڪين اسان جي طرف
لَا يُرْجَعُوْنَ ﴿٣٩﴾ فَاَخَذْنٰهُ وَجُنُوْدَهٗ فَنَبَذْنٰهُمْ فِي الْيَمِّ ۚ فَانْظُرْ
موٽڻو ڪونهي. پوءِ اسان ان کي ۽ ان جي لشڪر کي پڪڙي درياء ۾ ٺوڪري ڇڏيو ف١٠٥ پوءِ ڏس
كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الظّٰلِمِيْنَ ﴿٤٠﴾ وَجَعَلْنٰهُمْ اَئِمَّةً يَّدْعُوْنَ
ڪهڙي پڇاڙي ٿي ظالمن جي. ۽ انهن کي اسان ف١٠٦ دوزخين جو اڳواڻ بنايو جو باهه جي طرف
اِلَى النَّارِ ۚ وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ لَا يُنْصَرُوْنَ ﴿٤١﴾ وَاَتْبَعْنٰهُمْ فِيْ هٰذِهِ
سڏن ٿا ف١٠٧ ۽ قيامت جي ڏينهن انهن جي مدد نه ٿيندي ۽ اسان هن دُنيا ۾ انهن جي پٺيان
الدُّنْيَا لَعْنَةً ۚ وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ هُمْ مِّنَ الْمَقْبُوْحِيْنَ ﴿٤٢﴾ ع ١٤ وَلَقَدْ
لعنت لڳائي ڇڏي ف١٠٨ ۽ قيامت جي ڏينهن انهن جي واسطي خرابي هوندي.
اٰتَيْنَا مُوْسَى الْكِتٰبَ مِنْۢ بَعْدِ مَاۤ اَهْلَكْنَا الْقُرُوْنَ الْاُوْلٰى
۽ بيشڪ اسان موسىٰ کي ڪتاب عطا فرمايو ف١٠٩ بعد ان جي جو اڳيون قومون ف١١٠ هلاڪ فرمائي ڇڏيون
بَصَآئِرَ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَّرَحْمَةً لَّعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُوْنَ ﴿٤٣﴾
جنهن ۾ ماڻهن جي واسطي دل جون اکيون کولڻ واريون ڳالهيون ۽ هدايت ۽ رحمت آهي من اهي نصيحت پرائين.
وَمَا كُنْتَ بِجَانِبِ الْغَرْبِيِّ اِذْ قَضَيْنَاۤ اِلٰى مُوْسَى الْاَمْرَ
۽ تون ف١١١ طور جي اولهه طرف موجود نه هئين ف١١٢ جڏهن اسان موسىٰ کي رسالت جو حڪم ڏنو ۽ ان وقت
وَمَا كُنْتَ مِنَ الشّٰهِدِيْنَ ﴿٤٤﴾ وَلٰكِنَّاۤ اَنْشَاْنَا قُرُوْنًا فَتَطَاوَلَ
تون حاضر نه هئين. پر ٿيو هي ته اسان هڪڙيون قومون پيدا ڪيون ف١١٣ پوءِ انهن تي

ف٩٩
سرون تيار ڪر. چون ٿا ته اهو ئي دُنيا ۾ سڀني کان پهريون سرن ٺاهڻ وارو آهي. اها ڪاريگري ان کان اڳ ۾ نه هئي.

ف١٠٠
نهايت بلند.

ف١٠١
اهڙي طرح هامان هزارين ڪاريگر ۽ مزدور گڏ ڪيا ۽ سرون ٺهرايون ۽ عمارتي سامان گڏ ڪري ايتري ته بلند عمارت ٺهرايائين جو دنيا ۾ ان جي برابر ڪا به عمارت بلند نه هئي. فرعون هي گمان ڪيو ته (معاذالله) الله تعالىٰ جي لاءِ به مڪان آهي ۽ اهو جسم آهي جو ان تائين پهچڻ ان جي لاءِ ممڪن ٿيندو.

ف١٠٢
يعني موسىٰ عليه السلام.

ف١٠٣
پنهنجي ان دعوىٰ ۾ ته ان جو هڪ معبود آهي جنهن کيس پنهنجو رسول بڻائي اسان جي طرف موڪليو آهي.

ف١٠٤
۽ حق کي نه مڃيائون ۽ باطل تي رهيا.

ف١٠٥
۽ سمورا ٻُڏي ويا.

ف١٠٦
دُنيا ۾.

ف١٠٧
يعني ڪفر ۽ نافرماني جي دعوت ڏين ٿا جنهن سان جهنم جي عذاب جا حقدار ٿين ۽ جيڪو انهن جي اطاعت ڪري، اهو به جهنمي ٿي وڃي.

ف١٠٨
يعني خواري ۽ رحمت کان جُدائي.

ف١٠٩ يعني توريت. ف١١٠ مثلاً نوح، عاد ۽ ثمود وغيره جون قومون. ف١١١ اي حضرت محبوب سيد الانبياء محمد مصطفىٰ صلى الله تعالىٰ عليه وآله وسلم. ف١١٢ اهو حضرت موسىٰ عليه السلام جو ميقات هو. ف١١٣ ۽ کيس ڪلام فرمايو ۽ مقرب بنايو. ف١١٤ يعني حضرت موسىٰ عليه السلام کان پوءِ گهڻيون ئي امتون.

عَلَيۡهِمُ الۡعُمُرُ ۚ وَمَا كُنۡتَ ثَاوِيًا فِىۡۤ اَهۡلِ مَدۡيَنَ تَتۡلُوۡا
ڏگهو زمانو گذري ويو ف۱۱۵ ۽ نه ورهين تون مدين وارن ۾ تکيل هئين انهن تي اسان جون آيتون پڙهندي
عَلَيۡهِمۡ اٰيٰتِنَا ۙ وَلٰكِنَّا كُنَّا مُرۡسِلِيۡنَ ﴿۴۵﴾ وَمَا كُنۡتَ بِجَانِبِ
هائو اسان رسول بڻائڻ وارا ٿياسون ف۱۱۶. ۽ نه ئي تون طُور جي پاسي هئين جڏهن
الطُّوۡرِ اِذۡ نَادَيۡنَا وَلٰكِنۡ رَّحۡمَةً مِّنۡ رَّبِّكَ لِتُنۡذِرَ قَوۡمًا مَّاۤ
اسان سڏيو ف۱۱۷ هائو تنهنجي رب جي رحمت آهي (جو توکي غيب جا علم ڏنائين) ف۱۱۸ جو تون اهڙي قوم کي ڊيڄارين جنهن وٽ
اَتٰٮهُمۡ مِّنۡ نَّذِيۡرٍ مِّنۡ قَبۡلِكَ لَعَلَّهُمۡ يَتَذَكَّرُوۡنَ ﴿۴۶﴾
توکان اڳ ۾ کو ڊيڄاريندڙ نه آيو ف۱۱۹ هيءَ اميد کندي ته مَنَ انهن کي نصيحت ٿئي.
وَلَوۡلَاۤ اَنۡ تُصِيۡبَهُمۡ مُّصِيۡبَةٌ ۢ بِمَا قَدَّمَتۡ اَيۡدِيۡهِمۡ فَيَقُوۡلُوۡا
۽ جيکڏهن ايئن نه هجي ها انهن کي کا مصيبت پهچڻ وقت ف۱۲۰ ان سبب جيکو سندن هٿن اڳتي موکليو ف۱۲۱ اهي چون ها ته
رَبَّنَا لَوۡلَاۤ اَرۡسَلۡتَ اِلَيۡنَا رَسُوۡلًا فَنَتَّبِعَ اٰيٰتِكَ وَنَكُوۡنَ مِنَ
اسان جا رب تو اسان ڏي کو رسول چو نه موکليو جو اسان تنهنجي آيتن جي پيروي کريون ها ۽ ايمان
الۡمُؤۡمِنِيۡنَ ﴿۴۷﴾ فَلَمَّا جَآءَهُمُ الۡحَقُّ مِنۡ عِنۡدِنَا قَالُوۡا لَوۡلَاۤ
آڻيون ها ف۱۲۲. پوءِ جڏهن انهن وٽ حق آيو ف۱۲۳ اسان جي طرف کان ته چوڻ لڳا ف۱۲۴ چو نه ڏنو ويو ان کي اهو ڪجهه
اُوۡتِىَ مِثۡلَ مَاۤ اُوۡتِىَ مُوۡسٰى ؕ اَوَلَمۡ يَكۡفُرُوۡا بِمَاۤ اُوۡتِىَ مُوۡسٰى
جيکو موسىٰ کي ڏنو ويو هو ف۱۲۵ ڇا انهن انکار نه کيو هو انهي جو جيکو اڳي موسىٰ کي ڏنو ويو هو
مِنۡ قَبۡلُ ۚ قَالُوۡا سِحۡرٰنِ تَظٰهَرَا ۚ وَقَالُوۡۤا اِنَّا بِكُلٍّ كٰفِرُوۡنَ ﴿۴۸﴾
ف۱۲۶ چيائون اهي ٻئي جادوگر آهن هڪٻئي جي پشت تي ۽ چوڻ لڳا اسان انهن ٻنهي جا مُنکر
قُلۡ فَاۡتُوۡا بِكِتٰبٍ مِّنۡ عِنۡدِ اللّٰهِ هُوَ اَهۡدٰى مِنۡهُمَاۤ اَتَّبِعۡهُ
آهيون. ف۱۲۷ تون فرماءِ ته پوءِ الله وٽان کو کتاب وٺي اچو جو انهن ٻنهي کتابن کان وڌيڪ هدايت وارو هجي
اِنۡ كُنۡتُمۡ صٰدِقِيۡنَ ﴿۴۹﴾ فَاِنۡ لَّمۡ يَسۡتَجِيۡبُوۡا لَكَ فَاعۡلَمۡ
ف۱۲۸ مان ان جي پيروي کندس جيکڏهن تون سچا آهيو ف۱۲۹ پوءِ جيکڏهن اهي تنهنجو فرمان قبول نه ڪن ف۱۳۰ ته پوءِ يقين ڪر ف۱۳۱
اَنَّمَا يَتَّبِعُوۡنَ اَهۡوَآءَهُمۡ ؕ وَمَنۡ اَضَلُّ مِمَّنِ اتَّبَعَ هَوٰٮهُ بِغَيۡرِ
ته اهي فقط پنهنجي خواهش جي پٺيان آهن ۽ ان کان وڌيڪ گمراه ڪير ٿي سگهي ٿو جيڪو پنهنجي خواهش جي پيروي ڪري الله جي هدايت

ف۱۱۵ پوءِ انهن الله تعالىٰ جو وعدو وساري ڇڏيو ۽ انهن ان جي فرمانبرداري ڇڏي ڏني ۽ ان جي حقيقت هي آهي ته الله تعالىٰ حضرت موسىٰ عليه السلام ۽ سندس قوم کان محبوب سيد عالم حبيبِ خدا حضرت محمد مصطفىٰ صلى الله تعالىٰ عليه واٰله وسلم جن جي حق ۾ ۽ مٿن ايمان آڻڻ متعلق وعدا ورتا هئا. جڏهن گهڻو وقت گذريو ۽ امتن کان پوءِ امتون گذرنديون هلنديون آيون ته انهن ماڻهن انهن وعدن کي وساري ڇڏيو ۽ ان جي وفا ڇڏي ڏني.

ف۱۱۶ پوءِ اسان توهان کي علم ڏنو سي ۽ اڳين جي حالاتن کان آگاه ڪيو سين.

ف۱۱۷ حضرت موسىٰ عليه السلام کي توريت عطا فرمائڻ وقت.

ف۱۱۸ جن سان توهان انهن جا احوال بيان فرمايو ٿا. توهان جو انهن امرن جي خبر ڏيڻ توهان جي نبوت جو ظاهر دليل آهي.

ف۱۱۹ ان قوم مان مُراد مکي وارا آهن، جيکي فترة جي زماني ۾ هئا جيکو حضرت محبوب سيد عالم صلى الله تعالىٰ عليهُ اٰله وسلم جن ۽ حضرت موسىٰ عليه السلام جي وچ ۾ پنج سؤ پنجاه سالن جي مدت جو آهي.

ف۱۲۰ عذاب ۽ سزا.

ف۱۲۱ يعني جيکو کفر ۽ گناه انهن کيو.

ف۱۲۲ آيت جي معنىٰ هي آهي ته رسولن جو موکلڻ ئي حجت جي الزام جي لاءِ آهي جو انهن کي هن عذر کرڻ جي گنجائش نه ملي ته اسان ڏانهن رسول نه موکليا ويا. ان کري گمراه ٿي وياسي، جيکڏهن رسول اچن ها ته اسان ضرور تابعدار ٿيون ها ۽ ايمان آڻيون ها.

ف۱۲۳ يعني حضور پُرنُور محبوب سيد عالم صلى الله تعالىٰ عليهِ اٰله وسلم.

ف۱۲۴ مکي جي کافرن.

ف۱۲۵ يعني کين قرآن کريم هڪ ئي وقت ڇو نه ڏنو ويو، جهڙي طرح حضرت موسىٰ عليه السلام کي پورو توريت هڪ ئي ڀيري عطا فرمايو ويو هو يا هي معنىٰ آهي ته محبوب سيد الکونين صلى الله تعالىٰ عليه وسلم جن کي عصا ۽ يد بيضا جهڙا معجزا ڇو نه ڏنا ويا. الله تعالىٰ فرمائي ٿو.

ف۱۲۶ يهودين قريش کي پيغام موکليو ته محبوب سيد عالم صلى الله تعالىٰ عليه واٰله وسلم جن کان حضرت موسىٰ عليه السلام جهڙا معجزا طلب کريو. اُن تي هيءَ آيت نازل ٿي ۽ فرمايو ويو ته جن يهودين هي سوال کيو آهي، ڇا اهي حضرت موسىٰ عليه السلام جا ۽ جيکو ان کي الله تعالىٰ جي طرف کان ڏنو ويو آهي، ان جا انکاري نه ٿيا؟

ف۱۲۷ يعني توريت جا به ۽ قرآن کريم جا به. انهن ٻنهي کي انهن جادو چيو ۽ هڪ قرأة ۾ سَاحِرَانِ آهي. ان تقديرتي معنىٰ هيءَ ٿيندي ته ٻئي جادوگر آهن يعني محبوب سيد عالم صلى الله تعالىٰ عليه واٰله وسلم جن ۽ حضرت موسىٰ عليه السلام. شانِ نزول: مکي جي مُشرکن، مدني شريف جي يهودين جي سردارن ڏانهن قاصد موکلي معلوم کيو ته محبوب سيد الکونين صلى الله تعالىٰ عليهُ اٰله وسلم جن متعلق اڳين کتابن ۾ کا خبر آهي؟ انهن جواب ڏنو ته هائو محبوب سائين جن جي نعت ۽ صفت سندن کتاب توريت ۾ موجود آهي. جڏهن اها خبر قريشن کي پهتي، تڏهن محبوب سيد عالم صلى الله تعالىٰ عليه واٰله وصحبه وسلم جن ۽ حضرت موسىٰ عليه السلام جي متعلق چوڻ لڳا اهي ٻئي جادوگر آهن. انهن مان هڪ ٻئي جو معين ۽ مددگار آهي، ان تي الله تعالىٰ فرمايو. ف۱۲۸ يعني توريت ۽ قرآن کريم کان. ف۱۲۹ پنهنجي هن قول ۾ ته اهي ٻئي جادو يا جادوگر آهن. هن ۾ تنبيه آهي ته اهي ان جي مثل کتاب آڻڻ کان قطعي عاجز آهن. جهڙي طرح اڳتي ارشاد فرمايو وڃي ٿو. ف۱۳۰ ۽ اهڙو کتاب نه آڻي سگهن. ف۱۳۱ انهن وٽ کا حُجت نه آهي.

هُدًى مِّنَ اللّٰهِ ۭ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظّٰلِمِيْنَ ۝٥٠ ۧ وَلَقَدْ
بيشڪ الله هدايت نہ فرمائيندو آهي ظالمن کي ۰ ۽ بيشڪ
وَصَّلْنَا لَهُمُ الْقَوْلَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُوْنَ ۝٥١ۭ اَلَّذِيْنَ اٰتَيْنٰهُمُ
اسان انهن جي واسطي لڳاتار قول نازل فرمايو ف١٣٢ جو من اهي ڌيان ڪن جن کي اسان هن کان اڳي ف١٣٣ ڪتاب ڏنو
الْكِتٰبَ مِنْ قَبْلِهٖ هُمْ بِهٖ يُؤْمِنُوْنَ ۝٥٢ وَاِذَا يُتْلٰى عَلَيْهِمْ قَالُوْٓا
اهي ان تي ايمان رکندا آهن ۽ جڏهن انهن تي هي آيتون پڙهيون وڃن ٿيون چون ٿا
اٰمَنَّا بِهٖٓ اِنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَّبِّنَآ اِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلِهٖ مُسْلِمِيْنَ ۝٥٣
اسان ان تي ايمان آندو بيشڪ اهوئي حق آهي اسان جي رب جي طرف کان اسان هن کان اڳيئي ڪنڌ جهڪائي چڪا هئاسين
اُولٰۗىِٕكَ يُؤْتَوْنَ اَجْرَهُمْ مَّرَّتَيْنِ بِمَا صَبَرُوْا وَيَدْرَءُوْنَ بِالْحَسَنَةِ
ف١٣٤ انهن کي سندن اجر ٻيڻو ڪري ڏنو ويندو ف١٣٥ سندن صبر جي بدلي ف١٣٦ ۽ اهي چڱائي سان برائي کي ٽاريندا آهن ف١٣٧
السَّيِّئَةَ وَمِمَّا رَزَقْنٰهُمْ يُنْفِقُوْنَ ۝٥٤ وَاِذَا سَمِعُوا اللَّغْوَ اَعْرَضُوْا
۽ اسان جي ڏني مان ڪجهه اسان جي راهه ۾ خرچ ڪندا آهن ف١٣٨ ۽ جڏهن بيهودي ڳالهه ٻڌندا آهن ته ان کان درگذر ڪندا آهن
عَنْهُ وَقَالُوْا لَنَآ اَعْمَالُنَا وَلَكُمْ اَعْمَالُكُمْ ۡ سَلٰمٌ عَلَيْكُمْ ۡ لَا نَبْتَغِي
ف١٣٩ ۽ چوندا آهن ته اسان جي واسطي اسان جا عمل ۽ توهان جي واسطي توهان جا عمل بس توهان تي سلام ف١٤٠
الْجٰهِلِيْنَ ۝٥٥ اِنَّكَ لَا تَهْدِيْ مَنْ اَحْبَبْتَ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَهْدِيْ
اسان جاهلن کي نہ گهرندا آهيون ف١٤١ بيشڪ هي نہ آهي جو توهان پنهنجي طرف کان جنهن کي وڻي هدايت ڪريو هائو
مَنْ يَّشَاۗءُ ۚ وَهُوَ اَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِيْنَ ۝٥٦ وَقَالُوْٓا اِنْ نَّتَّبِعِ الْهُدٰى
الله هدايت فرمائيندو آهي جنهن کي چاهي ۽ اهو خوب ڄاڻي ٿو هدايت وارن کي ف١٤٢ ۽ چون ٿا جيڪڏهن اسان تو سان گڏ
مَعَكَ نُتَخَطَّفْ مِنْ اَرْضِنَا ۭ اَوَلَمْ نُمَكِّنْ لَّهُمْ حَرَمًا اٰمِنًا
هدايت جي پيروي ڪريون ته ماڻهو اسان کي اسان جي ملڪ مان جهٽي ويندا ف١٤٣ ڇا اسان انهن کي امن واري حرم ۾ جاءِ
يُّجْبٰٓى اِلَيْهِ ثَمَرٰتُ كُلِّ شَيْءٍ رِّزْقًا مِّنْ لَّدُنَّا وَلٰكِنَّ
نہ ڏني ف١٤٤ جنهن جي طرف هر قسم جا ميوا آندا ويندا آهن اسان وٽان روزي (طور)
اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ ۝٥٧ وَكَمْ اَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍۢ بَطِرَتْ
پر انهن مان گهڻن کي علم نہ آهي ف١٤٥ ۽ ڪيترا شهر اسان تباهه ڪري ڇڏيا جيڪي پنهنجي عيش

ف١٣٢ يعني قرآن پاڪ انهن وٽ لڳاتار ۽ مسلسل آيو ۽ وعدا، سزائون، قصا ۽ عبرتون ۽ نصيحتون ته جيئن سمجهن ۽ ايمان آڻن. ف١٣٣ قرآن ڪريم کان يا محبوب سيد الانبيآء صلى الله تعالىٰ عليه وآله وسلم جن کان اڳ. شان نزول:- هيءَ آيت ڪتابي مؤمنن حضرت عبدالله بن سلام ۽ سندس ساٿين جي حق ۾ نازل ٿي ۽ هڪ قول هي آهي ته هيءَ آيت انهن انجيل وارن جي حق ۾ نازل ٿي جن حبشه کان اچي جناب رسالت مآب فخر الانبياء محبوب مُحمّد مصطفىٰ احمد مجتبىٰ صلى الله تعالىٰ عليه وآله وسلم جن تي ايمان آندو ۽ اهي خوش نصيب چاليهه سڳورا هئا، جيڪي حضرت جعفر بن طالب سان گڏ آيا. جڏهن انهن مسلمانن جي حاجت ۽ روزگار جي تنگي ڏٺي ته بارگاهه رسالت ۾ عرض ڪيائون ته اسان وٽ مال آهي، سائين جن اجازت ڏين ته اسان واپس وڃي پنهنجو مال کڻي اچون ۽ ان سان مسلمانن جي خدمت ڪريون. محبوب سائين جن اجازت ڏني ۽ اهي وڃي پنهنجو مال کڻي آيا ۽ ان سان مسلمانن جي خدمت ڪيائون. انهن جي حق ۾ هي آيتون مِمَّا رَزَقْنٰهُمْ تائين نازل ٿيون. حضرت ابن عباس رضى الله تعالىٰ عنهما فرمايو ته هي آيتون اسي ڪتابين جي حق ۾ نازل ٿيون جن ۾ چاليهه نجران جا، ٻٽيهه حبشه جا ۽ اٺ شام جا هئا. ف١٣٤ يعني قرآن پاڪ جي نازل ٿيڻ کان اڳ ئي اسان محبوبِ خدا حضرت محمّد مصطفىٰ احمد مجتبىٰ صلى الله تعالىٰ عليه وآله وسلم جن تي ايمان رکندا هئاسين ته اهي برحق نبي آهن، ڇو ته توريت ۽ انجيل ۾ انهن جو ذڪر آهي. ف١٣٥ ڇو ته انهن اڳين ڪتاب تي به ايمان آندو ۽ قرآن پاڪ تي به. ف١٣٦ جو انهن پنهنجي دين تي صبر ڪيو ۽ مشرڪن جي ايذائن تي به. بخاري ۽ مسلم جي حديث ۾ آهي ته محبوب سيد عالم صلى الله تعالىٰ عليه وآله وسلم جن فرمايو ته ٽن قسمن جا ماڻهو اهڙا آهن جن کي ٻه اجر ملندا. هڪ ڪتابين جو اهو شخص جنهن پنهنجي نبيءَ تي به ايمان آندو ۽ محبوب سيد الانبيآء فخرِ عالم صلى الله تعالىٰ عليه وآله وصحبه وسلم جن جي ذات گرامي تي به. ٻيو اهو غلام، جنهن الله تعالىٰ جو حق ادا ڪيو ۽ مالڪ جو به. ٽيون اهو جنهن وٽ ٻانهي هئي، جنهن سان قربت ڪندو هو، پوءِ ان کي چڱي طرح ادب سيکاريائين، سُٺي تعليم ڏنائين ۽ آزاد ڪري ان سان نڪاح ڪيائين، تنهن لاءِ ٻه اجر آهن. ف١٣٧ طاعت سان نافرماني کي ۽ علم ايذاءَ کي. حضرت ابن عباس رضى الله تعالىٰ عنهما فرمايو ته توحيد جي شاهدي يعني اَشْهَدُ اَنْ لَّآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ سان شرڪ کي. ف١٣٨ طاعت ۾ يعني صدقو ڪن. ف١٣٩ مُشرڪ مڪي مڪرم جي ايمان وارن کي انهن جي دين ڇڏڻ ۽ اسلام قبول ڪرڻ تي گاريون ڏيندا ۽ برو چوندا هئا. هي سڳورا انهن جون بيهوده ڳالهيون ٻڌي منهن موڙيندا هئا. ف١٤٠ يعني اسان توهان جي بيهوده ڳالهين ۽ گارين جي جواب ۾ گاريون نہ ڏينداسين. ف١٤١ انهن سان ميل جول، اٿڻ ويهڻ نٿا گهُرون اسان کي جاهلاڻيون حرڪتون پسند نہ آهن (اُنْسِخَ ذٰلِكَ بِالْقِتَالِ). ف١٤٢ جن لاءِ ان هدايت مقدر فرمائي. جيڪي دليلن مان نصيحت قبول ڪرڻ وارا ۽ سچي ڳالهه مڃڻ وارا آهن. شان نزول:- مسلم شريف ۾ حضرت ابوهريره رضى الله تعالىٰ عنه کان روايت ٿيل آهي ته هيءَ آيت ابوطالب جي حق ۾ نازل ٿي، محبوب حضرت پيغمبر ڪريم صلى الله تعالىٰ عليه وآله وسلم جن کيس موت جي وقت فرمايو اي چاچا چئو لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ مان تنهنجي لاءِ قيامت جي ڏينهن شاهد ٿيندس. ان چيو جيڪڏهن مون کي قريشن جي عار ڏيڻ جو خوف نہ هجي ها ته مان ضرور ايمان آڻي توهان جون اکيون ٺڏيون ڪريان ها. ان کان پوءِ ان هي شعر پڙهيا. ع وَلَقَدْ عَلِمْتُ بِاَنَّ دِيْنَ مُحَمَّدٍ ؛ مِنْ خَيْرِ اَدْيَانِ الْبَرِيَّةِ دِيْنًا ـ لَوْلَا الْمَلَامَةُ اَوْحِذَارُ مُسَبَّةٍ ؛ لَوَجَدْتَنِيْ سَمْحًا بِذَاكَ مُبِيْنًا. يعني مان يقين سان ڄاڻان ٿو ته محبوب محمّد رسول الله صلى الله تعالىٰ عليه وآله وسلم جن جو دين سڀني جهان جي دينن کان بهتر آهي. جيڪڏهن ملامت ۽ بدگوئي جو انديشو نہ هجي ها ته مان نهايت صفائيءَ سان ان دين کي قبول ڪريان ها. پوءِ ابوطالب جو انتقال ٿي ويو، ان تي هيءَ آيت ڪريمه نازل ٿي. ف١٤٣ يعني سرزمين عرب کان هڪدم ڪڍي ڇڏيندا. شان نزول:- هيءَ آيت حارث بن عثمان بن نوفل بن عبد مناف جي حق ۾ نازل ٿي. ان نبي ڪريم صلى الله تعالىٰ عليه وآله وسلم جن کي چيو هو ته هي اسان يقين سان ڄاڻيون ٿا ته جيڪي توهان فرمايو ٿا سو حق آهي، پر جيڪڏهن اسان توهان جي تابعداري ڪريون ته اسان کي خوف آهي ته عرب جا ماڻهو اسان کي شهر بدر ڪندا ۽ اسان کي پنهنجي وطن ۾ رهڻ نہ ڏيندا. هن آيت ۾ ان جو جواب ڏنو ويو. ف١٤٤ جتان جا رهاڪو قتل ۽ ڦُرلٽ کان امن ۾ آهن ۽ جتي جانورن ۽ ساوڪن کي به امن آهي. ف١٤٥ ۽ اهي پنهنجي جهالت جي ڪري نہ ٿا ڄاڻن ته هي روزي الله تعالىٰ جي طرف کان آهي. جيڪڏهن اها سمجهه هجي ها ته ڄاڻن ها ته خوف ۽ امن به انهيءَ جي طرف کان آهي ۽ ايمان آڻڻ ۾ شهر بدر ڪرڻ جو خوف نہ ڪن ها.

مَعِيْشَتَهَا ۚ فَتِلْكَ مَسٰكِنُهُمْ لَمْ تُسْكَنْ مِّنْۢ بَعْدِهِمْ اِلَّا

۾ آڪڙجي چُڪا هُئا ف۱۴٦ پوءِ هي آهن انهن جون جايون ف۱۴۷ جو انهن کان پوءِ انهن ۾ ڪو به نه رهيو

قَلِيْلًا ؕ وَكُنَّا نَحْنُ الْوٰرِثِيْنَ ﴿۵۸﴾ وَمَا كَانَ رَبُّكَ مُهْلِكَ الْقُرٰى

مگر ٿورو ف۱۴۸ ۽ اسان وارث آهيون ف۱۴۹ ۽ تنهنجو رب برباد نه ڪندو آهي شهرن کي ايتري تائين

حَتّٰى يَبْعَثَ فِيْۤ اُمِّهَا رَسُوْلًا يَّتْلُوْا عَلَيْهِمْ اٰيٰتِنَا ۚ وَمَا كُنَّا

جو انهن جي اصل مرڪز ۾ رسول نه موڪلي ف۱۵۰ جو انهن تي اسان جون آيتون پڙهي ف۱۵۱ ۽ اسان شهرن کي

مُهْلِكِي الْقُرٰۤى اِلَّا وَاَهْلُهَا ظٰلِمُوْنَ ﴿۵۹﴾ وَمَاۤ اُوْتِيْتُمْ مِّنْ شَيْءٍ

فقط ان وقت برباد ڪندا آهيون جڏهن ان جا رهاڪو ظالم ٿي وڃن ف۱۵۲ ۽ توهان کي جو ڪجهه ڏنو ويو

فَمَتَاعُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَزِيْنَتُهَا ۚ وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ خَيْرٌ وَّاَبْقٰى ؕ

اهو دنيوي زندگي جو نفعو ۽ ان جو سينگار آهي ف۱۵۳ ۽ جيڪي الله وٽ آهي ف۱۵۴ سو بهتر ۽ باقي رهڻ

اَفَلَا تَعْقِلُوْنَ ﴿۶۰﴾ ع اَفَمَنْ وَّعَدْنٰهُ وَعْدًا حَسَنًا فَهُوَ لَاقِيْهِ

وارو آهي ف۱۵۵ پوءِ ڇا توهان کي عقل نه آهي ف۱۵٦ پوءِ ڇا اهو جنهن سان اسان سٺو واعدو ڪيو آهي ف۱۵۷ پوءِ اهو ان کي ڏسندو

كَمَنْ مَّتَّعْنٰهُ مَتَاعَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ثُمَّ هُوَ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ مِنَ

ان جهڙو آهي جنهن کي اسان دنياوي زندگي جو نفعو گذر سفر لاءِ ڏنو پوءِ اهو قيامت جي ڏينهن گرفتار ڪري

الْمُحْضَرِيْنَ ﴿۶۱﴾ وَيَوْمَ يُنَادِيْهِمْ فَيَقُوْلُ اَيْنَ شُرَكَآءِيَ

حاضر ڪيو ويندو ف۱۵۸ ۽ جنهن ڏينهن انهن کي سڏيندو ف۱۵۹ پوءِ فرمائيندو ڪٿي آهن اهي جن کي توهان ف۱٦۰

الَّذِيْنَ كُنْتُمْ تَزْعُمُوْنَ ﴿۶۲﴾ قَالَ الَّذِيْنَ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ

منهنجو شريڪ گمان ڪندا هيؤ اهي چوندا جن تي ڳالهه ثابت ٿي چڪي ف۱٦۱ اي اسان جا رب هي آهن اُهي

رَبَّنَا هٰۤؤُلَآءِ الَّذِيْنَ اَغْوَيْنَا ۚ اَغْوَيْنٰهُمْ كَمَا غَوَيْنَا ۚ تَبَرَّاْنَاۤ اِلَيْكَ

جن کي اسان گمراهه ڪيو، اسان انهن کي گمراهه ڪيو جيئن پاڻ گمراهه ٿيا هياسين ف۱٦۲ اسان ڪانئن بيزار ٿي تو ڏانهن رجوع ڪريون ٿا اهي

مَا كَانُوْۤا اِيَّانَا يَعْبُدُوْنَ ﴿۶۳﴾ وَقِيْلَ ادْعُوْا شُرَكَآءَكُمْ فَدَعَوْهُمْ

اسان جي پوڄا نه ڪندا هئا ف۱٦۳ ۽ انهن کي فرمايو ويندو ته پنهنجي شريڪن کي سڏيو ف۱٦۴ پوءِ انهن کي سڏيندا

فَلَمْ يَسْتَجِيْبُوْا لَهُمْ وَرَاَوُا الْعَذَابَ ۚ لَوْ اَنَّهُمْ كَانُوْا يَهْتَدُوْنَ ﴿۶۴﴾

اهي انهن جي نه ٻڌندا ۽ اکين اڳ عذاب ڏسندا (چوندا) ڪهڙو نه چڱو هجي ها جيڪڏهن اهي سڌي واٽ هلن ها ف۱٦۵

ف۱۴٦ ۽ انهن سرڪشي اختيار ڪئي هئي جو الله تعاليٰ جي ڏنل روزي کائيندا هئا ۽ پوڄيندا اوري بُتن کي هئا. مڪي وارن کي اهڙي قوم جي خراب انجام کان خوف ڏيار يو وڃي ٿو. جن جو حال انهن وانگر هو جو الله تعاليٰ جون نعمتون لهندا هئا پر شڪر نه ڪندا هئا، ويتر انهن نعمتن تي غرور ڪندا هئا، تنهن ڪري اهي هلاڪ ڪيا ويا.

ف۱۴۷ جن جا نشان باقي آهن ۽ عرب جا ماڻهو پنهنجن سفرن دوران انهن کي ڏسن ٿا.

ف۱۴۸ ته ڪو مسافر يا واٽهڙو انهن ۾ ٿوري گهڙي لاءِ آرام ڪري ٿو، پوءِ وري خالي پيا رهن ٿا.

ف۱۴۹ انهن مڪانن جا يعني اتان جا رهاڪو اهڙي هلاڪ ٿيا جو انهن کان پوءِ سندن ڪو جانشين باقي نه رهيو. هاڻي الله تعاليٰ کان سواءِ انهن مڪانن جو ڪو وارث نه آهي. خلق جي فنا ٿيڻ کان پوءِ اهو ئي سڀني جو وارث آهي.

ف۱۵۰ يعني مرڪزي مقام ۾. ڪن مفسرن چيو ته ام القريٰ مان مُراد مڪه مڪرمه آهي ۽ رسول مان مُراد خاتم الانبياء حضرت پيغمبر ڪريم محبوب محمّد مصطفيٰ احمد مجتبيٰ صلي الله تعاليٰ عليه وآله وسلم.

ع ٦ ١۰ ۹

ف۱۵۱ ۽ انهن کي تبليغ ڪري ۽ خبر ڏئي ته جيڪڏهن اُهي ايمان نه آڻيندا ته انهن تي عذاب ڪيو ويندو ته جيئن انهن تي حجت لازم ٿئي ۽ انهن جي لاءِ عذر جي گنجائش باقي نه رهي.

ف۱۵۲ رسول جي تڪذيب ڪندا هجن، پنهنجي ڪفر تي جميل هجن ۽ ان سبب کان عذاب جا حقدار ٿين.

ف۱۵۳ جنهن جي بقا تمام ٿوري ۽ جنهن جو انجام فنا.

ف۱۵۴ يعني آخرت جا نفعا.

ف۱۵۵ سڀني بغضن کان خالي دائم (هميشه) ۽ نه ختم ٿيڻ وارو.

ف۱۵٦ جو ايترو سمجهي سگهو ته باقي فاني کان بهتر آهي. انهيءَ ڪري چيو ويو آهي ته جيڪو شخص آخرت کي دنيا تي ترجيح ڏئي، سو نادان آهي.

ف۱۵۷ جنت جي ثواب جو.

ف۱۵۸ اهي ٻئي هرگز برابر نه ٿا ٿي سگهن. انهن ۾ پهريون جنهن کي سٺو ڏنو ويو، سو مؤمن آهي ۽ ٻيو ڪافر.

ف۱۵۹ الله تعاليٰ ملامت جي طريقي سان

ف۱٦۰ دنيا ۾ منهنجو شريڪ.

ف۱٦۱ يعني عذاب واجب ٿي چڪو ۽ اُهي ماڻهو گمراهي وارن جا سردار ۽ ڪفر جا امام آهن.

ف۱٦۲ يعني اهي ماڻهو اسان جي ڏوڪي ٿا پر پنهنجي اختيار سان گمراهه ٿيا اسان جي ۽ انهن جي گمراهي ۾ ڪو فرق نه آهي، اسان انهن کي مجبور نه ڪيو هو. ف۱٦۳ بلڪ اهي پنهنجن خواهشن جا پوڄاري ۽ پنهنجن شهوتن جا تابعدار هئا. ف۱٦۴ يعني ڪافرن کي فرمايو ويندو ته پنهنجن بُتن کي سڏيو اهي توهان کي عذاب کان بچائن. ف۱٦۵ دنيا ۾ ته جيئن آخرت ۾ عذاب نه ڏسن ها.

وَيَوْمَ يُنَادِيْهِمْ فَيَقُوْلُ مَاذَآ اَجَبْتُمُ الْمُرْسَلِيْنَ ﴿٦٥﴾ فَعَمِيَتْ
۽ جنهن ڏينهن انهن کي سڏي فرمائيندو ف١٦٦ ته توهان رسولن کي ڪهڙو جواب ڏنو. ف١٦٧ پوءِ انهيءَ ڏينهن اسهن تي
عَلَيْهِمُ الْاَنْۢبَآءُ يَوْمَىِٕذٍ فَهُمْ لَا يَتَسَآءَلُوْنَ ﴿٦٦﴾ فَاَمَّا مَنْ تَابَ
خبرون انڌيون ٿي وينديون ف١٦٨ پوءِ اهي هڪٻئي کان ڪجهه به پڇي ڪين سگهندا ف١٦٩ پوءِ اهو جنهن توبه ڪئي ف١٧٠
وَاٰمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَعَسٰٓى اَنْ يَّكُوْنَ مِنَ الْمُفْلِحِيْنَ ﴿٦٧﴾
۽ ايمان آندائين ف١٧١ ۽ چڱا ڪم ڪيائين پوءِ ويجهو آهي ته اهو ڪامياب هجي.
وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ وَيَخْتَارُ ؕ مَا كَانَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ ؕ سُبْحٰنَ
۽ تنهنجو رب پيدا ڪري ٿو جيڪي چاهي ۽ پسند فرمائي ٿو ف١٧٢ انهن کي ف١٧٣ ڪو اختيار نه آهي پاڪائي
اللّٰهِ وَتَعٰلٰى عَمَّا يُشْرِكُوْنَ ﴿٦٨﴾ وَرَبُّكَ يَعْلَمُ مَا تُكِنُّ صُدُوْرُهُمْ
۽ برتري آهي الله کي انهن جي شرڪ کان. ۽ تنهنجو رب ڄاڻي ٿو جيڪي انهن جي سينن ۾ لڪل آهي ف١٧٤
وَمَا يُعْلِنُوْنَ ﴿٦٩﴾ وَهُوَ اللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ؕ لَهُ الْحَمْدُ فِى الْاُوْلٰى
۽ جيڪي ظاهر ڪن ٿا ف١٧٥. ۽ اهو ئي آهي الله جو ان کان سواءِ ڪو به خدا ڪونهي انهيءَ جي ئي تعريف آهي دنيا ف١٧٦
وَالْاٰخِرَةِ ۫ وَلَهُ الْحُكْمُ وَاِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ ﴿٧٠﴾ قُلْ اَرَءَيْتُمْ اِنْ
۽ آخرت ۾ ۽ انهيءَ جو ئي حڪم آهي ف١٧٧ ۽ انهيءَ جي ئي طرف موٽايا ويندؤ. تون فرماءِ ف١٧٨ ڀلا ڏسو ته
جَعَلَ اللّٰهُ عَلَيْكُمُ الَّيْلَ سَرْمَدًا اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ مَنْ اِلٰهٌ
جيڪڏهن الله سدائين توهان تي قيامت تائين رات رکي ف١٧٩ پوءِ الله کان سواءِ
غَيْرُ اللّٰهِ يَاْتِيْكُمْ بِضِيَآءٍ ؕ اَفَلَا تَسْمَعُوْنَ ﴿٧١﴾ قُلْ اَرَءَيْتُمْ اِنْ
ڪهڙو خدا آهي جيڪو توهان کي روشني آڻي ڏئي ف١٨٠ پوءِ ڇا توهان ٻڌو نه ٿا ف١٨١ تون فرماءِ ڀلا خبر ته ڪريو
جَعَلَ اللّٰهُ عَلَيْكُمُ النَّهَارَ سَرْمَدًا اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ مَنْ اِلٰهٌ
جيڪڏهن الله قيامت تائين روشن ڏينهن رکي ف١٨٢ ته پوءِ الله کان سواءِ
غَيْرُ اللّٰهِ يَاْتِيْكُمْ بِلَيْلٍ تَسْكُنُوْنَ فِيْهِ ؕ اَفَلَا تُبْصِرُوْنَ ﴿٧٢﴾ وَ
ڪهڙو خدا آهي جيڪو توهان وٽ رات آڻي جنهن ۾ آرام ڪريو ف١٨٣ پوءِ ڇا توهان کي نظر نه ٿو اچي ف١٨٤
مِنْ رَّحْمَتِهٖ جَعَلَ لَكُمُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ لِتَسْكُنُوْا فِيْهِ وَ
۽ ان پنهنجي مهرباني سان توهان جي واسطي رات ۽ ڏينهن بنايا جو رات ۾ آرام ڪريو ۽ ڏينهن ۾

ف١٦٦ يعني ڪافرن کان دريافت فرمائيندو. ف١٦٧ جيڪي توهان جي طرف موڪليا ويا هئا ۽ حق جي دعوت ڏيندا هئا. ف١٦٨ ۽ ڪو عذر ۽ حجت انهن کي نظر نه ايندي. ف١٦٩ ۽ انتها دهشت کان ماٺ رهجي ويندا ۽ ڪو ڪنهن کان ڪجهه به ڪري نه پڇندو ۽ جواب کان عاجز هجڻ ۾ سڀ برابر آهن تابع هجن يا متبوع، ڪافر هجن يا ڪافر گر. ف١٧٠ شرڪ کان. ف١٧١ پنهنجي رب تي ۽ ان سموري تي، جيڪو رب جي طرف کان آيو. ف١٧٢ شان نزول:- هيءَ آيت مشرڪن جي جواب ۾ نازل ٿي، جن چيو هو ته الله تعاليٰ حضرت پيغمبر ڪريم محبوب محمد مصطفيٰ احمد مجتبيٰ صلي الله تعاليٰ عليه وآله وسلم جن کي نبوت جي لاءِ ڇو برگزيده ڪيو، هي قرآن ڪريم مڪي مڪرم ۽ طائف جي ڪنهن وڏي شخص تي ڇو نه لٿو؟ هن ڪلام جو قائل وليد بن مغيره هو ۽ وڏي ماڻهو مان مراد اهو پنهنجو پاڻ کي ۽ عروه بن مسعود ثقفي کي وٺندو هو. ان جي جواب ۾ هي آيت ڪريمه نازل ٿي ۽ فرمايو ويو ته رسولن جو موڪلڻ انهن ماڻهن جي اختيار ۾ نه آهي. الله تعاليٰ جي مرضي آهي پنهنجي حڪمت اهو ئي ڄاڻي ٿو، انهن کي ان جي مرضي ۾ دخل جي ڪهڙي مجال. ف١٧٣ يعني مشرڪن جو. ف١٧٤ يعني ڪفر ۽ رسول محبوب ڪريم صلي الله تعاليٰ عليه وآله وسلم جن جي دشمني، جنهن کي اهي ماڻهو لڪائن ٿا. ف١٧٥ پنهنجن زبانن سان واقعي جي خلاف، جهڙي طرح نبوت ۾ طعنو ڪرڻ ۽ قرآن پاڪ جي تڪذيب. ف١٧٦ جو سندس اولياء دنيا ۾ به ان جو حمد ڪن ٿا ۽ آخرت ۾ به انهيءَ جي حمد ڪن. لذت وٺن ٿا. ف١٧٧ انهيءَ جي قضا هر شيءِ ۾ نافذ ۽ جاري آهي. حضرت ابن عباس رضي الله تعاليٰ عنهما فرمايو ته پنهنجن فرمانبردارن جي لاءِ مغفرت جو ۽ نافرمانن جي لاءِ شفاعت جو حڪم فرمائي ٿو. ف١٧٨ اي حبيب اڪرم محبوب معظم صلي الله تعاليٰ عليه وآله وسلم مڪي وارن کي. ف١٧٩ ۽ ڏينهن ڪڏهن ئي نه. ف١٨٠ جنهن ۾ توهان پنهنجي زندگي جا ڪم ڪري سگهو. ف١٨١ هوش جي ڪن سان ته شرڪ کان باز اچو. ف١٨٢ رات ٿيڻ ئي نه ڏئي. ف١٨٣ ۽ ڏينهن ۾ جيڪي ڪم ۽ محنت ڪئي هجي ان جي ٿڪاوٽ دور ڪريو. ف١٨٤ جو توهان ڪيتري وڏي غلطي ۾ آهيو، جو ان سان ڪنهن ٻئي کي شريڪ ڪريو ٿا.

لِتَبْتَغُوْا مِنْ فَضْلِهٖ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ ﴿۷۳﴾ وَيَوْمَ يُنَادِيْهِمْ
ان جو فضل تلاش ڪريو ف۱۸۵ ۽ هن لاءِ ته توهان شڪر ڪريو ف۱۸۶ ۽ جنهن ڏينهن انهن کي ندا (سڏ) ڪندو
فَيَقُوْلُ اَيْنَ شُرَكَآءِيَ الَّذِيْنَ كُنْتُمْ تَزْعُمُوْنَ ﴿۷۴﴾ وَنَزَعْنَا
پوءِ فرمائيندو ڪٿي آهن منهنجا شريڪ جيڪي توهان بڪندا هئا. ۽ هر ٽولي مان
مِنْ كُلِّ اُمَّةٍ شَهِيْدًا فَقُلْنَا هَاتُوْا بُرْهَانَكُمْ فَعَلِمُوْٓا اَنَّ
اسان هڪ شاهد ڪڍي ڪري ف۱۸۷ فرمائينداسون پنهنجو دليل آڻيو ف۱۸۸ ته يقين ڪندا ف۱۸۹ حق الله جو ئي آهي
ع ۷ ۱۵ ۱۰ الْحَقَّ لِلّٰهِ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَّا كَانُوْا يَفْتَرُوْنَ ﴿۷۵﴾ اِنَّ قَارُوْنَ
۽ انهن کان وسري ويندا جيڪي ڪوڙ گهڙيندا هئا ف۱۹۰ بيشڪ قارون موسىٰ جي
كَانَ مِنْ قَوْمِ مُوْسٰى فَبَغٰى عَلَيْهِمْ وَاٰتَيْنٰهُ مِنَ الْكُنُوْزِ
قوم مان هو ف۱۹۱ پوءِ ان انهن تي زيادتي ڪئي ۽ اسان کيس ايترا خزانا ڏنا هئا جن جون ڪنجيون
مَآ اِنَّ مَفَاتِحَهٗ لَتَنُوْٓاُ بِالْعُصْبَةِ اُولِي الْقُوَّةِ اِذْ قَالَ لَهٗ
هڪ طاقتور جماعت تي (ڪٺن) ڳريون هيون جڏهن ان کي سندس قوم ف۱۹۲ چيو ته
قَوْمُهٗ لَا تَفْرَحْ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِيْنَ ﴿۷۶﴾ وَابْتَغِ فِيْمَآ
آڪڙ نه ڪر ف۱۹۳ بيشڪ الله آڪڙ ڪندڙن کي دوست نه رکندو آهي. ۽ جيڪو مال الله توکي ڏنو آهي
اٰتٰىكَ اللّٰهُ الدَّارَ الْاٰخِرَةَ وَلَا تَنْسَ نَصِيْبَكَ مِنَ الدُّنْيَا
ان مان آخرت جو گهر طلب ڪر ف۱۹۴ ۽ دنيا ۾ پنهنجو حصو نه وسار ف۱۹۵ ۽ احسان ڪر
وَاَحْسِنْ كَمَآ اَحْسَنَ اللّٰهُ اِلَيْكَ وَلَا تَبْغِ الْفَسَادَ فِي الْاَرْضِ
ف۱۹۶ جيئن الله توتي احسان ڪيو ۽ ف۱۹۷ زمين ۾ فساد جو طالب نه ٿيءُ بيشڪ الله فساد
اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِيْنَ ﴿۷۷﴾ قَالَ اِنَّمَآ اُوْتِيْتُهٗ عَلٰى عِلْمٍ
وارن کي دوست نه رکندو آهي. چيائين هي ف۱۹۸ ته مون کي هڪ علم جي ذريعي مليو آهي جيڪو
عِنْدِيْ اَوَلَمْ يَعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ قَدْ اَهْلَكَ مِنْ قَبْلِهٖ مِنَ
مون وٽ آهي ف۱۹۹ ۽ ڇا ان کي اهو معلوم نه آهي ته الله ان کان اڳ ۾ اهي قومون هلاڪ فرمائي ڇڏيون
الْقُرُوْنِ مَنْ هُوَ اَشَدُّ مِنْهُ قُوَّةً وَّاَكْثَرُ جَمْعًا وَلَا يُسْئَلُ
جن جون قوتون هن کان وڌيڪ سخت هيون ۽ جماعت هن کان گهڻي وڌيڪ ف۲۰۰ ۽ مجرمن کان

ف۱۸۵ زندگي جو ڌنڌو ڪريو. ف۱۸۶ ۽ ان جي نعمتن جو شڪر بجا آڻيو. ف۱۸۷ هتي شاهد مان رسول مراد آهن، جيڪي پنهنجن امتن تي شاهديون ڏيندا ته انهن کين رب جا پيغام پهچايا ۽ نصيحتون ڪيون. ف۱۸۸ يعني شرڪ ۽ رسولن جي مخالفت، جيڪو توهان شيوو هو، ان تي ڪهڙو دليل آهي؟ پيش ڪريو. ف۱۸۹ الاهيت ۽ معبوديت خاص. ف۱۹۰ دنيا ۾ ته الله تعالىٰ سان گڏ شريڪ ٺاهيندا هئا. ف۱۹۱ قارون حضرت موسىٰ عليه السلام جي چاچي يصهر جو پٽ هو، نهايت خوبصورت ماڻهو هو، تنهنڪري کيس منور چوندا هئا ۽ بني اسرائيلن ۾ توريت جو سڀني کان بهتر قاري هو، محتاجي جي زماني ۾ نهايت نوڙت وارو ۽ با اخلاق وارو هو، دولت هٿ ايندي ئي ان جو حال ڦري ويو ۽ سامري وانگر منافق ٿي ويو. چيو ويو آهي ته فرعون ان کي بني اسرائيلن تي حاڪم ڪيو هو. ف۱۹۲ يعني بني اسرائيل مؤمن. ف۱۹۳ گهڻي مال تي. ف۱۹۴ الله تعالىٰ جي نعمتن جو شڪر ڪري ۽ مال کي الله تعالىٰ جي واٽ ۾ خرچ ڪري. ف۱۹۵ يعني دنيا ۾ آخرت جي واسطي عمل ڪر جيئن ڇوٽڪارو لهين. ڇو ته دنيا ۾ انسان جو حقيقي حصو آهي آخرت جي واسطي چڱا ڪم ڪرڻ جهڙو خيرات ڪرڻ - مٽي قائم رکڻ وغيره ۽ ان جي تفسير ۾ هي به چيو ويو آهي ته پنهنجي صحت ۽ قوت جواني ۽ دولت کي نه وسار هن کان ته انهن سان آخرت طلب ڪري. حديث پاڪ ۾ آهي ته پنجن شين کي پنجن کان اڳ ۾ غنيمت سمجهو. (۱) جواني کي پوڙهاپ کان اڳ، (۲) تندرستي کي بيماري کان اڳ، (۳) فراغت کي مشغوليت کان اڳ (۴) دولت کي محتاجي کان اڳ ۽ (۵) زندگي کي موت کان اڳ. ف۱۹۶ الله تعالىٰ جي ٻانهن تي. ف۱۹۷ نافرماني ۽ گناهن جو ارتڪاب ڪري ۽ ظلم ۽ بغاوت ڪري. ف۱۹۸ يعني قارون چيو ته هي مال. ف۱۹۹ هن علم مان مراد يا توريت جو علم آهي يا علم ڪيميا، جيڪو ان حضرت موسىٰ عليه السلام کان حاصل ڪيو هو ۽ ان جي ذريعي سان رهنگ (سيهي) مان چاندي ۽ ٽامي مان سون ٺاهيندو هو يا علم تجارت يا علم زراعت يا ٻين ڌنڌن جو علم. سهل فرمايو ته جنهن پاڻ کي پانيو تنهن ڇوٽڪارو نه لڌو. ف۲۰۰ يعني قوت ۽ مال ۾ ان کان وڌيڪ هئا ۽ وڌيون جماعتون رکندا هئا، انهن کي الله تعالىٰ هلاڪ ڪري ڇڏيو. پوءِ هي قوت ۽ مال جي ڪثرت تي ڇو غرور ڪري ٿو، اهو ڄاڻي ٿو ته اهڙن ماڻهن جو انجام هلاڪ ٿيڻ آهي.

عَنْ ذُنُوْبِهِمُ الْمُجْرِمُوْنَ ﴿٧٨﴾ فَخَرَجَ عَلٰى قَوْمِهٖ فِيْ زِيْنَتِهٖ
انهن جي گناهن جي پڇا نه ڪئي ويندي ف٢٠١ پوءِ اهو پنهنجي قوم تي پنهنجي (نڪتو) آرائش سان ف٢٠٢
قَالَ الَّذِيْنَ يُرِيْدُوْنَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا يٰلَيْتَ لَنَا مِثْلَ مَآ
دنيا جي زندگي چاهڻ وارن چيو ڪنهن طرح اسان کي به اهو ڪجهه ملي ها
اُوْتِيَ قَارُوْنُ اِنَّهٗ لَذُوْ حَظٍّ عَظِيْمٍ ﴿٧٩﴾ وَ قَالَ الَّذِيْنَ
جهڙو قارون کي مليو بيشڪ اهو وڏو نصيب وارو آهي. ۽ چيو انهن جن کي علم ڏنو ويو هو
اُوْتُوا الْعِلْمَ وَيْلَكُمْ ثَوَابُ اللّٰهِ خَيْرٌ لِّمَنْ اٰمَنَ وَ عَمِلَ
ف٢٠٣ خرابي هجي توهان جي الله جو ثواب بهتر آهي ان جي واسطي جنهن ايمان آندو ۽ چڱا ڪم ڪيائين
صَالِحًا ۚ وَ لَا يُلَقّٰىهَآ اِلَّا الصّٰبِرُوْنَ ﴿٨٠﴾ فَخَسَفْنَا بِهٖ وَبِدَارِهِ
ف٢٠٤ ۽ اهو انهن کي ملي ٿو جيڪي صبر وارا آهن ف٢٠٥ پوءِ اسان ان کي ف٢٠٦ ۽ ان جي گهر کي زمين ۾ دٻي ڇڏيو
الْاَرْضَ ۗ فَمَا كَانَ لَهٗ مِنْ فِئَةٍ يَّنْصُرُوْنَهٗ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ ۖ
پوءِ ان وٽ ڪا جماعت نه هئي جيڪا الله کان بچائڻ ۾ ان جي مدد ڪري ها ف٢٠٧
وَمَا كَانَ مِنَ الْمُنْتَصِرِيْنَ ﴿٨١﴾ وَاَصْبَحَ الَّذِيْنَ تَمَنَّوْا مَكَانَهٗ
۽ نه وري اهو بدلو وٺي سگهيو ف٢٠٨ ۽ ڪالهه جن هن جي مرتبي جي سڌ ڪئي هئي صبح جو
بِالْاَمْسِ يَقُوْلُوْنَ وَيْكَاَنَّ اللّٰهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَّشَآءُ
ف٢٠٩ چوڻ لڳا عجيب ڳالهه آهي، الله رزق وسيع ڪري ٿو پنهنجي ٻانهن مان جنهن لاءِ گهري
مِنْ عِبَادِهٖ وَ يَقْدِرُ ۚ لَوْلَآ اَنْ مَّنَّ اللّٰهُ عَلَيْنَا لَخَسَفَ بِنَا ۖ
۽ تنگ فرمائي ٿو ف٢١٠ جيڪڏهن الله اسان تي احسان نه فرمائي ها اسان کي به زمين ۾ گهيڙي ڇڏي ها
وَيْكَاَنَّهٗ لَا يُفْلِحُ الْكٰفِرُوْنَ ﴿٨٢﴾ ع تِلْكَ الدَّارُ الْاٰخِرَةُ نَجْعَلُهَا
اي عجب ڪافرن جو ڀلو نه ٿيندو ۽ هي آخرت جو گهر ف٢١١ اسان انهن جي واسطي ڪندا آهيون
لِلَّذِيْنَ لَا يُرِيْدُوْنَ عُلُوًّا فِي الْاَرْضِ وَلَا فَسَادًا ۚ وَالْعَاقِبَةُ
جيڪي زمين ۾ وڏائي نه چاهيندا آهن ۽ نه فساد ۽ چڱي پڇاڙي پرهيزگارن
لِلْمُتَّقِيْنَ ﴿٨٣﴾ مَنْ جَآءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهٗ خَيْرٌ مِّنْهَا ۚ وَمَنْ جَآءَ
جي ئي آهي. ف٢١٢ جنهن نيڪي ڪئي انهيءَ جي واسطي ان کان ڀلو بدلو آهي ف٢١٣ ۽ جنهن برائي

ف٢٠١ انهن کان معلوم ڪرڻ جي حاجت نه آهي ڇو ته الله تعاليٰ انهن جو حال ڄاڻي ٿو آهي. انهيءَ ڪري استعلام (ڄاڻ ٿيڻ) جي لاءِ سوال نه ٿيندو ۽ ملامت ڏيڻ لاءِ ٿيندو. ف٢٠٢ گهڻا سوار پاڻ سان سوار ڪري زيورن سان سينگاريل ريشمي لباس پهري سينگاريل گهوڙن تي سوار. ف٢٠٣ يعني بني اسرائيل جي عالمن. ف٢٠٤ ان دولت سان، جيڪا دنيا ۾ قارون کي ملي. ف٢٠٥ يعني صالح عمل صبر وارن جو ئي حصو آهن ۽ ان جو ثواب اهي ئي لهن ٿا. ف٢٠٦ يعني قارون کي. ف٢٠٧ قارون ۽ سندس گهر ڌٻائڻ جو واقعو سيرت ۽ اخبار جي عالمن هيئن ذڪر ڪيو آهي ته حضرت موسيٰ عليه السلام بني اسرائيلن کي درياءَ جي پار وٺي وڃڻ کان پوءِ مذبح جي رياست حضرت هارون عليه السلام جي حوالي ڪئي. بني اسرائيل پنهنجون قربانيون حضرت هارون عليه السلام وٽ کڻي ايندا هئا ۽ اهو مذبح ۾ رکندو هو. آسمان کان باهه لهي انهن کي کائي ڇڏيندي هئي. قارون کي حضرت هارون جي ان منصب تي رشڪ ٿيو. ان حضرت موسيٰ عليه السلام کي چيو ته رسالت ته توهان جي آهي ۽ قرباني جي سرداري حضرت هارون جي. مان ڪجهه به نه رهيس هن جي باوجود جو مان توريت جو بهترين قاري آهيان، آئون ان تي صبر نه ٿو ڪري سگهان. حضرت موسيٰ عليه السلام فرمايو ته اهو منصب حضرت هارون کي مان نه ڏنو آهي، الله تعاليٰ ڏنو آهي. قارون چيو خدا جو قسم مان توهان جي تصديق نه ڪندس، جيستائين توهان ان جو ثبوت مون کي نه ڏيکاريو. حضرت موسيٰ عليه السلام بني اسرائيلن جي سردارن کي گڏ ڪري فرمايو ته پنهنجيون لٺيون کڻي اچو. انهن سڀني کي پنهنجي قبي ۾ گڏ ڪيائين. ساري رات بني اسرائيل انهن لٺين جو پهرو ڏيندا رهيا. صبح جو حضرت هارون عليه السلام جي لٺ سرسبز ۽ شاداب ٿي وئي، ان ۾ پن نڪري آيا. حضرت موسيٰ عليه السلام فرمايو اي قارون! تون اهو ڏٺو؟ قارون چيو اهو توهان جي جادو کان ڪجهه عجيب نه آهي. حضرت موسيٰ عليه السلام ان جي نگهباني ڪندو هو ۽ اهو ڪيس هر وقت ايذاء ڏيندو هو ۽ ان جي سرڪشي ۽ تڪبر ۽ حضرت موسيٰ عليه السلام سان دشمني روز بروز ترقي تي هئي. ان هڪ مڪان ٺهرايو جنهن جو دروازو سونو هو ۽ ان جي ڀتين تي سون جا تختا نصب ڪيائين. بني اسرائيل صبح ۽ شام ان وٽ ويندا هئا، کاڌو کائيندا هئا، ڳالهيون ٺاهيندا هئا ان کي کلائيندا هئا. جڏهن زڪواة جو حڪم نازل ٿيو ته قارون موسيٰ عليه السلام وٽ آيو ته ان سان طئي ڪيو ته درهمن، دينارن ۽ جانورن وغيره مان هزارهون حصو زڪواة ڏيندو. پر وري جڏهن گهر حساب ڪيائين ته ان جي مال مان ايترو گهڻو ٿيو جو ان جي نفس ڏيڻ لاءِ همت نه ڪئي ۽ بني اسرائيلن کي گڏ ڪري چيائين ته توهان هر ڳالهه ۾ حضرت موسيٰ عليه السلام جي اطاعت ڪئي ٨ ع ٧ ١١

هاڻي اهو توهان جو مال وٺڻ گهري ٿو! ڇا ٿا چئو؟ انهن چيو تون اسان جو وڏو آهين، جيڪو تون گهرين، حڪم ڏي. چوڻ لڳو ته فلاڻي بدچلن عورت وٽ وڃو ۽ ان سان هڪ معاوضو مقرر ڪريو ته اها حضرت موسيٰ عليه السلام تي تهمت لڳائي، ايئن ٿيو ته پوءِ بني اسرائيل حضرت موسيٰ عليه السلام کي ڇڏي ڏيندا. اهڙي طرح قارون ان عورت کي هزار اشرفيون ۽ هزار روپين ۽ گهڻا واعدا ڪري ان تهمت لڳائڻ تي طئي ڪيو ۽ ٻئي ڏينهن بني اسرائيلن کي گڏ ڪري حضرت موسيٰ عليه السلام وٽ آيو ۽ چوڻ لڳو ته بني اسرائيل توهان جو انتظار ڪري رهيا آهن، هن لاءِ ته توهان انهن کي وعظ ۽ نصيحت فرمايو. موسيٰ عليه السلام تشريف فرمائي ۽ بني اسرائيلن ۾ بيهي ڪري پاڻ فرمايائين ته اي بني اسرائيلو! جيڪو چوري ڪندو ته ان جا هٿ ڪپيا ويندا. جيڪو بهتان هڻندو ته ان کي اسي ڪوڙا لڳايا ويندا ۽ جيڪو زنا ڪندو (جنهن کي گهرواري نه آهي) ته ان کي سؤ ڪوڙا ۽ (جنهن کي گهرواري آهي) ته ان کي سنگسار ڪيو ويندو ايستائين جو مري وڃي. قارون چوڻ لڳو اهو حڪم سڀني لاءِ آهي، ته ڇا توهان تي به هجو. فرمايائين ته ڇا مان تي به چونه هجان. قارون چوڻ لڳو ته بني اسرائيلن جو خيال آهي ته توهان فلاڻي بدڪار عورت سان بدڪاري ڪئي آهي. پاڻ فرمايائين ان کي گهرايو. اها آئي ته حضرت موسيٰ عليه السلام فرمايو ان جو قسم جنهن بني اسرائيلن لاءِ درياءَ چيريو ۽ ان ۾ رستا ٺاهيا ۽ توريت نازل ڪيائين، سچ چئو! اها عورت ڊڄي وئي ۽ الله تعاليٰ جي رسول تي بهتان مڙهي ايذاء ڏيڻ جي جرأت ان کي نه ٿي ۽ ان پنهنجي دل ۾ چيو ته ان کان توبه ڪرڻ بهتر آهي ۽ حضرت موسيٰ عليه السلام کي عرض ڪيائين ته جيڪو ڪجهه قارون چوارائڻ گهري ٿو، الله عزوجل جو قسم اهو ڪوڙ آهي ۽ ان توهان تي تهمت لڳائڻ جي عيوض منهنجي لاءِ تمام گهڻو مال مقرر ڪيو آهي. حضرت موسيٰ عليه السلام پنهنجي رب جي حضور ۾ روئندي سجدي ۾ ڪري پيو ۽ عرض ڪرڻ لڳو يارب جيڪڏهن مان تنهنجو رسول آهيان ته پوءِ منهنجي ڪري قارون تي غضب فرماءِ! الله تعاليٰ کيس وحي فرمايو ته مان زمين کي توهان جي فرمانبرداري ڪرڻ جو حڪم ڏنو آهي. توهان ان کي جيڪو گهرو حڪم ڏيو. حضرت موسيٰ عليه السلام بني اسرائيلن کي فرمايو اي بني اسرائيلو! الله تعاليٰ مون کي قارون ڏانهن موڪليو آهي، جهڙي طرح فرعون جي طرف موڪليو هئائين. جيڪو قارون جو ساٿي هجي، سو ان سان گڏ ان جي جڳهه تي بيهي رهي ۽ جيڪو منهنجو ساٿي هجي، سو جدا ٿي وڃي. سڀ ماڻهو قارون کان جدا ٿي ويا ۽ ٻن شخصن کان سواءِ ٻيو ڪو به ان وٽ نه رهيو. پوءِ حضرت موسيٰ عليه السلام زمين کي حڪم فرمايو ته انهن کي پڪڙ ته اهي گوڏن تائين دٻجي ويا. وري پاڻ اهو ئي فرمايو ته چيلهه تائين

بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزَى الَّذِيْنَ عَمِلُوا السَّيِّاٰتِ اِلَّا مَا كَانُوْا

ڪيُ، پوءِ بد ڪردارن کي سزا نہ ملندي مگر سندن

يَعْمَلُوْنَ ﴿۸۴﴾ اِنَّ الَّذِيْ فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْاٰنَ لَرَآدُّكَ اِلٰى

عمل آهہ. بيشڪ جنهن تو تي قرآن فرض ڪيو ۲۱۴ اهو توهان کي موٽائيندو جتي موٽڻ چاهيو ٿا.

مَعَادٍ ؕ قُلْ رَّبِّيْٓ اَعْلَمُ مَنْ جَآءَ بِالْهُدٰى وَمَنْ هُوَ فِيْ

۲۱۵ تون فرماءِ منهنجو رب خوب ڄاڻي ٿو ان کي جنهن هدايت آندي ۽ جيڪو کُلي

ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ﴿۸۵﴾ وَمَا كُنْتَ تَرْجُوْٓا اَنْ يُّلْقٰٓى اِلَيْكَ الْكِتٰبُ

گمراهي ۾ آهي ۲۱۶. ۽ تون اميد نہ ڪندو هئين تہ ڪتاب توتي موڪليو ويندو ۲۱۷

اِلَّا رَحْمَةً مِّنْ رَّبِّكَ فَلَا تَكُوْنَنَّ ظَهِيْرًا لِّلْكٰفِرِيْنَ ﴿۸۶﴾

هائو تنهنجي رب رحمت فرمائي پوءِ تون ڪافرن جي پٺ ڀرائي هرگز نہ ڪج ۲۱۸. ۽

وَلَا يَصُدُّنَّكَ عَنْ اٰيٰتِ اللّٰهِ بَعْدَ اِذْ اُنْزِلَتْ اِلَيْكَ وَادْعُ

اهي توکي الله جي آيتن کان هرگز نہ روڪين بعد ان جي جو آيتون تنهنجي طرف لاٿيون ويون ۲۱۹ ۽ پنهنجي رب جي

اِلٰى رَبِّكَ وَلَا تَكُوْنَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ ﴿۸۷﴾ وَلَا تَدْعُ مَعَ

طرف سڏ ۲۲۰ ۽ شرڪ وارن مان هرگز نہ ٿيءُ ۲۲۱. ۽ الله سان گڏ

اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ ۘ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۟ كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ اِلَّا وَجْهَهٗ ؕ

ٻيو خدا جي پوڄا نہ ڪر فقط اهوئي هڪ خدا آهي هر شيءِ فاني آهي ان جي ذات کان سواءِ.

لَهُ الْحُكْمُ وَاِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ ﴿۸۸﴾

انهيءَ جو ئي حڪم آهي ۽ انهيءَ جي طرف موٽايا ويندو ۲۲۲

سُوْرَةُ الْعَنْكَبُوْتِ ۲۹ مَكِّيَّةٌ ۸۵ — بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ — اٰيَاتُهَا ۶۹ رُكُوْعَاتُهَا ۷

سورة عنڪبوت مڪي آهي ۽ هن ۾ الله نهايت مهربان ٻاجهاري جي نالي سان شروع ۱ اُٺهتر آيتون ۽ ست رڪوع آهن

الٓمّٓ ﴿۱﴾ اَحَسِبَ النَّاسُ اَنْ يُّتْرَكُوْٓا اَنْ يَّقُوْلُوْٓا اٰمَنَّا وَهُمْ

ڇا ماڻهو هن گهمنڊ ۾ آهن جو ايتري ڳالهہ تي ڇڏيا ويندا جو چون تہ اسان ايمان آندو

لَا يُفْتَنُوْنَ ﴿۲﴾ وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلَيَعْلَمَنَّ

۽ انهن جي آزمائش نہ ٿيندي ۲ ۽ تحقيق اسان انهن کان اڳين کي آزمايو ۳ پوءِ ضرور الله تہ سندو

وقف لازم ع ۹ ۱۲

ڏبجي ويا. پاڻ سا ڳيءَ طرح فرمائيندا رهيا، ايستائين جو اهي ماڻهو ڪنڌن تائين ڏبجي ويا. هاڻي اهي گهڻي منٿ ۽ عاجزي ڪرڻ لڳا ۽ قارون ڪيس الله تعالى جا قسم ۽ رشتي ۽ قرابت جا واسطا وجهي پيو، مگر پاڻ نہ واجهايو، ايستائين جو اهي بلڪل ڏبجي ويا ۽ زمين برابر ٿي وئي. قتاده چيو اهي قيامت تائين ڏبجندا ئي هلندا ويندا. بني اسرائيلن چيو تہ حضرت موسى عليه السلام قارون جي جاءِ، خزانن ۽ مالن جي خاطران لاءِ بد دعا گهري. اهو ٻڌي پاڻ الله تعالى کان دعا گهريائين تہ ان جو مڪان ۽ مال خزانا سڀ زمين ۾ ڏبجي ويا. ۲۰۸ حضرت موسى عليه السلام کان. ۲۰۹ پنهنجي انهن آرزو تي پشيمان ٿي ۲۱۰ جنهن لاءِ گهري. ۲۱۱ يعني جنت. ۲۱۲ محمود. ۲۱۳ ڏهہ ڀيرا وڌيڪ ثواب.

۲۱۴ يعني ان جي تلاوت، تبليغ ۽ ان جي حڪمن تي عمل لازم ڪيو. ۲۱۵ يعني مڪي مڪرم ۾. مراد هي آهي تہ الله تعالى توهان کي مڪي جي فتح جي ڏينهن مڪي شريف ۾ وڏي شان، شوڪت، عزت، وقار، غلبي ۽ اقتدار سان داخل ڪندو، اتان جا هاڻوڪا سڀ توهان جا فرمانبردار ٿيندا، مشرڪ ۽ ان جا حامي ذليل ۽ خوار ٿيندا. شان نزول:- هي آيت ڪريمه جحفہ ۾ نازل ٿي، جڏهن حضور پُرنور حضرت محبوب پيغمبر ڪريم صلى الله تعالى عليه واٰله وسلم جن مدينہ طيبہ ڏانهن هجرت ڪندي اتي پهتا ۽ ڪين پنهنجي ۽ پنهنجن ابن جي ولادت جي جاءِ مڪ مڪرمہ جو شوق ٿيو، تہ ڏهن جبرئيل امين آيو ۽ ان عرض ڪيو تہ ڇا محبوب سائين جن کي پنهنجي شهر مڪي شريف جو شوق آهي. فرمايائون هائو. ان عرض ڪيو تہ الله تعالى فرمائي ٿو ۽ هي آيت ڪريمه پڙهيائين. مَعَاد جو تفسير موت، قيامت ۽ جنت سان بہ ڪيو ويو آهي. ۲۱۶ يعني منهنجو رب ڄاڻي ٿو تہ مان هدايت آندي ۽ منهنجي لاءِ ان جا اجر ۽ ثواب آهي ۽ مشرڪ گمراهي ۾ آهن ۽ سخت عذاب جا حقدار. شان نزول:- هي آيت مڪي جي ڪافرن جي جواب ۾ نازل ٿي، جن محبوب سيد الڪونين صلى الله تعالى عليه واٰله وسلم جن جي متعلق چيو اِنَّكَ لَفِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ يعني توهان ضرور چٽي گمراهي ۾ آهيو (معاذ الله). ۲۱۷ حضرت ابن عباس رضى الله تعالى عنهما فرمايو تہ هي خطاب ظاهر ۾ محبوب نبي ڪريم صلى الله تعالى عليه واٰله وسلم جن کي آهي ۽ ان مان مراد مؤمن آهن. ۲۱۸ انهن جا معين ۽ مددگار نہ ٿجو. ۲۱۹ يعني ڪافرن جي گمراهہ ڪندڙ ڳالهين جي طرف نہ واجهائج ۽ انهن کي نڪرائي ڇڏيو. ۲۲۰ خلق کي الله تعالى جي توحيد ۽ ان جي عبادت جي دعوت ڏيو. ۲۲۱ انهن جي مدد ۽ موافقت نہ ڪجو. ۲۲۲ آخرت ۾ اهوئي عملن جي جزا ڏيندو.

ر ل ۵

۱ سُورَةُ عنڪبوت مڪي آهي، هن ۾ ست رڪوع، اُٺهتر آيتون، نو سو اسي ڪلما ۽ چار هزار هڪ سو پنجهٺ حرف آهن. ۲ سخت تڪليفن، مصيبتن جي قسمن، طاعتن جي ذوق، شهوتن جي ڇڏڻ ۽ جان ۽ مال جي بدلي سان تہ انهن جي ايمان جي حقيقت خوب ظاهر ٿي وڃي ۽ مخلص مؤمن ۽ منافق ۾ فرق ظاهر ٿي وڃي. شان نزول:- هي آيت انهن سڳورن جي حق ۾ نازل ٿي، جيڪي مڪ مڪرمه ۾ هئا ۽ انهن اسلام جو اقرار ڪيو تہ محبوب رسول ڪريم صلى الله تعالى عليه واٰله وسلم جن جي صحابه انهن کي لکيو تہ صرف اقرار ڪافي نہ آهي جيستائين هجرت نہ ڪريو. انهن سڳورن هجرت ڪئي ۽ مديني طيبہ جي ارادي سان روانا ٿيا. مشرڪ انهن جي پٺيان لڳا ۽ انهن سان قتال ڪيائون. ڪي سڳورا انهن ۾ شهيد ٿي ويا ڪي بچي ويا. انهن جي حق ۾ هي ٻہ آيتون نازل ٿيون ۽ حضرت ابن عباس رضى الله تعالى عنهما فرمايو تہ مراد انهن ماڻهن مان سلمه بن هشام، عياش بن ابي ربيعه، وليد بن وليد ۽ عمار بن ياسر وغيره آهن، جن مڪي معظمه ۾ ايمان آندو ۽ هڪ قول هي آهي تہ هي آيت حضرت عمار جي حق ۾ نازل ٿي جيڪو خدا پرستي جي ڪري ستايو ويندو هو ۽ ڪافر کيس سخت تڪليفون ڏيندا هئا ۽ هڪ قول هي آهي تہ هي آيتون حضرت عمر فاروق رضى الله تعالى عنه جي غلام حضرت مهجع بن عبد الله جي حق ۾ نازل ٿيون جيڪو بدر ۾ سيني کان اڳ ۾ شهيد ٿيڻ وارو آهي. حضور پُرنور محبوب سردار عالم صلى الله تعالى عليه واٰله وسلم جن ان جي متعلق فرمايو تہ مهجع سيد الشهداء آهي ۽ هن امت ۾ باب جنت جي طرف اڳ اهو سڏيو ويندو. سندس والدين ۽ سندس گهر وارن کي ان جو گهڻو صدمو رسيو، تہ ڏهن الله تعالى هي آيت شريف نازل فرمائي ان جي تسلي فرمائي.

۳ مختلف قسمن جي آزمائشن ۾ وڌو سي ڪي انهن مان اُهي آهن، جيڪي آري سان چيريا ويا، ڪي لوهہ جي سيخن سان پرزا پرزا ڪيا ويا ۽ صدق ۽ وفا جي مقام ۾ ثابت ۽ قائم رهيا.

اللّٰهُ الَّذِیْنَ صَدَقُوْا وَلَیَعْلَمَنَّ الْكٰذِبِیْنَ ③ اَمْ حَسِبَ
سچن کي ۽ ضرور ڪوڙن کي به ڏسندو ۔ وٚ٤ يا انهن اهو سمجهيو آهي
الَّذِیْنَ یَعْمَلُوْنَ السَّیِّاٰتِ اَنْ یَّسْبِقُوْنَا ؕ سَآءَ مَا یَحْكُمُوْنَ ④
ته جيڪي بُرا ڪم ڪن ٿا وٚ٥ اهي اسان کان ڪاڏي نڪري ويندا وٚ٦ ڪهڙو نه بُرو فيصلو ڪن ٿا
مَنْ كَانَ یَرْجُوْا لِقَآءَ اللّٰهِ فَاِنَّ اَجَلَ اللّٰهِ لَاٰتٍ ؕ وَهُوَ
جنهن کي الله سان ملڻ جي اميد هجي وٚ٧ پوءِ بيشڪ الله جو ميعاد ضرور اچڻ وارو آهي وٚ٨ ۽ اهو ئي
السَّمِیْعُ الْعَلِیْمُ ⑤ وَمَنْ جَاهَدَ فَاِنَّمَا یُجَاهِدُ لِنَفْسِهٖ ؕ
ٻڌندڙ ڄاڻندڙ آهي وٚ٩ ۽ جيڪو الله جي راهه ۾ ڪوشش ڪري وٚ١٠ پوءِ اهو پنهنجي ئي فائدي جي واسطي ڪوشش ڪري ٿو وٚ١١
اِنَّ اللّٰهَ لَغَنِیٌّ عَنِ الْعٰلَمِیْنَ ⑥ وَالَّذِیْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا
بيشڪ الله بي نياز آهي سموري جهان کان ۔ وٚ١٢ ۽ جن ايمان آندو ۽ چڱا ڪم ڪيائون
الصّٰلِحٰتِ لَنُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَیِّاٰتِهِمْ وَلَنَجْزِیَنَّهُمْ اَحْسَنَ
ضرور اسان انهن جون بُرايون ميٽي ڇڏينداسين وٚ١٣ ۽ ضرور انهن کي بدلو ڏينداسين سڀ کان
الَّذِیْ كَانُوْا یَعْمَلُوْنَ ⑦ وَوَصَّیْنَا الْاِنْسَانَ بِوَالِدَیْهِ حُسْنًا ؕ
سٺي عمل جو ۔ وٚ١٤ ۽ اسان انسان کي تاڪيد ڪيو پنهنجي ماءُ ۽ پيءُ سان چڱائي جو
وَاِنْ جَاهَدٰكَ لِتُشْرِكَ بِیْ مَا لَیْسَ لَكَ بِهٖ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا ؕ
وٚ١٥ ۽ جيڪڏهن اهي ڪوشش ڪن توکي مجبور ڪن ته تون مون سان شريڪ ڪرين جنهن جو توکي علم نه آهي
اِلَیَّ مَرْجِعُكُمْ فَاُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ⑧ وَالَّذِیْنَ اٰمَنُوْا
ته پوءِ انهن جو چيو نه مڃ وٚ١٦ منهنجي ئي طرف توهان جو موٽڻ آهي پوءِ توهان کي خبر ڏيندس توهان جي عملن جي وٚ١٧ ۔
وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَنُدْخِلَنَّهُمْ فِی الصّٰلِحِیْنَ ⑨ وَمِنَ
۽ جن ايمان آندو ۽ چڱا ڪم ڪيائون اسان ضرور انهن کي نيڪن ۾ شامل ڪنداسين ۔ وٚ١٨
النَّاسِ مَنْ یَّقُوْلُ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ فَاِذَاۤ اُوْذِیَ فِی اللّٰهِ جَعَلَ
۽ ڪي ماڻهو چون ٿا ته اسان الله تي ايمان آندو پوءِ جڏهن الله جي واٽ ۾ انهن کي ڪا تڪليف ڏني وڃي ٿي وٚ١٩
فِتْنَةَ النَّاسِ كَعَذَابِ اللّٰهِ ؕ وَلَىِٕنْ جَآءَ نَصْرٌ مِّنْ رَّبِّكَ
ماڻهن جي فتني کي الله جي عذاب جي برابر سمجهن ٿا وٚ٢٠ ۽ جيڪڏهن تنهنجي رب جي طرف کان مدد ايندي وٚ٢١

وٚ٤ هر هڪ جو حال ظاهر فرمائيندو ۔

وٚ٥ شرڪ ۽ گناهن ۾ مبتلا آهن.

وٚ٦ ۽ اسان انهن کان بدلو نه وٺنداسون ۔

وٚ٧ بعث يا حساب کان ڊڄي يا ثواب جي اميد رکي.

وٚ٨ ان ثواب ۽ عذاب جو جيڪو واعدو فرمايو آهي، سو ضرور پورو ٿيڻ وارو آهي ۔ جڳائي ته ان لاءِ تيار رهي ۽ صالح عمل ۾ جلدي ڪري ۔

وٚ٩ ٻانهن جي قولن ۽ فعلن کي ۔

وٚ١٠ توڙي دين جي دشمنن سان جنگ ڪري يا نفس ۽ شيطان جي مخالفت ڪري ۽ الله تعالیٰ جي طاعت تي صابر ۽ قائم رهي ڪري ۔

وٚ١١ ان جو نفعو ۽ ثواب لهندو ۔

وٚ١٢ انسانن ۽ جنن ۽ ملائڪن ۽ انهن جي عملن ۽ عبادتن کان ۔ امر ۽ نهي فرمائڻ ٻانهن تي رحم ۽ ڪرم جي لاءِ آهي ۔

وٚ١٣ نيڪين جي ڪري.

وٚ١٤ يعني نيڪ عمل تي ۔

وٚ١٥ احسان ۽ نيڪ سلوڪ جو ۔ شانِ نزول :- هيءَ آيت ۽ سورة لقمان ۽ سورة احقاف جون آيتون سعد بن ابي وقاص رضی الله تعالیٰ عنه جي حق ۾ ۽ ابن اسحاق جي قول مطابق سعد بن مالڪ زهري جي حق ۾ نازل ٿيون ۔ انجي ماءُ حمنه بنت ابي سفيان بن اُميه بن عبد شمس هئي ۔ حضرت سعد سابقين اولين مان هو ۽ پنهنجي والده سان سهڻو سلوڪ ڪندو هو ۔ جڏهن پاڻ اسلام آندائين تڏهن سندس والده کيس چيو ته تو هي ڪهڙو نئون ڪم ڪيو ۔ خدا جو قسم! جيڪڏهن تون ان کان باز نه آئين ته نه آءُ ڪائيندس نه پيئندس تان جو مري وڃان ۽ تنهنجي هميشه بدنامي ٿئي ۽ توکي ماءُ جو قاتل چيو وڃي ۔ پوءِ ان پوڙهي لنگهڻ ڪاٽيو ۽ پورو هڪ ڏينهن نه کاڌائين نه پيتائين نه ڇانو ۾ ويٺي، جنهن ڪري ضعيف ٿي ويئي ۔ وري هڪ ڏينهن رات بيو پيو اهڙي طرح رهي ۔ تڏهن حضرت سعد وٽس آيو ۽ کيس عرض ڪيائين ته اي ماءُ! توڙي تنهنجون سؤ جانيون هجن ۽ هڪ هڪ ٿي سڀئي نڪري وڃن ته به مان پنهنجو دين ڇڏڻ وارو نه آهيان ۔ پوءِ تنهنجي مرضي تون کائين توڙي نه کائين ۔ جڏهن اها حضرت سعد جي طرفان مايوس ٿي جو اهو پنهنجو دين ڇڏڻ وارو نه آهي تڏهن کائڻ پيئڻ لڳي ۔ ان تي الله تعالیٰ هيءَ آيت نازل فرمائي ۽ حڪم فرمايو ته پنهنجي والدين سان نيڪ سلوڪ ڪيو وڃي ۽ جيڪڏهن اهي ڪفر ۽ شرڪ جو حڪم ڏين ته پوءِ اهو نه مڃيو وڃي ۔

وٚ١٦ جو ته جنهن شيءِ جو علم نه هجي، تنهن کي ڪنهن جي چوڻ سان مڃڻ تقليد آهي ۔ معنيٰ هيءَ ٿي ته واقعي ۾ منهنجو ڪو شريڪ نه آهي ته پوءِ علم ۽ تحقيق سان ته ڪو به ڪنهن کي منهنجو شريڪ مڃي ئي نٿو سگهي، محال آهي ۔ رهيو تقليدًا علم کان سواءِ منهنجو شريڪ مڃڻ، سو نهايت قبيح آهي، ان ۾ والدين جي هرگز اطاعت نه ڪر ۔ مسئلو :- اهڙي اطاعت ڪنهن مخلوق جي جائز نه آهي، جنهن ۾ خداوند قدوس لاشريڪ له جي نافرماني هجي ۔ وٚ١٧ توهان جي ڪردار جي جزا ڏئي ۔ وٚ١٨ ته انهن سان حشر فرمائينداسون ۽ صالحن مان مراد نبي ۽ ولي سڳورا آهن ۔ وٚ١٩ يعني دين جي ڪري ڪا تڪليف پهچي ٿي، جيئن ڪافرن جو تڪليف پهچائڻ ۔ وٚ٢٠ ۽ جيئن الله تعالیٰ جي عذاب کان ڊڄڻ گهرجي هو، تيئن خلق جي ايذائڻ کان ڊڄن ٿا، ايتائين جو ايمان ڇڏي ڏين ٿا ۽ ڪفر اختيار ڪن ٿا ۔ اهو منافقن جو حال آهي ۔ وٚ٢١ مثلاً مسلمانن جي فتح ٿئي يا انهن کي دولت ملي ۔

لَيَقُوْلُنَّ اِنَّا كُنَّا مَعَكُمْ ۭ اَوَلَيْسَ اللّٰهُ بِاَعْلَمَ بِمَا فِيْ صُدُوْرِ
ته ضرور چوندا ته اسان توهان سان گڏ هئاسين وف٢٢ ڇا الله خوب نه ٿو ڄاڻي جيڪجهه سموري جهان وارن
الْعٰلَمِيْنَ ⑩ وَلَيَعْلَمَنَّ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَلَيَعْلَمَنَّ الْمُنٰفِقِيْنَ ⑪
جي دلين ۾ آهي. وف٢٣ ۽ الله ضرور ظاهر ڪندو ايمان وارن کي وف٢٤ ۽ ضرور ظاهر ڪندو منافقن کي. وف٢٥
وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لِلَّذِيْنَ اٰمَنُوا اتَّبِعُوْا سَبِيْلَنَا وَلْنَحْمِلْ
۽ ڪافرن، مسلمانن کي چيو اسان جي واٽ تي هلو ۽ اسان توهان جي گناهن جو بار کڻنداسين
خَطٰيٰكُمْ ۭ وَمَا هُمْ بِحٰمِلِيْنَ مِنْ خَطٰيٰهُمْ مِّنْ شَيْءٍ ۭ اِنَّهُمْ
وف٢٦. حالانڪ اهي سندن گناهن مان ڪجهه به نه کڻندا، بيشڪ اهي ڪوڙا آهن
لَكٰذِبُوْنَ ⑫ وَلَيَحْمِلُنَّ اَثْقَالَهُمْ وَاَثْقَالًا مَّعَ اَثْقَالِهِمْ ۡ وَلَيُسْـَٔلُنَّ
۽ بيشڪ ضرور پنهنجا وف٢٧ بار کڻندا ۽ پنهنجن بارن سان گڏ ٻيا بوجهه به وف٢٨
ع ١٣ ١٣ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ عَمَّا كَانُوْا يَفْتَرُوْنَ ⑬ وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا نُوْحًا اِلٰى
۽ ضرور قيامت جي ڏينهن انهن کان پڇا ڪئي ويندي جيڪي بهتان گهڙيندا هئا. وف٢٩ ۽ بيشڪ اسان نوح کي ان جي قوم جي
قَوْمِهٖ فَلَبِثَ فِيْهِمْ اَلْفَ سَنَةٍ اِلَّا خَمْسِيْنَ عَامًا ۭ فَاَخَذَهُمُ
طرف موڪليو پوءِ اهو انهن ۾ پنجاهه گهٽ هزار سال رهيو وف٣٠ پوءِ انهن کي طوفان
الطُّوْفَانُ وَهُمْ ظٰلِمُوْنَ ⑭ فَاَنْجَيْنٰهُ وَاَصْحٰبَ السَّفِيْنَةِ
اچي ورتو ۽ اهي ظالم هئا. وف٣١ پوءِ اسان ان کي وف٣٢ ۽ ٻيڙي وارن کي وف٣٣ بچائي ورتو ۽
وَجَعَلْنٰهَآ اٰيَةً لِّلْعٰلَمِيْنَ ⑮ وَاِبْرٰهِيْمَ اِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ اعْبُدُوا
ان ٻيڙي کي سموري جهان جي واسطي نشاني ڪيوسين وف٣٤ ۽ ابراهيم کي وف٣٥ جڏهن ان پنهنجي قوم کي فرمايو
اللّٰهَ وَاتَّقُوْهُ ۭ ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ ⑯ اِنَّمَا تَعْبُدُوْنَ
ته الله جي پوڄا ڪريو ۽ ان کان ڊڄو ان ۾ توهان جي ڀلائي آهي جيڪڏهن توهان ڄاڻو ٿا، توهان ته الله کي ڇڏي
مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ اَوْثَانًا وَّتَخْلُقُوْنَ اِفْكًا ۭ اِنَّ الَّذِيْنَ تَعْبُدُوْنَ
بتن جي پوڄا ڪريو ٿا ۽ نسورو ڪوڙ گهڙيندا آهيو وف٣٦ بيشڪ اهي جن جي توهان الله کان سواءِ
مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ لَا يَمْلِكُوْنَ لَكُمْ رِزْقًا فَابْتَغُوْا عِنْدَ اللّٰهِ الرِّزْقَ
پوڄا ڪندا آهيو، اهي توهان جي روزي جو ڪو به اختيار نه ٿا رکن پوءِ الله وٽ رزق گوليو وف٣٧

وف٢٢
ايمان ۽ اسلام ۾ ۽ توهان وانگر دين تي ثابت هئاسين ته پوءِ اسان کي ان ۾ شريڪ ڪريو
وف٢٣
ڪفر يا ايمان.
وف٢٤
جن صدق ۽ خلوص سان ايمان آندو ۽ بلا ۽ مصيبت ۾ پنهنجي ايمان ۽ اسلام تي ثابت قدم رهيا.
وف٢٥
۽ پنهنجي قولن کي جزا ڏيندو.
وف٢٦
مڪي جي ڪافرن قريشي مؤمنن کي چيو هو ته توهان اسان ۽ اسان جي ابن ڏاڏن جو دين اختيار ڪريو. توهان کي الله تعالىٰ جي طرف کان جيڪا به مصيبت پهچندي ان جا اسان ڪفيل آهيون ۽ توهان جو گناهه اسان جي مٿان يعني جيڪڏهن اسان جي طريقي تي رهڻ سان الله تعالىٰ توهان کي پڪڙيو ۽ عذاب ڪيو ته توهان جو عذاب اسان پنهنجي مٿان کڻنداسين. الله تعالىٰ انهن جي تڪذيب فرمائي.
وف٢٧
ڪفر ۽ گناهن جا.
وف٢٨
انهن جي گناهن جا جن کي انهن گمراهه ڪيو ۽ حق جي راهه کان روڪيو. حديث شريف ۾ آهي ته جنهن اسلام ۾ ڪو برو طريقو ڪڍيو، ان تي ان طريقي ڪڍڻ جو گناهه به آهي ۽ قيامت تائين جيڪي ماڻهو ان تي عمل ڪن، تن جو گناهه به ان کان سواءِ جو انهن تان سندن گناهن جي بار ۾ ڪجهه به گهٽتائي ٿئي (مسلم شريف).
وف٢٩
الله تعالىٰ انهن جي عملن ۽ بهتان سڀني جو ڄاڻڻ وارو آهي، پر هي سوال ملامت ۽ جهڻڪ جي لاءِ آهي.
وف٣٠
ان پوري مدت قوم کي توحيد ۽ ايمان جي دعوت جاري رکي ۽ انهن جي تڪليفن تي صبر ڪيائين. ان هوندي به اها قوم باز نه آئي ۽ تڪذيب ڪندي رهي.
وف٣١ طوفان ۾ غرق ٿي ويا. هن ۾ محبوب نبي ڪريم صلى الله تعالىٰ عليه والٰه وسلم جن کي تسلي ڏني وئي آهي ته محبوبن ڪريمن کان اڳ نبين سڳورن سان سندن قوم گهڻيون سختيون ڪيون آهن. حضرت نوح عليه السلام ساڍا نو سؤ سال پورا دعوت فرمائيندا رهيا ۽ ايتري ساري ڊگهي عرصي جي باوجود سندس قوم جي تمام ٿورن ماڻهن ايمان آندو. ته پوءِ اوهان غم نه ڪريو، ڇو ته الله تعالىٰ جي فضل و ڪرم سان توهان جي ٿوري مدت جي دعوت سان گهڻي خلق ايمان سان مشرف ٿي چڪي آهي. وف٣٢ يعني حضرت نوح عليه السلام کي. وف٣٣ جيڪي سائڻ گڏ هئا، تن جو تعداد اٺهتر هو، تن ۾ اڌ مرد ۽ اڌ عورتون هيون. انهن ۾ حضرت نوح عليه السلام جا فرزند سام، حام، يافث ۽ سندن گهرواريون به شامل آهن. وف٣٤ چيو ويو آهي ته اها ٻيڙي جودي جبل تي ڊگهي مدت تائين باقي رهي. وف٣٥ ياد ڪريو. وف٣٦ جو بتن کي خدا جو شريڪ چئو ٿا. وف٣٧ اهوئي رزاق آهي.

وَاعْبُدُوْهُ وَاشْكُرُوْا لَهٗ ۭ اِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ (١٧) وَاِنْ تُكَذِّبُوْا فَقَدْ
۽ ان جي بندگي ڪريو ۽ انهيءَ جو شڪر ڪريو توهان کي انهيءَ جي طرف موٽڻو آهي ف٣٨ ۽ جيڪڏهن توهان ڪوڙ چئو ف٣٩ ته
كَذَّبَ اُمَمٌ مِّنْ قَبْلِكُمْ ۭ وَمَا عَلَى الرَّسُوْلِ اِلَّا الْبَلٰغُ الْمُبِيْنُ (١٨)
توهان کان اڳي به ڪيترين امتن تڪذيب ڪري چڪيون آهن ف٤٠ ۽ رسولن جي ذمي نه آهي مگر صاف پهچائي ڇڏڻ
اَوَلَمْ يَرَوْا كَيْفَ يُبْدِئُ اللّٰهُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيْدُهٗ ۭ اِنَّ ذٰلِكَ عَلَى
۽ ڇا انهن نه ڏٺو ته الله ڪهڙي طرح خلق جي ابتدا فرمائي ٿو ف٤١ پوءِ ان کي ٻيهر ٺاهيندو ف٤٢ بيشڪ اهو الله تي
اللّٰهِ يَسِيْرٌ (١٩) قُلْ سِيْرُوْا فِي الْاَرْضِ فَانْظُرُوْا كَيْفَ بَدَاَ الْخَلْقَ
آسان آهي ف٤٣. تون فرماءِ زمين ۾ سفر ڪري ڏسو ف٤٤ ته الله پهرين ڪيئن ٿو پيدا ڪري ف٤٥
ثُمَّ اللّٰهُ يُنْشِئُ النَّشْاَةَ الْاٰخِرَةَ ۭ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰي كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ (٢٠)
پوءِ الله پيدا ڪندو ٻيهر پيدا ڪرڻ ف٤٦ بيشڪ الله سڀ ڪجهه ڪري سگهي ٿو.
يُعَذِّبُ مَنْ يَّشَاۗءُ وَيَرْحَمُ مَنْ يَّشَاۗءُ ۚ وَاِلَيْهِ تُقْلَبُوْنَ (٢١) وَ
عذاب ڏي ٿو جنهن کي گهري ف٤٧ ۽ رحم فرمائي ٿو جنهن تي گهري ف٤٨ ۽ توهان کي انهيءَ جي طرف موٽڻو آهي
مَآ اَنْتُمْ بِمُعْجِزِيْنَ فِي الْاَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاۗءِ ۡ وَمَا لَكُمْ
۽ توهان نه ته زمين ۾ ف٤٩ قبضي مان نڪري سگهو ٿا ۽ نه آسمان ۾ ف٥٠ ۽ توهان جي واسطي
مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ مِنْ وَّلِيٍّ وَّلَا نَصِيْرٍ (٢٢) ع وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِاٰيٰتِ ع ٢ ٩ ١٤
الله کان سواءِ نه ڪوئي ڪم ٺاهڻ وارو آهي ۽ نه مددگار. ۽ جن انڪار ڪيو منهنجي آيتن ۽ منهنجي
اللّٰهِ وَلِقَاۗىِٕهٖٓ اُولٰۗىِٕكَ يَىِٕسُوْا مِنْ رَّحْمَتِيْ وَاُولٰۗىِٕكَ لَهُمْ
ملڻ جو ف٥١ اهي ئي آهن جيڪي منهنجي رحمت کان نااميد ٿيا ۽ انهن جي واسطي دردناڪ
عَذَابٌ اَلِيْمٌ (٢٣) فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهٖٓ اِلَّآ اَنْ قَالُوا اقْتُلُوْهُ
عذاب آهي. ف٥٢ پوءِ ان جي قوم کان ٻيو ته ڪو جواب نه ٿيو مگر هيءَ ته چيائون هن کي قتل ڪري ڇڏيو
اَوْ حَرِّقُوْهُ فَاَنْجٰىهُ اللّٰهُ مِنَ النَّارِ ۭ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ
يا ساڙي ڇڏيو ف٥٣ پوءِ الله ان کي ف٥٤ باهه کان بچايو ف٥٥ بيشڪ ان ۾ ضرور نشانيون آهن ايمان وارن
يُّؤْمِنُوْنَ (٢٤) وَقَالَ اِنَّمَا اتَّخَذْتُمْ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ اَوْثَانًا ۙ مَّوَدَّةَ
جي واسطي ف٥٦ ۽ ابراهيم ڪ۵ فرمايو توهان ته الله کان سواءِ هي بت گهڙيا آهن جن سان توهان جي دوستي

ف٣٨ آخرت ۾. ف٣٩ ۽ مون کي نه ميجيو ته ان سان منهنجو ڪو نقصان نه آهي. ماڻ وات ڏيکاري ڇڏي، معجزا پيش ڪري ڇڏيا، منهنجو فرض ادا ٿي ويو، ان هوندي به توهان جيڪڏهن نه ميجيو. ف٤٠ پنهنجن نبين سڳورن کي. جيئن نوح، عاد ۽ ثمود وغيره جون قومون. انهن جي تڪذيب ڪرڻ جو انجام اهو ئي ٿيو جو الله تعالىٰ انهن کي هلاڪ ڪيو. ف٤١ جو پهريائين انهن کي نطفو بنائي ٿو، پوءِ رت جي ڏڳ جي صورت ڏي ٿو، پوءِ گوشت جو ٽڪرو ٺاهي ٿو. اهڙي طرح آهستي آهستي ان جي خلقت کي مڪمل ڪري ٿو. ف٤٢ آخرت ۾ بعث جي وقت. ف٤٣ يعني پهرين ڀيري پيدا ڪرڻ ۽ مرڻ کان پوءِ وري ٻيهر ٺاهڻ. ف٤٤ اڳين قومن جي گوٺن ۽ نشانن کي ته. ف٤٥ مخلوق کي وري ان کي موت ڏي ٿو. ف٤٦ يعني جڏهن اهو يقين سان ڄاتائون ته پهرئين ڀيري الله تعالىٰ ئي پيدا ڪيو ته پوءِ معلوم ٿيو ته ان خالق جو مخلوق کي موت ڏيڻ کان پوءِ ٻيهر پيدا ڪرڻ ڪجهه به ڏکيو نه آهي. ف٤٧ پنهنجي عدل سان. ف٤٨ پنهنجي فضل سان. ف٤٩ پنهنجي رب جي. ف٥٠ ان کان ڀڄڻ ۽ ڀڄڻ جي ڪا طاقت نه آهي يا هي معنىٰ آهي ته نه زمين وارا ان جي حڪم ۽ قضا کان ڪاڏي ڀڄي سگهن ٿا نه آسمان وارا. ف٥١ يعني قرآن ڪريم ۽ بعث تي ايمان نه آندائون. ف٥٢ ان پند ۽ نصيحت کان پوءِ. پوءِ حضرت ابراهيم عليه السلام جي واقعي جو ذڪر فرمايو ويو ته جڏهن پاڻ پنهنجي قوم کي ايمان جي دعوت ڏنائين ۽ دليل قائم ڪيائين ۽ نصيحتون فرمايائين. ف٥٣ اهو انهن پاڻ ۾ هڪٻئي کي چيو يا سردارن پنهنجي تابعدارن کي. بهرحال ڪجهه چوڻ وارا هئا ڪجهه ان تي راضي ٿيڻ وارا هئا پر هئا سڀئي متفق تنهنڪري اهي سڀ چوڻ وارن جي حڪم ۾ آهن. ف٥٤ يعني حضرت ابراهيم عليه السلام کي ۽ جڏهن ته سندس قوم باهه ۾ وڌس. ف٥٥ ان باهه کي ٿڌو ڪري ۽ حضرت ابراهيم عليه السلام جي لاءِ سلامتي بنائي ڪري. ف٥٦ عجيب عجيب نشانيون. باهه جو ايتري گهڻائي جي باوجود اثر نه ڪرڻ ۽ ٿڌو ٿي وڃڻ ۽ ان جي جاءِ تي باغ ٿي وڃڻ ۽ سڀ ڪجهه هڪ پلڪ کان به گهٽ عرصي ۾ ٿيڻ. ف٥٧ پنهنجي قوم کي.

31

بَيْنِكُمْ فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۚ ثُمَّ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ يَكْفُرُ بَعْضُكُمْ
دنيا جي زندگي تائين ئي آهي و٥٨ پوءِ قيامت جي ڏينهن توهان جا هڪڙا ٻين جو انڪار ڪندا
بِبَعْضٍ وَّ يَلْعَنُ بَعْضُكُمْ بَعْضًا ۫ وَّ مَاْوٰىكُمُ النَّارُ وَمَا
۽ هڪ ٻئي تي لعنت ڪندا و٥٩ ۽ توهان سمورن جو ٺڪاڻو جهنم آهي و٦٠ ۽ توهان جو
لَكُمْ مِّنْ نّٰصِرِيْنَ ﴿٢٥﴾ فَاٰمَنَ لَهٗ لُوْطٌ ۘ وَقَالَ اِنِّىْ مُهَاجِرٌ
ڪو به مددگار نه آهي. و٦١ پوءِ لوط ان تي ايمان آندو و٦٢ ۽ ابراهيم چيو مان و٦٣ پنهنجي رب جي
اِلٰى رَبِّىْ ؕ اِنَّهٗ هُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ﴿٢٦﴾ وَوَهَبْنَا لَهٗۤ اِسْحٰقَ وَ
طرف هجرت ڪريان ٿو و٦٤ بيشڪ اهوئي عزت ۽ حڪمت وارو آهي. ۽ اسان ان کي و٦٥ اسحاق ۽
يَعْقُوْبَ وَجَعَلْنَا فِىْ ذُرِّيَّتِهِ النُّبُوَّةَ وَ الْكِتٰبَ وَ اٰتَيْنٰهُ
يعقوب عطا فرمايا ۽ ان کي ان جي اولاد ۾ نبوت و٦٦ ۽ ڪتاب و٦٧ اسان ان کي عطا فرمايو
اَجْرَهٗ فِى الدُّنْيَا ۚ وَاِنَّهٗ فِى الْاٰخِرَةِ لَمِنَ الصّٰلِحِيْنَ ﴿٢٧﴾
ان جو ثواب دنيا ۾ و٦٨ ۽ بيشڪ اهو آخرت ۾ اسان جي خاص قرب وارن مان آهي و٦٩
وَ لُوْطًا اِذْ قَالَ لِقَوْمِهٖۤ اِنَّكُمْ لَتَاْتُوْنَ الْفَاحِشَةَ ۫ مَا
۽ اسان لوط کي نجات ڏني جڏهن ان پنهنجي قوم کي فرمايو ته بيشڪ توهان بي حيائي جو ڪم ڪريو ٿا جيڪو
سَبَقَكُمْ بِهَا مِنْ اَحَدٍ مِّنَ الْعٰلَمِيْنَ ﴿٢٨﴾ اَئِنَّكُمْ لَتَاْتُوْنَ
توهان کان اڳ ۾ سڄي دنيا ۾ ڪنهن به نه ڪيو آهي و٧٠ ڇا توهان مردن سان
الرِّجَالَ وَ تَقْطَعُوْنَ السَّبِيْلَ ۙ۬ وَ تَاْتُوْنَ فِىْ نَادِيْكُمُ
بي حيائي جو ڪم ڪريو ٿا ۽ رستي تي ڦرڪريو ٿا و٧١ ۽ پنهنجي مجلس ۾ ٻريون ڳالهيون
الْمُنْكَرَ ؕ فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهٖۤ اِلَّاۤ اَنْ قَالُوا ائْتِنَا
ڪريو ٿا و٧٢ پوءِ ان جي قوم جو ٻيو ڪو جواب نه هو مگر هي ته چيائون اسان تي الله جو
بِعَذَابِ اللّٰهِ اِنْ كُنْتَ مِنَ الصّٰدِقِيْنَ ﴿٢٩﴾ قَالَ رَبِّ
عذاب آڻ جيڪڏهن تون سچو آهين. و٧٣ عرض ڪيائين اي منهنجا رب
انْصُرْنِىْ عَلَى الْقَوْمِ الْمُفْسِدِيْنَ ﴿٣٠﴾ وَلَمَّا جَآءَتْ رُسُلُنَاۤ
منهنجي مدد ڪر و٧٤ انهن فسادي ماڻهن تي و٧٥. ۽ جڏهن اسان جا ملائڪ ابراهيم وٽ

وقف لازم

ع ٣ ٨ ١٥

و٥٨ پوءِ ختم ٿي ويندي ۽ آخرت ۾ ڪنهن ڪم نه ايندي.

و٥٩ بُت پنهنجن پوڄارين کان بيزار ٿيندا ۽ سردار پنهنجن مڃڻ وارن کان ۽ مڃڻ وارا سردارن تي لعنت ڪندا.

و٦٠ بُتن جو به ۽ پوڄارين جو به. انهن ۾ سردارن جو به ۽ انهن جي فرمانبردارن جو به.

و٦١ جيڪو توهان کي عذاب کان بچائي ۽ جڏهن حضرت ابراهيم عليه السلام باهه مان سلامت نڪتو ۽ ان کيس ڪو نقصان نه پهچايو.

و٦٢ يعني حضرت لوط عليه السلام اهو معجزو ڏسي حضرت ابراهيم عليه السلام جي رسالت جي تصديق ڪئي. باقي حضرت ابراهيم عليه السلام جو سڀني کان اڳ تصديق ڪرڻ وارو آهي. ايمان مان رسالت جي تصديق ئي مُراد آهي ڇو ته اصل توحيد جو اعتقاد ته ان کي هميشه کان حاصل آهي. ان ڪري ته نبي سڀئي هميشه ئي مؤمن ٿيندا آهن ۽ انهن کان ڪفر ڪنهن حال ۾ متصور نه آهي.

و٦٣ پنهنجي قوم کي ڇڏي.

و٦٤ جتي ان جو حڪم ٿيو. اهڙي طرح پاڻ سواد عراق کان سرزمين شام جي طرف هجرت فرمايائين. ان هجرت ۾ ساڻس گڏ سندس گهر واري بيبي ساره ۽ حضرت لوط عليه السلام هُئا.

و٦٥ حضرت اسماعيل عليه السلام کان پوءِ.

و٦٦ حضرت ابراهيم عليه السلام کان پوءِ جيترا به نبي سڳورا ٿيا، سڀ سندس نسل مبارڪ مان ٿيا.

و٦٧ ڪتاب مان توريت، انجيل، زبور ۽ قرآن شريف مُراد آهن

و٦٨ جو پاڪ اولاد عطا فرمائي. پيغمبري ان جي نسل ۾ رکي. ڪتاب انهن پيغمبرن کي عطا ڪيا جيڪي ان جي اولاد مان آهن ۽ انهن کي خلق ۾ محبوب ۽ مقبول ڪيو. جو سمورن ملتن ۽ دين وارا ساڻن محبت رکن ٿا ۽ ان جي طرف نسبت فخر ڄاڻن ٿا ۽ ان جي لاءِ دنيا جي اختتام تائين درود مقرر ڪيو. هي ته اهو آهي جيڪو دنيا ۾ عطا فرمايو.

و٦٩ جن جي لاءِ وڏا بلند درجا آهن.

و٧٠ هن بيحيائي جو تفسير هن کان اڳين آيت ۾ بيان ٿيو.

و٧١ وات ويندڙن کي قتل ڪري، انهن کان مال لُٽي ۽ هي به چيو ويو آهي ته اهي ماڻهو مسافرن سان بد فعلي ڪندا هُئا ايستائين جو ماڻهن ان طرف لنگهڻ بند ڪري ڇڏيو هو.

و٧٢ جيڪا عقلاً ۽ عرفاً قبيح ۽ ممنوع آهي، جيئن گاريون ڏيڻ، فحش ڳالهائڻ، تاڙيون ۽ سيٽيون وڄائڻ، هڪ ٻئي کي پٿريون هڻڻ، رستي هلڻ وارن تي پٿريون اڇلائڻ، شراب پيئڻ، مسخري ۽ خراب ڳالهيون ڪرڻ، هڪ ٻئي کي ٺونڪڻ وغيره ذليل فعل ۽ حرڪتون، جن جي قوم لوط عادي هُئي، حضرت لوط عليه السلام ان تي انهن کي ملامت ڪئي. و٧٣ هن ڳالهه تي ته هي فعل خراب آهن ۽ اهڙي فعل ڪرڻ واري تي عذاب نازل ٿيندو ۽ اهو انهن ٺٺولي جي طريقي سان چيو. جڏهن حضرت لوط عليه السلام کي ان قوم جي سڌي رستي تي اچڻ جي ڪا اميد نه رهي ته پوءِ پاڻ بارگاهِ الاهي ۾.

و٧٤ عذاب جي نازل ڪرڻ جي باري ۾ منهنجي ڳالهه پوري ڪري. و٧٥ الله تعالىٰ سندس دعا قبول فرمائي.

اِبْرٰهِيْمَ بِالْبُشْرٰى ۙ قَالُوْٓا اِنَّا مُهْلِكُوْٓا اَهْلِ هٰذِهِ الْقَرْيَةِ ۚ
خوشخبري کڻي آيا وٽ٧٦ چيائون اسان ضرور هن شهر وارن کي هلاڪ ڪندا سين وٽ٧٧
اِنَّ اَهْلَهَا كَانُوْا ظٰلِمِيْنَ ۚ﴿٣١﴾ قَالَ اِنَّ فِيْهَا لُوْطًا ۭ قَالُوْا نَحْنُ
بيشڪ ان جا رهاڪو وارا ظالم آهن. چيائين وٽ٧٨ ان ۾ ته لوط آهي وٽ٧٩ ملائڪن چيو
اَعْلَمُ بِمَنْ فِيْهَا ۫ لَنُنَجِّيَنَّهٗ وَاَهْلَهٗٓ اِلَّا امْرَاَتَهٗ ۤ كَانَتْ مِنَ
اسان کي چڱي طرح خبر آهي جيڪو ان ۾ آهي اسان ضرور ان کي وٽ٨٠ ۽ ان جي گهر وارن کي نجات ڏيندا سين
الْغٰبِرِيْنَ ﴿٣٢﴾ وَلَمَّآ اَنْ جَاۗءَتْ رُسُلُنَا لُوْطًا سِيْۗءَ بِهِمْ وَ
مگر سندس زال جيڪا رهجي ويندڙن ۾ آهي. وٽ٨١ ۽ جڏهن اسان جا ملائڪ لوط وٽ وٽ٨٢ آيا انهن جو اچڻ
ضَاقَ بِهِمْ ذَرْعًا وَّقَالُوْا لَا تَخَفْ وَلَا تَحْزَنْ ۫ اِنَّا مُنَجُّوْكَ
ان کي ڏکيو لڳو ۽ انهن جي ڪري دل تنگ ٿيو وٽ٨٣ ۽ انهن چيو ته ڊڄ نه وٽ٨٤ ۽ نه ئي غم ڪر
وَاَهْلَكَ اِلَّا امْرَاَتَكَ كَانَتْ مِنَ الْغٰبِرِيْنَ ﴿٣٣﴾ اِنَّا مُنْزِلُوْنَ عَلٰٓى
وٽ٨٥ بيشڪ اسان توکي ۽ تنهنجي گهر وارن کي نجات ڏيندا سين مگر تنهنجي زال اها پٺتي رهجي ويندڙن مان آهي.
اَهْلِ هٰذِهِ الْقَرْيَةِ رِجْزًا مِّنَ السَّمَاۗءِ بِمَا كَانُوْا يَفْسُقُوْنَ ﴿٣٤﴾
بيشڪ اسان شهر وارن تي آسمان کان عذاب لاهڻ وارا آهيون
وَلَقَدْ تَّرَكْنَا مِنْهَآ اٰيَةًۢ بَيِّنَةً لِّقَوْمٍ يَّعْقِلُوْنَ ﴿٣٥﴾ وَاِلٰى مَدْيَنَ
سندن نافرمانين سبب. ۽ بيشڪ اسان ان مان روشن نشاني باقي رکي عقل وارن
اَخَاهُمْ شُعَيْبًا ۙ فَقَالَ يٰقَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ وَارْجُوا الْيَوْمَ
جي واسطي. وٽ٨٦ مدين جي طرف سندن هم قوم شعيب کي موڪليو، ان فرمايو اي منهنجي قوم الله
الْاٰخِرَ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْاَرْضِ مُفْسِدِيْنَ ﴿٣٦﴾ فَكَذَّبُوْهُ
جي بندگي ڪيو ۽ آخرت جي ڏينهن جي اميد رکو وٽ٨٧ ۽ زمين ۾ فساد پکيڙيندڙ ٿي نه ڦرو.
فَاَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَاَصْبَحُوْا فِيْ دَارِهِمْ جٰثِمِيْنَ ﴿٣٧﴾ وَ
پوءِ انهن ان کي ڪوڙو چيو ته انهن تي زلزلو اچي ڪڙڪيو پوءِ صبح ڪيائون پنهنجي گهرن ۾ گوڏن ڀر ڪري پيل.
عَادًا وَّثَمُوْدَا۟ وَقَدْ تَّبَيَّنَ لَكُمْ مِّنْ مَّسٰكِنِهِمْ ۫ وَزَيَّنَ لَهُمُ
وٽ٨٨ ۽ عاد ۽ ثمود کي هلاڪ فرمايو ۽ توهان کي وٽ٨٩ انهن جا گهر معلوم ٿي چڪا آهن وٽ٩٠ ۽ شيطان سندن

وٽ٧٦ سندس پٽ ۽ پوٽي حضرت اسحاق ۽ حضرت يعقوب عليهما السلام جي. وٽ٧٧ ان شهر جا رهاڪو سدوم ۾ هو. وٽ٧٨ حضرت ابراهيم عليه السلام. وٽ٧٩ ۽ لوط عليه السلام ته الله تعالىٰ جو نبي ۽ ان جو برگزيده ٻانهو آهي. وٽ٨٠ يعني لوط عليه السلام کي. وٽ٨١ عذاب ۾. وٽ٨٢ خوبصورت مهمانن جي شڪل ۾. وٽ٨٣ قوم جي فعلن، حرڪتن ۽ انهن جي نالائقين جو خيال رکي. ان وقت ملائڪن ظاهر ڪيو ته اهي الله تعالىٰ جا موڪليل آهن. وٽ٨٤ قوم کان. وٽ٨٥ ان جو ته قوم جا ماڻهو اسان سان ڪا بي ادبي يا گستاخي ڪن، اسان ملائڪ آهيون، اسان ماڻهن کي هلاڪ ڪنداسين. وٽ٨٦ حضرت ابن عباس رضى الله تعالىٰ عنهما فرمايو ته اها روشن نشاني لوط عليه السلام جي قوم جا ويران مڪان آهن. وٽ٨٧ يعني قيامت جي ڏينهن جي، اهڙا فعل بجا آڻيو جيڪي آخرت جي ثواب جو باعث هجن. وٽ٨٨ مثل بي سام. وٽ٨٩ اي مڪي وارو. وٽ٩٠ حجر ۽ يمن ۾ جڏهن توهان پنهنجن سفرن ۾ اتان لنگهو ٿا.

الشَّيْطٰنُ اَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيْلِ وَكَانُوْا مُسْتَبْصِرِيْنَ ﴿٣٨﴾
ڪُڌا ڪم وف ٩١ سندن نظر ۾ چڱا ڪري ڏيکاريا ۽ انهن کي (سڌي) واٽ کان روڪيائين ۽ انهن ڏٺو وائتو ٿي. وف ٩٢
وَقَارُوْنَ وَفِرْعَوْنَ وَهَامٰنَ ۟ وَلَقَدْ جَآءَهُمْ مُّوْسٰى بِالْبَيِّنٰتِ
۽ قارون ۽ فرعون ۽ هامان کي وف ٩٣ بيشڪ انهن وٽ موسىٰ روشن نشانيون
فَاسْتَكْبَرُوْا فِى الْاَرْضِ وَمَا كَانُوْا سٰبِقِيْنَ ﴿٣٩﴾ فَكُلًّا اَخَذْنَا
ڪيئي آيو پوءِ انهن زمين ۾ وڏائي ڪئي ۽ اهي اسان کان بچي وڃڻ وارا نه هئا وف ٩٤ پوءِ اسان انهن مان هرهڪ
بِذَنْۢبِهٖ ۚ فَمِنْهُمْ مَّنْ اَرْسَلْنَا عَلَيْهِ حَاصِبًا ۚ وَمِنْهُمْ مَّنْ
کي سندس گناه تي پڪڙيو، پوءِ انهن مان ڪن تي اسان پٿر وسايا وف ٩٥ ۽ انهن مان ڪن کي
اَخَذَتْهُ الصَّيْحَةُ ۚ وَمِنْهُمْ مَّنْ خَسَفْنَا بِهِ الْاَرْضَ ۚ وَمِنْهُمْ
گرجدار آواز اچي رسيو وف ٩٦ ۽ ڪن کي انهن مان اسان زمين ۾ ڌِبي ڇڏيو وف ٩٧ ۽ ڪن کي انهن
مَّنْ اَغْرَقْنَا ۚ وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلٰكِنْ كَانُوْٓا اَنْفُسَهُمْ
مان اسان ٻوڙي ڇڏيو وف ٩٨ ۽ الله جو شان نه هو جو انهن تي ظلم ڪري وف ٩٩ هائو اهي وف ١٠٠ پاڻ سان پاڻ تي
يَظْلِمُوْنَ ﴿٤٠﴾ مَثَلُ الَّذِيْنَ اتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ اَوْلِيَآءَ
ظلم ڪري رهيا هئا. انهن جو مثال جن الله کان سواءِ ٻيا مالڪ ناهي ورتا آهن وف ١٠١
كَمَثَلِ الْعَنْكَبُوْتِ ۚ اِتَّخَذَتْ بَيْتًا ۭ وَاِنَّ اَوْهَنَ الْبُيُوْتِ
ڪوريئڙي وانگر آهي جنهن ڄار جو گهر ٺاهيو وف ١٠٢ ۽ بيشڪ سڀ کان گهرن ۾ ڪمزور گهر ڪوريئڙي
لَبَيْتُ الْعَنْكَبُوْتِ ۘ لَوْ كَانُوْا يَعْلَمُوْنَ ﴿٤١﴾ اِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا
جو آهي وف ١٠٣ ڪهڙو نه چڱو هو جيڪڏهن ڄاڻن ها. وف ١٠٤ بيشڪ الله ڄاڻي ٿو جنهن شيءِ جي ان کان سواءِ
يَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِهٖ مِنْ شَيْءٍ ۭ وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ﴿٤٢﴾ وَتِلْكَ
پوڄا ڪندا آهن وف ١٠٥ ۽ اهوئي عزت ۽ حڪمت وارو آهي. ۽ اهي مثال اسان ماڻهن جي لاءِ
الْاَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ ۚ وَمَا يَعْقِلُهَآ اِلَّا الْعٰلِمُوْنَ ﴿٤٣﴾ خَلَقَ
بيان فرمايون ٿا ۽ انهن کي نه ٿا سمجهن مگر علم وارا. وف ١٠٦ الله آسمان
اللّٰهُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ ۭ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِّلْمُؤْمِنِيْنَ ﴿٤٤﴾
۽ زمين برحق بڻايا بيشڪ ان ۾ نشاني آهي وف ١٠٧ مسلمانن جي واسطي.

وقف لازم

ع ١٤ / ١٦

وف ٩١ ڪفر ۽ نافرماني.
وف ٩٢ عقل وارا هئا، حق ۽ باطل ۾ تميز ڪري سگهندا هئا پر انهن عقل ۽ انصاف کان ڪم نه ورتو.
وف ٩٣ الله تعالىٰ هلاڪ فرمايو.
وف ٩٤ جو اسان جي عذاب کان بچي سگهن.
وف ٩٥ ۽ اها قوم لوط هئي، جن کي ننڍن ننڍن پٿرن سان هلاڪ ڪيو ويو، جيڪي تيز هوا سان انهن کي لڳندا هئا.
وف ٩٦ يعني قوم ثمود، جيڪا هولناڪ آواز جي عذاب سان هلاڪ ڪئي وئي.
وف ٩٧ يعني قارون ۽ سندس ساٿين کي.
وف ٩٨ جيئن قوم نوح کي ۽ فرعون کي ۽ سندس قوم کي.
وف ٩٩ ۽ ڪنهن کي گناه کان سواءِ عذاب ۾ گرفتار نه ٿو ڪري.
وف ١٠٠ نافرمانيون ڪري ۽ ڪفر ۽ سرڪشي اختيار ڪري.
وف ١٠١ يعني بُتن کي معبود ٺاهيو آهي، انهن سان اميدون وابسته ڪري رکيون آهن ۽ واقعي ۾ انهن جي عاجزي ۽ بي اختياري جو مثال هي آهي جيڪو اڳتي ذڪر فرمايو وڃي ٿو.
وف ١٠٢ پنهنجي رهڻ جي لاءِ، نه ان سان گرمي پري ٿئي، نه سردي، نه گرد و غبار بارش ۽ نه ڪنهن ٻي شيءِ کان حفاظت، ايئن ئي بُت آهن جو پنهنجن پوڄارن کي نه دُنيا ۾ نفعو پهچائي سگهن، نه آخرت ۾ ڪو نقصان پهچائي سگهن.
وف ١٠٣ ايئن ئي سڀني دينن ۾ ڪمزور ۽ نڪمو دين بُت پرستن جو دين آهي. فائدو:- حضرت على المرتضىٰ رضى الله تعالىٰ عنه کان روايت ٿيل آهي، پاڻ فرمايائون ته پنهنجن گهرن مان ڪوريئڙن جا ڄارا پري ڪريو، اهي محتاجي جو سبب ٿيندا آهن.
وف ١٠٤ ته انهن جو دين ايتري قدر نڪمو آهي.
وف ١٠٥ جو اها ڪا حقيقت نه ٿي رکي.
وف ١٠٦ پوءِ عقل واري کي ڪيئن لائق آهي، جو عزت ۽ حڪمت واري قادر مختار جي عبادت ڇڏي بي علم بي اختيار پٿرن جي پوڄا ڪري.
وف ١٠٧ يعني انهن جي حُسن ۽ خوبي ۽ انهن جي نفعي ۽ فائدي ۽ انهن جي حڪمت کي علم وارا سمجهن ٿا جهڙي طرح هن مثال مُشرڪ ۽ موحد جو حال خوب چڱي طرح ظاهر ڪري ڇڏيو ۽ فرق واضح فرمائي ڇڏيو. قريش جي ڪافرن طنز جي طريقي سان چيو هو ته الله تعالىٰ مکڙ ۽ ڪوريئڙي جا مثال بيان فرمائي ٿو ۽ ان تي انهن ٺٺولي ڪئي هئي، هن آيت ۾ انهن جو رد ڪيو ويو ته اهي جاهل آهن. تمثيل جي حڪمت کي نه ٿا ڄاڻن. مثال مان مقصد سمجهڻ هوندو آهي ۽ جهڙي شيءِ هجي ۽ ان جو شان ظاهر ڪرڻ جي لاءِ اهڙوئي مثال حڪمت جي تقاضا آهي ته پوءِ باطل ۽ ڪمزور دين جي لاءِ اهو مثال نهايت ئي نفعي وارو آهي جن کي الله تعالىٰ عقل ۽ علم عطا فرمايو، سي سمجهن ٿا. وف ١٠٨ ان جي قدرت ۽ حڪمت ۽ ان جي توحيد ۽ هيڪڙائي تي دلالت ڪرڻ واري.